Žara

Jean-Daniel Baltassat

RŪMŲ DAILININKAS

Jean-Daniel Baltassat

RŪMŲ DAILININKAS

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
VITALIJA MALINAUSKIENĖ

VILNIUS

UDK 840-31
Ba282

Jean-Daniel Baltassat
LE VALET DE PINTURE
Éditions Robert Laffont, 2004

Education and Culture

Culture 2000

Knygos vertimą parėmė Europos Sąjungos programa
Kultūra 2000

ISBN 978-9986-34-170-3

Natali, jos žodynui ir
jos beždžionės uodegai

Sylvie Vivaudou atminti.
Ji ilgai laukė šios knygos.
Pernelyg ilgai.

Vieną lietingą spalio dieną mudu su Žanu Liuku
Godaru vaikštinėjame Lemano pakrante. Baisiai lyja.
Vandens čiurkšlės liejasi kaip per tvaną.
Godaras griebia mane už alkūnės ir vedasi prie suolo
priešais Monblano tiltą. Jo veidu srūva upeliai.
Godaras išrėžia: „Atmink tik vieną dalyką:
kaip yra sakęs Bresonas, jausmai turi sukelti įvykius,
o ne atvirkščiai.“

Angus FAREL *L'Almanaches des vertiges*

PIRMAS PAVEIKSLAS

*Mappa mundi**

* Pasaulio žemėlapis (*lot.*).

1

Galima įsivaizduoti, kad tai prasidėjo vieną 1428 metų rugsėjo dieną.

Orleanas dar neapgultas anglų. Tą, kurią vėliau vadins Žana d'Ark, sukrečia žodžiai, kuriuos girdėjo tik ji viena. Vasaros pabaigoje Artua provincijoje – ir lauke, ir patalpose – tvyro svilinantis karštis. Hedeno rūmų medžiotojų namelyje vakarop krypstanti saulė užlieja šviesa kvadratinę alkovą ir sujauktas paklodes. Tenai Pilypas, Burgundijos hercogas, Flandrijos grafas, Olandijos, Zelandijos ir Brabanto regentas, Artua, Nivernė ir Franš Kontė senjoras, mėgaujasi Marijos van Krombriugės vešlių aukso spalvos plaukų kvapu.

Jie kvepia prakaitu, sperma ir nuo jo kvėpavimo truputį plaikstosi. Smalsiai lyg vaikas hercogas stebi, kaip auksinė saulė kyla šlaunimis moters, kurią jis ką tik išrengė nuogai. Kažkur tolumoje griaudžia, bet griaustinis nenustelbia kurtizanės pilvo gurgėjimo. Lango stačiakampyje juodų debesų nematyti, stiklais slenka tarsi kito pasaulio šešėliai.

Nejudėdamas, prisimerkęs hercogas kantriai laukia. Jis visu stuomeniu užgulęs ponios Krombriugės pilvą. Mariją ima juokas, bet juoktis ji nedrįsta.

Jų poza stačiai nepadori, plati hercogo nugara pridengta marškiniais, o freilina – visiškai nuoga. Galėtų išsižergti plačiau,

tada jis pamatytų tai, kas gundo. Ji – ir dėžutė brangenybėms ir brangenybė. Bet ji neišsižergia, ir ne todėl, kad gėdijasi, o todėl, kad bijo pasirodyti pernelyg drąsi.

Marija pridengia delnais krūtis, užsimerkia. Jaučia, kaip kojomis kyla karštis.

Tik vieną akimirką saulės ugnis blyksteli gaktiplaukiuose, bet hercogas energingai uždengia juos delnu.

Taigi ir viršutine, ir apatine delno dalimi jis gali mėgautis pasaulio dvilypumu: moters geismo drėgme ir alsinančia gamtos kaitra.

Jis galvoja: „Pirmiausia yra Dievas, paskui esu aš.“ Tokia tiesa.

Pirštais godžiai įsikimba į auksinius prakaituotus plaukus. Ponios Marijos pilvas virpa. Šįkart ji nedvejodama praskečia šlaunis. Hercogas Pilypas džiaugiasi, kad freilina tokia paklusni ir kad penis atsigavo.

2

Tais metais hercogui Pilypui buvo trisdešimt dveji. Pagal savo kilmę jis princas ir senjoras, nes jo gyslomis teka žydras Karolio Didžiojo ir Liudviko Pamaldžiojo kraujas.

Hercogo galybės šaltinis – jo charakterio savybės: kilnumas, narsumas, riteriškumas, ryžtingumas, išdidumas. Jo išvaizda tapo grožio etalonu. Aukšto ūgio, liemeningas, nosis ilga, oda blyški, nuo iečių mėtymo, kuokos ir fechtavimo raumenys stiprūs. Viršutinė lūpa siaura, apatinė trumpa, putni, visada rausva, kartais kraujo spalvos, sakytum degtų geismu įkąsti arba bučiuotis. Dėl siauro apatinio žandikaulio veidas atrodo pailgas, žandai nukarę, bet jo figūra labai grakšti. Grožis ir jėga taip darniai sutapę, kad net sunku pasakyti, iš kur kyla grožis – iš stiprybės ar iš silpnumo.

Tai šit. Ir tik jis, Pilypas, Burgundiečių turto paveldėtojas, gali spręsti, kas gražu, o kas bjauru. Tokia jo galia.

Jis godžiai naudojasi rūmininkų maivymosi padariniais. Dešimtys ištikimų, žiaurių senjorų ir vasalų, įkvėptų hercogo galybės, mėgdžioja jo griežtumą, jo laikyseną, jo užgaidas.

Bet pamėgdžioti visko iš karto neįmanoma. Vienas mėgdžioja balsą, kitas mimiką, vienas pamuša apsiaustą kiaunės kailiu, kitas mūvi tokios pačios spalvos, kaip princo, kelnes, vilki angliškos gelumbės striukę. Bet tik tiek.

Niekas nesiryžtų šventvagiškai, tobulai klastotei. Tik jo didenybė hercogas gali turėti visas čia minimas dorybes.

Pirmiausia yra Dievas, paskui esu aš.

Puikuotis savo galybe ir grožiu prieš rūmininkus smagu, bet kur kas smagiau tai daryti prieš prabangų veidrodį – prieš moteris, rūmų freilinas, suguloves, našles, neištikimas, laisvo elgesio, smulkutes, stambias, pasyvias arba išradingas pateles, argi svarbu prieš ką? Ką rinktis, dažniausiai lemia nuotaika, noras patirti ką nors nauja. Moterų nereikia nei versti, nei gundyti. Pakanka į jas žvilgtelėti. Ir viskas! Dievas atleidžia man, nes jis yra mano liudytojas: kuo dažniau pabuvoja mano lovoje, tuo daugiau atleidžia! Daugybės šalia esančių moterų akyse matyti baimė suklupti. Jų lūpos virpa, balsas darosi vangesnis. Sakytum iš burnos dar nespėję išsprūsti žodžiai išsiskleidžia visomis vaivorykštės spalvomis jų pilvuose. Jų kūnai atsiveria man itin dosniai, pasijuntu taip, tarsi būčiau joms pavasaris. Matyt, šito nori pats Dievas. Kitaip kodėl stengtis, kam eikvoti jėgas? Ogi tam, kad šito joks kitas senjoras man nesuteiks.

Sugadinti nuotaiką monsinjorui Burgundiečiui gali tik du dalykai: Dievo nuomonė apie nesuskaičiuojamas jo sueitis ir jo vyriško organo ramybė.

Jis tenkina savo aistras su malonumu, nors pagal Dievo įstatymą po to, kai Ieva nusidėjo, gašlauti yra gėdinga ir dėl to reikia atgailauti. Slapčia santykiaudamas su savo meilužėmis, monsinjoras mėgsta puikuotis prieš jas savo nuogumu. Visa kita – savo visuomeninę padėtį, kraujo reputaciją – jis puoselėja kaip kruopštus sodininkas, nes ir viena, ir kita sukoncentruota jo kūne tarsi grūde šviesa.

3

Tą rugsėjo vakarą jis stovi prieblandoje prie lango nuogas, jau trečią kartą tą karštą dieną. Jis atsukęs nugarą ir siaurą, standų, prakaito išpiltą užpakalį freilinai Krombriugei. Hercogas tyli ir žiūri į dangų.

Kadangi toji tyla slegia, freilina, norėdama, kad jos žodžiai nuskambėtų ne kaip priekaištas, o kaip pajuokavimas, šnabžda:

– Monsinjore, šnekama, kad jūs esate didžiausias pasaulyje gašlūnas. Ir tai tiesa, galiu paliudyti.

Šie žodžiai, prieš juos ištariant, ilgai sukosi freilinos galvoje.

Atrodo, Pilypas jos net negirdi. Kasydamasis kirkšnį, jis prisimerkia ir įsmeigia akis į horizontą. Tvenkiasi audros debesys. Dangus tarsi perskeltas pusiau: viena pusė, vakarinė, žydra, oras ten tarsi virpa virš miškų ir žemų kalvų, už kurių grimzta didžiulė saulė. Tamsu, juodą dangų drasko žaibai, debesys tarsi šarvuota kariauna grėsmingai slenka į priekį. Bet čia gęstančios dienos kaitra tebesvilina medžiotojų namelio akmenis, sotina orą miežių ir avižų, sutryptų šieno dirsių ir arklių šlapimo kvapais. Orą virpina krištolinis svirplių čirpimas.

Po langu nenustygsta didžiulis būrys tarnų, stambių ir smulkių senjorų, mat į medžiokles, ypač į erotines, princas niekada nevykdavo vienas. Jie laiko už pavadžių arklius. Pamatę lange monsinjorą, visi ima šaukti, kad tas paskubėtų, nes jie nenori grįžti į pilį kiaurai permirkę, negana to, juos gali nutrenkti žaibas.

– Tai ko stypsote lauke, jeigu bijote sulyti? – tyčiojasi hercogas. – Turiu virš galvos stogą, o lovoje – gundančią moterį. Ką veiksiu per audrą? Juk Dievas nereikalauja, kad pavirstume varlėmis.

Į juoką jis nekreipia dėmesio. Šiek tiek pasisukęs, nykščiu ant krūtinės santūriai padaro kryžiaus ženklą. Ir vėl pagalvoja: „Pirmiausia yra Dievas, paskui esu aš." Tik šį kartą be jokios puikybės. Nulenkęs galvą.

Paskui atsisuka, ir jo akys pagauna nebylų ponios Krombriugės žvilgsnį. Ji vis dar dvejoja. Norėdama vėl jam patikti, ko gera, ponia nerimauja, nors tokiai gražuolei, kaip ji, jokių pastangų nereikia. Tikra šiaurietė, krūtinga, plačių klubų. Kaip Venera. Pirmą kartą pažvelgęs į jos pečius dengiančius rudus plaukus, Pilypas iškart pagalvojo, kad tai ugninga moteris, auksaplaukė, kad su ja galės sotintis kaip ištvermingasis Ulisas. Ponia Krombriugė skaito jo mintis. Juokiasi, jos lytinės lūpos – irgi.

„Gundanti moteris!"

Ji sako:

– Monsinjore, pats puikiausias dalykas matyti jus pasisotinusį. Bet, deja...

Žaisminga mina, teatrališkos grimasos, išmoktos kaip brevijoriaus puslapiai.

– Bet, deja? – atsidūsta hercogas.

Iš balso tembro ir krutančio smakro galima justi, kad Pilypas susierzinęs. Ponia Krombriugė neskubėdama, rinkdamasi žodžius atsako:

– Taip, monsinjore, deja. Ši diena pati gražiausia ir pati liūdniausia mano gyvenime. Šįryt sužinojau du dalykus: kad išsirinkote naują žmoną ir kad laukiate manęs savo lovoje.

Tylus balsas ir žvilgsnis be ironijos.

Jis klausia savęs – juoktis ar guosti ją. Nutaria patylėti. Tam, ką mato, žodžiai nebūtini. Pasirėmusi dešine ranka, ponia Krombriugė tiesia į jį kairę, delnas demonstratyviai ištiestas, savo geismo ji neslepia. Dėl pusiau gulimos kūno padėties freilinos krūtys atrodo dar apvalesnės,

truputį pariestų kojų šlaunys išsigaubusios, sakytum netrukus ims ir, lyg įveikusi žemės trauką, grožiu spinduliuojanti šokėja, pakils į orą.

Panaši į angelą. Siūlosi pati, visai nesivaržo; siūlo savo kūno ir sielos gelmes, tarsi ant ištiesto delno obuolį, – tam, kad jis jį apgraužtų iki pat sėklų.

Vos tik hercogas Pilypas pagalvoja, jog reikėtų paprašyti metro Jano, kad šis nutapytų Mariją tokia poza, staiga prapliumpa lietus. Stambūs kieti lašai dūžta atsitrenkę į akmeninį kiemo grindinį. Pasipila kruša. Žaibo blyksnis išsklaido prieblandą, apšviečia visus kambario kampus. Ir čia pat žemę ir mūrus sudrebina griaustinis. Suvirpa baldakimai. Nukrinta alavinė taurė, kieme pasigirsta šūksniai. Ponia Krombriugė keičia pozą; ji atsisėda ant suglamžytų lininių patalų, įsmeigia akis į langą – pasirengusi susitikti net su pačiu velniu. Hercogas Pilypas Burgundietis įžvelgia jos akyse ne baimę, o smalsumą; rankas Marija sukryžiavusi ant krūtinės, pridengusi delnais stangrius nykščio didumo krūtų spenelius, iš tokių naujagimis žįstų pieną su didžiuliu vargu.

Staiga ji prabyla:

– Sako, kad jums patinka audros, ypač kai labai karšta ir kai būnate saugioje priedangoje.

– Taip, ypač tokiomis akimirkomis, kaip ši, kai susilieja dvi – princo ir dangaus – galybės.

Atgręžęs nugarą liūčiai, Pilypas irgi atsisėda ant lovos. Kai freilina vėl pradeda čiauškėti, hercogas nutildo ją. Atitraukęs nuo krūtų Marijos delnus, sugriebia spenelius ir ima tampyti kaip į lanko templę įremtą strėlę.

– Ponia Marija, jūsų puikios, dailios ausys. Žinoma, gražu ir visa kita. Taip, mano našlystė greitai baigsis. Pats laikas Burgundijos sėklai užsitikrinti rytdieną.

Šalti, rūstūs žodžiai, keliantys poniai Krombriugei tokį pat geliantį skausmą, kaip ir jo pirštai, negailestingai sukiojantys spenelius, kuriuose tarsi susitelkę visi jos kūno nervai. Marija kužda:

– Ar graži?

– Ji bus mano žmona, – atsako juokdamasis hercogas.

Ponia Krombriugė kramto lūpas, skausmas jau nebekankina. Lauke pliaupia lietus. Pilkose strėlių varstomose žabangose slopsta šviesa ir dienos kaitra.

Didvyriškai ramdydama visą kūną krečiančius virpulius, ponia Krombriugė pasiduoda, bet neatlyžta:

– Girdėjau, kad tai Portugalijos infantė donja Izabelė.

Pirštai liaujasi žaisti. Ponia Krombriugė mikliai apsiverčia ir atsigula ant pilvo, kad hercogas nepasiektų krūtų. Jis nusijuokia:

– Mieloji, jums neturėtų rūpėti, kas toji moteris. Beje, svarbu ne jos grožis, o protėviai. Ši santuoka – tai politinė gudrybė. Tam prireiks laiko ir proto. Ponia Marija, patikėkite, jei Dievas jus myli, mūsų santykiai nenutrūks.

Pilypas glosto delnu jam atkištą užpakalį. Oda švelnesnė už batistą. Balta it pienas oda nepriekaištinga. Jis pasilenkia, bučiuoja vieną iš dviejų apvalių rutulių, kuriuos skiria negilus tarpelis. Tobulas apvalumas, jame galėtum nupiešti visą pasaulį. Svajonių gaublį, tiesą sakant, labai panašų į rūmų dailininko metro Jano būsimą kūrinį *Mappa Mundi*, kurį monsinjoras buvo užsakęs.

Tame tikrame gaublyje bus pavaizduoti vandenynai, žemynai, šalys, upės, kalnai ir pakrantės, žodžiu, pasaulis, kurį gali matyti tik Dievas! Ekstravagantiška.

Iliuzijų mašina, tik kitokio galingumo nei ponios Krombriugės „gaublys“, kad ir koks patrauklus jis būtų.

Monsinjoras be galo laimingas, jis svajoja, kad ateis metas, kai prieš susirinkusius rūmininkus delnu ir akimis glostys kūrinyje *Mappa Mundi* pavaizduotus nežinomus kraštus, kuriuos laikys savo gniaužtuose taip, kaip tą prieš akis pūpsantį užpakalį.

Drėgnos hercogo lūpos vėl ima slysti tarp ponios Krombriugės šlaunų, auksiniame sąžalyne ieškodamos pasaulio dieviškojo šaltinio.

Pirmiausia yra Dievas, paskui esu aš.

4

Lilis, hercogo pilis. Janas žiūri savo dirbtuvėje į kūrinio *Mappa Mundi* ruošinį, stovintį ant pastovo. Tai žmogaus ūgio rutulys, jo matmenys kur kas didesni, negu įsivaizduoja hercogas.

Nugruntuota tik trečdalis ąžuolinių plokščių: pirmas sluoksnis kreidos, antras klijų, teptuko potėpių dar nėra. Poliuose įkaltos vinys, jos sujungtos juodais medvilniniais siūlais, kurių rezginyje neišmanėlis nieko neįžvelgs. Kol kas sakytum, kad padirbėta ne tapytojo, o staliaus. Dar mažiau čia geografijos ir kartografijos.

Tai *Mappa Mundi*, jame dar nieko nenutapyta.

Monsinjoras buvo pasakęs: „Metre Janai, tai padaryti gebėsite tik jūs, tik jūs vienas!“ Jis kalbėjo karštai reikšdamas savo pageidavimą ir kartu paliepimą.

Man, rūmų dailininkui, jis bakstelėjo pirštu į krūtinę. Monsinjoro lūpos šypsojosi.

Galbūt.

Esu Janas van Eikas. Man greitai sukaks trisdešimt penkeri. Pagal amžių mano kūnas, ir ne tik jis, pačiame jėgų žydėjime. Dvidešimt metų sėmiausi žinių ir patyrimo. Daugybę dienų ir naktų grūdau pigmentus, stebėjau, kaip jie keičiasi maišomi su kiaušiniu, įvairiais aliejais, glaistais, medžių sakais, sikatyvais. Paskui darbavausi su teptuku, tapiau paveikslus ne tiek akims, kiek sielai.

Dvidešimt metų paskyriau mokslams.

Iš pradžių mokiausi iš savo brolio Huberto. Paskui skaičiau filosofų, alchemikų ir matematikų veikalus. Sėmiausi žinių keliaudamas, stebėdamas kraštovaizdžius, daug mąstydavau. Tapiau plafonus, sienų panelius, karnizus, dekoravau baldus, sienas, ištisus rūmų kambarius. Tapiau portretus, sodus, miestus, dangų, angelus, šviesą, aksomus, stiklus. Kūnus, auksą ir sidabrą. Norėjau tapyti geriau už kitus teptuko virtuozus. Atkakliai siekiau, kad mano linijos, rankos, lūpos, namai, medžiai, rožės, žolių stiebeliai atrodytų tobulai, kad iš mano paveikslų sklistų dieviškoji dvasia, kad spalvos tviskėtų kaip saulėje arba po lietaus. Klysta tie, kurie mano, kad lygiame veidrodžio paviršiuje tobulai atspindima laiko tikrovė.

Toli gražu! Jokios apgaulės. Tai kas kita.

Visą tą laiką, visus tuos metus stengiausi žiūrėti į pasaulį tokį, kokį jį mato Dievas. Bandžiau suprasti, kodėl nutapytas paveikslas nėra tikrovės kopija, kodėl jis tėra jos atgarsis.

Negaliu pasakyti, kad man tai būtų pavykę, nes nesu tuščiagarbis. Nepavyko iki galo perteikti tikrovės nė viename kūrinyje, nors kartais šiek tiek sumažinti jos ir realybės atotrūkį pavykdavo. Huberto klaidų stengiausi vengti, nors prieš mirtį jis darė jų kur kas mažiau. Siekiau prilygti Briugės, Gento ir Dorniko meistrams. Gal netgi Florencijos arba Sieno kūrėjams. Bet šito niekas nežino.

Vieną dieną hercogas Pilypas bakstelėjo į mane pirštu ir pasakė:

– Metre Janai, jūs man reikalingas. Būsite mano liokajus, tapysite tai, ką liepsiu.

Tuomet atsakiau:

– Monsinjore, būsiu uolus jūsų tarnas, stengsiuos pasitarnauti kiek galima geriau.

Turiu jums pasakyti, kad paveikslų, kuriuos nutapiau, kitoje pusėje parašyta: „Stengiausi, kiek galėjau.“

Bet monsinjoras nėra visagalis.

Mappa Mundi reikalauja įgudimo, daugybės žinių ir labai gerų dažų, tokių tuomet išvis nebuvo. Kad ir kaip būtų, savo pareigą reikėjo vykdyti.

Šalia tikras pasaulis, bet reikia pagaminti juokingą žaisliuką.

Ir ne bet kokį, o tapytą.

Reikia nutapyti tai, ko niekas nemoka nutapyti. Pavaizduoti pasaulį tokį, kokio niekas nėra matęs, – neiškreiptą, negroteskinį.

Tai turi būti paveikslas-langas, langas, atvertas žmogaus sielai į be galo mažą arba į itin didelį pasaulį.

5

„Uždarykite langus! Drėgmė sugadins gruntą.“

Kaukšėdami į grindis klumpėmis, mokiniai puola prie langų.

Žvanga geležinių kampamačių liniuotės. Lietaus pliaupimas prityla.

Dirbtuvė primena cechą, kvepia aliejumi, žeme ir jūra. Viename jos kampe prikrauta panašių į karstus dėžių su kriauklėmis ir kreida. Per puodais ir pjaunamaisiais įrankiais apkrautas lentynas nematyti sienų. Iš karklinių skrynių kyšo ryšeliais surištos plunksnos: žąsų, perkūno oželių, tetervinų, netgi varnų. Ant gražių ąžuolinių grindų stovi molbertai su nebaigtais paveikslais, jie sustatyti tvarkingai, pagal formato dydį. Ant nušiurusių drapiruočių prikabinėta voverių uodegų. Ant stalų prikrauta pergamentų, popieriaus lapų, kuriuos ką tik šiureno į vidų įsiveržęs viesulas.

Šviesa švelni, rami kaip skystas gyvsidabris.

Neskubėdami grįžta mokiniai.

Vengia susidurti su Jano žvilgsniu.

Daug valandų rūmų dailininkas pluša be pertraukos. Bando greitai džiūstančius dažus iš pigmentų, sumaišytų su įvairiais aliejais, į kuriuos pridėta Javos sakų ir benzoinės dervos. Komponentų kiekio ir jų santykio paslapties Janas neatskleidžia niekam. Dažai be kiaušinių, be jokios rišamosios medžiagos; gruntuotos

susmulkintos kreidos ir pašildyto bičių vaško mišinį tepa ant ąžuolinės lentos.

Vienu smulkiu potėpiu užtepa sumaišytus ir ant paletės ištrintus dažus. Palaukęs kelias sekundes, lasiruoja, kartais, kad gruntas geriau absorbuotų dažus, palaukia kiek ilgiau.

Paskui viską pradeda iš pradžių.

Aksomo žalumas pavirsta stovinčio vandens žaluma. Juosvai rudi kailiai įgauna vaškuoto medžio šilumos ir vario atspalvį. Apnuogintos rankos švino baltalo blizgesį prislopina geltona ochra. Jungdamiesi vieni su kitais, dažai išsaugo elastingumą, skaidrumą; Janas nepaliauja darbavęsis teptuku.

Gvazdiko stiebo ir žalio aksomo klosčių žaluma praskaidrėja. Šviesa pagilina aksomo šešėlius, išpučia sunkias jo klostes. Delno viršuje išryškėja sausgyslės, smulkutės tarpupirščių ir krumplių raukšlelės. Mokiniai sulaiko kvėpavimą. Ant pirštakaulių styro keli plaukeliai, nagai persišviečia, matyti jų mėnuliukai. O viršuje, kamputyje, blizga šviesos atspindys.

Trisdešimtmečio vyro ranka.

Labiau negu teptukai, labiau negu knyga jai būtų pritikęs ginklas. O gal storiems pirštams būtų tikę švelniai glostyti gvazdiko stiebą?

Paskui Janas nutapo kailinių plaukelius, aksomo, išmarginto rombų raštu, ataudus. Prie gležnų dantytų gvazdiko žiedlapių jis daugiau neprisiliečia; jie švyti tokia intensyvia šviesa, jog mokiniai, žvelgdami į juos, tikriausiai būtų pamanę, kad dirbtuvės palubėje šviečia saulė.

To, ką dabar regėjo, galbūt nė vienas iš jų dar nebuvo matęs.

Janas plačiai šypsosi.

Lenta ilgai keliauja iš rankų į rankas. Janas pareikalauja kitų pigmentų, kitos lentos ir kito pozuotojo, – dar stigo veido. Visiems entuziastingai šurmuliuojant, vienas mokinys, tas, kuris apžiūrėjo lentą paskutinis, sušunka:

– Metre!

Iš pradžių rudos spalvos.

Paskui gintaro.

Paskui žalios.

Panašios į rusvą.

Prislopintų gryniausių baltalų.

Po nagais inkrustuoti lašeliai, gvazdiko žiedlapiai su apvadu, minkštas persišviečiantis stiebas atrodo tarsi suvytęs.

Pasiruošimas baigiasi.

Janas palenkia lentą. Tamsiausiuose aksomo šešėliuose matyti miniatiūrinės vagelės. Kailinių plaukeliai kirba nelyg kirmėlės maitoje.

Lauke ima lyti dar smarkiau, į dirbtuvę plūsteli kiek gaivesnis oras.

Pameistrys sako:

– Reikės grįžti prie ankstesnės technikos, pigmentus iš pradžių maišysime su kiaušinio tryniu, paskui su aliejumi. Kitaip nieko neišgausime.

Janas nieko neatsako, nesivargina. Pakilęs nuo taburetės, moja rankomis į mokinių pusę, patrina nuo pernelyg gražių vizijų įskaudusius vokus.

– Uždarykite langus! Drėgmė sugadins gruntą.

6

Dešimt vėsių ilgų pirštų uždengia akis. Janas jaučia šiltą alsavimą prie kaklo, prie ausies. Prie nugaros prisispaudusi krūtinė.

– Ką čia veiki? Vienas, tamsoje?

Po šių žodžių ausį švelniai paliečia lūpos.

Margerita.

Janas uodžia jos kvepalų aromatą. Kvepia bergamotiniu citrinmedžiu ir rytietišku laiškiniu česnaku, kurio ji prideda negailėdama. Vos dvidešimties metų moteriai tokie kvepalai per stiprūs. Bet vyras, kuris galėtų perkalbėti Margeritą, dar negimė.

Ji išsitiesia ir skubiai nueina.

– Kokia smarvė! Kodėl neatidarei langų? Seniai nustojo lyti.

Jau naktis. Dirbtuvė – tai didžiulė šešėlių duobė. Ant skriptoriumo stalo dega aliejinė lempa, šalia vyno – ąsotėlis ir alavinė taurė.

Margerita dingta prieblandoje. Girdėti, kaip šiugžda jos suknelė. Langų grotos girgždą. Lauke švilpia vėjas.

Iš tikrųjų dirbtuvėje dvokia kaip niekada. Prieš išeidami, mokiniai atnešė dubenį, jame kelias valandas virė kiaulės odos – būsimi klijai. Smarvė, nuo kurios nepabėgsi. Šleikštus puvėsių tvaikas sulig kiekvienu įkvėpimu limpa prie šnervių, prie gomurio. Bet Janui pasišlykštėjimo jis nekelia. Priešingai, smarvė teikia jam savotišką saugumo jausmą, ramybę; šitaip jaučiasi vaikas,

apsvaigęs nuo motinos prakaito kvapo, nuo krūties saldumo, nuo ašarų sūrumo.

Margerita uždega veidrodžio žvakidės žvakes; žvakidė didžiulė, ja naudojamasi tik kai dirbama naktį. Trijų žvakių ir jų atspindžių veidrodyje šviesa apšviečia blyškią jos rankų odą. Kaklą juosia mezginių apykaklė, lūpos pravertos, šypsosi. Ji be kyko. Prie smilkinių plaukai prispausti žaliu šilkiniu kaspinu, ant ne platesnio už vyro riešą pakaušio plaukų sruogos prismeigtos medinėmis šukomis. Liauną liemenį dengia lininė po krūtimis suraukta žalsvai bronzinės spalvos suknelė. Kaklajuostė, iškirptė, šiek tiek apnuoginti pečiai, apvalainas pilvas, šlaunys, klubai tiktai nuspėjami. „Jei ne ilga nosis, kas pasakytų, kad tu ne mano sesuo?“

Ji prineša arčiau žvakidę.

– Nežiūrėk taip į mane!

Kur veda pražystančios moters grožis – pas Dievą ar pas velnią?

– Jie klysta, – sako Janas, – aš beveik atradau. Greitai įvyks stebuklas.

Margerita suraukia antakius, nesupranta, kad Janas kalba apie greitai džiūstantį aliejų, mokinius ir pameistrį.

– Greitai pasigaminsiu tokių dažų, su kuriais dar niekas nėra tapęs.

Ji pastato žvakidę ant stalo ir pamato bandomąją lentą. Sugadinta. Toje lentoje nutapyta ranka padengta kažkokiu nepermatomu laku, visas paviršius susiraukšlėjęs. Janas mato Margeritos grimasą. Šypsodamasis jis pakartoja:

– Jie klysta, nemoka žiūrėti. Aš visai arti tikslo. Tuoj įvyks stebuklas.

Margerita įsipila į taurę vyno. Atsisėdusi Janui ant kelių, ji išgeria vieną gurkšnį. Jis kvėpuoja tik jos aromatu. Laiko ją savo glėbyje. Jai ant pilvo ranka išlygina suknelės klostes. Per suknelės ir marškinių audinį jaučia pulsuojant krūtį. Jaučia kiekvieną jauno alkano žvėrelio širdies tvinksnį.

Margerita elgiasi kaip vaikas – glaudžia švelnų skruostą prie barzda apžėlusio Jano skruosto. Jis užsimerkia. Margeritos nugara, klubai, sėdmenys, šlaunys užkloja jį nelyg dangus kalną. Jiedu kaip du vaikai, kurie tamsoje patiki vienas kitam savo paslaptis.

– Be kiaušinių. Tik aliejai ir esencijos. Svarbiausia – kantrybė ir proporcijos. Bet tai, ką dabar pamačiau, yra stebuklas.

Pasakoti daugiau apie tai Janas negali. Net Margeritai. Ryškėjantis žemynas pernelyg didelis. Pernelyg įkaitęs, tarsi ką tik iš chaoso išniręs pasaulis.

Ar įmanoma išgauti tokią subtilią medžiagą, tokius spalvingus dažus, kuriais būtų galima perteikti visą percepcijos didybę? Pajausti plaukų svorį, ausies kremzlės kietumą ir šaltą jų atspindį veidrodžio amalgamoje? Ar Dievas suteiks man tokią dovaną?

– Bet nepastabus žmogus naujų dažų nuo tų, kuriais naudojamės iki šiol, iškart neatskirs.

Margerita vienu mauku ištuština taurę ir pastato ją ant stalo. Abiem rankomis suima Jano veidą. Pirštai siekia virš ausų išskustus smilkinius. Palenkia jo galvą, kad žvakių šviesa pasiektų juodas lėliukių gelmes, kad galėtų atidžiai į jas žiūrėti taip, kaip žiūrima į tolumoje dunksančio miesto kontūrus.

– Norėčiau matyti tavo akimis. Aš tau jų pavydžiu.

– Pavydas veda į pragarą.

– Vieną dieną nužudysiu tave ir savąsias akis pakeisiu tavosiomis.

Janas sugriebia Margeritą už rankų ir bučiuoja delnus.

– Nepadarysi šito, nes pabijosi, kad gali nebeišvysti paveikslų, kuriuos netrukus ketinu nutapyti. Pavyzdžiui, nenutapysiu tavo lūpų, kurias matau dabar; nenutapysiu šešėliu ir kartėliu paženklintų jų kampučių, nenutapysiu nei apvalių lygių skruostų, kuriuose nėra raukšlių net prie šnervių, nei balto, lygaus, nuo seilių blizgančio apatinės lūpos pakraštėlio, nei kvėpuojant atvipusios tavo mėsingos, kraujo pritvinkusios apatinės lūpos; nenutapysiu

iš po perlamutrinių dantų kyšančio liežuvio galiuko; nenutapysiu ir pravertos burnos, ir kitų niuansų. Kaip sakoma Šventajame Rašte*, „dantys panašūs į brendančių iš maudyklos avių banda"; jame taip pat parašyta: „Mano seserie, sodas aptvertas."

Margerita ištraukia jam iš rankų savąsias, nulipa nuo kelių, atsistoja. Išlygina suknelę, pasitaiko iškirptės mezginius. Janas žiūri į ją ir šypsosi. Kai žvilgsniai vėl susitinka, ji sako:

– Sapne aš dažnai pavirstu tavimi.

Jam atrodo, kad ji paraudo. Bet tai tik dėl rusvos nuo žvakidžių sklindančios šviesos. Margerita vėl sugriebia lentelę, žvilgteli į ją ir sako:

– Skenduolio ranka!

Su pasišlykštėjimu padeda ją atgal.

Ji svirduliuoja, atsuka jam nugarą, griebia žvakidę ir eina. Šviesa slysta ilgu darbastaliu, apkrautu pergamento ritinėliais su eskizais, brėžiniais su kampų, rutulių ir trikampių geometriniais skaičiavimais.

Margerita prieina prie kūrinio *Mappa Mundi* pastovo. Rėmuose įtvirtinto rutulio paviršiaus drobė padalyta rombais. Po įprasto pasirengimo ant jos buvo nutapyta Europa, besidriekianti nuo Atlanto vandenyno iki Konstantinopolio jūros. Ten ir Anglijos sala, Šiaurės jūra, Viduržemio jūra iki Palestinos pakrančių. Bangų mėlyna spalva kiek per ryški. Reikėtų ją šiek tiek prislopinti.

– Nuveikta ne itin daug. Jo didenybė bus nepatenkintas, – sako Margerita.

Iš apmaudo balsas rūgštokas. Janas juokiasi.

– Jeigu kalbi apie *Mappa Mundi*, hercogas Pilypas visada patenkintas šiuo mano kūriniu. Jis, kaip ir tu, palauks, nes sukūriau naujus dažus.

* Šventojo Rašto tekstus autorius cituoja laisvai.

– Nuolat laukti! Kai esi šalia tavęs, galima pamanyti, kad laikas neegzistuoja.

Margerita prineša žvakidę arčiau drobės, įdėmiai žiūri ir net neatsisukusi sako:

– O jeigu tau nepavyktų?

Būdamas šešėlyje, Janas ir vėl nusijuokia. Įsipila vyno, išgeria.

– Jei būčiau norėjęs apsiriboti italo kartografija, jau būtų baigta.

Pastačiusi žvakidę ant stalo, Margerita ima raustis pergamentų ritinėlių krūvoje. Suranda tai, ko ieškojo, – sudėtingą, pastabomis aprašinėtą eskizą; jame iš kelių regėjimo kampų nubraižytas pasaulio žemėlapis, pilvoti žemynai. Pačioje apačioje kruopščiai, kaligrafiškai rašalu parašyta (ir stora plunksna trimis brūkšniais pabraukta) vardas ir pavardė: Ambrozijas Lorencetis.

– Galbūt, bet jis bent savo darbą pabaigė! – nusišaipė Margerita.

– Pabaigė, juokinga. Europą jis piešia taip, tarsi žemė būtų plokščia. Jo matmenys klaidingi. Jei pagal juos skaičiuočiau santykinius atstumus, man prireiktų mėnesio nueiti į Konstantinopolį ir lygiai tiek pat nuplaukti į Londoną! Kam reikalingas *Mappa Mundi*, jei tai, kas jame pavaizduota, neatitinka tikrovės? Mano žemėlapyje atstumai nebus išgalvoti. Šiek tiek sumažinti, bet kur kas tikslesni.

Margerita padeda pergamentą ir prieina prie gaublio. Šokio žingsniu sukasi aplink, pirštų galiukais judina nuo jo nukarusius juodus medvilninius siūlus.

– Neliesk siūlų!

Janas stovi, jo žvilgsnis piktas, po smakru – vyno taurė.

Margerita palieka siūlus ramybėje ir toliau mažais šokio žingsneliais sukasi ratu. Jos klubai sūpuoja suknelę čia į kairę, čia į dešinę. Gyvatė rojaus sode. Šventajame Rašte klausiama: „Kas yra toji, kuri žengia kaip graži tekanti saulė Viešpaties danguje?“ Margerita niūniuoja, paskui uždainuoja, iš pradžių tyliai, po to

vis garsiau ir garsiau; rankos ištiestos; ji šoka farandolą, rankovės plaikstosi nelyg oriflamos.

– Šiaurės saulė, pietų paunksnė, vandenynų žydruma, žemynų žaluma, lūpų rausvumas, varnų juodumas, Dievas sukūrė pasaulį, metras Janas jį tapo, maži teptukai, dideli teptukai, jis niekada nesišypso, dievas Janas tapo, jo šlovė kyla rytuose ir vakaruose niekada nenusileidžia...

– Margerita!

– ...bet zenite jo didenybė hercogas moka auksu, o glamonės, švelnios glamonės dėl monsinjoro spindesio lyja florinais!

Ji sustoja šiek tiek pridususi. Atgalia ranka nusišluosto kaktą. Virpa po mezginiais pūpsančios krūtys.

– Argi ne tiesą sakau?

Prieina prie Jano, griebia jam iš rankų taurę ir atlošusi galvą ją ištuština. Šešėliai žaidžia Margeritos veido bruožais – vienus paslepia, kitus paryškina.

Janas brūkšteli piršto galu per drėgnas nuo vyno lūpas, ant jų žiba žvakių šviesa. Jis juokiasi:

– Ar negerai, kad žaviuosi monsinjoru? Ir žaviuosi nuoširdžiai. Žinau, kad tu dėl to šaipaisi iš manęs, bet iš tikrųjų svaigsti iš malonumo.

Margerita meiliai šypsosi. Ji truputį liūdna. Įsižiūri į kiekvieną jo bruožą, tarsi jie būtų svetimo žmogaus. Veidas toks savas, toks mylimas, kad ji ne tik nepamiršta jo nepaprastumo, bet dar atranda jame kai ką nauja.

– Janai, tavo gudrumas mane gąsdina. Kaip aš susivoksiu, kai tu nukreipsi jį prieš mane?

Jis išsižioja, nori prieštarauti. Margerita uždengia jam burną delnu.

– O dėl glamonių, tai turiu pasakyti, kad tavęs pasiilgo Idrija. Sakė, kad jau nebeprisimena, kada tu su ja paskutinį kartą praleidai naktį.

Margerita priglaudžia kaktą jam prie rankos. Prisispaudžia visu kūnu prie Jano. Ji murma:

– Idrija sako: „Jau beveik metai, kai jis nė vienos valandos nepraleido mano guolyje.“ Ir dar: „Mano sūnus Baltramiejus tapo, jis nori parodyti paveikslus savo tėvui.“ Ji sako: „Bet ar jam, hercogo rūmų dailininkui, rūpi, juk jis net neketina manęs vesti.“

Kad nepradėtų atsikalbinėti, ranka ir kakta ji stipriau užspaudžia jam burną.

– Iš mano pažįstamų moterų Idrija pati gražiausia. Privalėtum labiau ja rūpintis.

7

Jis laiko grožį žodžių buteliuke ir naudoja jį kaip actą. Žodžiai pasipila staiga nelyg nuodėmė tarp išsigimėlio pirštų.

Kokinė, monsinjoro, didžiojo Vakarų hercogo, neūžauga.

Jo ūgis kaip dešimties metų vaiko, galva tokio pat pločio kaip stuomuo, o dėl užmaukšlinto iki antakių mėlyno turbano ji atrodo dar didesnė. Juodos apvalios kaip rutuliukai akys juda palengva, tarsi būtų bejausmės. Ruda žilstanti barzda dengia beveik visą veidą, tik ne išpampusias lūpas. Subjaurotas vyro kūnas po plačiu geltonu apsiaustu. Mažos nepaprastai storos rankos, ant smiliaus – aukso žiedas. Medkurpių viršus fetrinis, galai riesti. Kančia, kuri šaiposi.

Janas padeda sau: pasilipęs ant žemo suoliuko, užsiropščia ant kėdės, nuo jos – ant stalo. Stovi ant jo įsisprendęs kumščiais į šonus ir vos siekdamas stovinčio vyro aukštį įdėmiai stebi rūmų galeriją. Puikias lubas puošia gausybė tapytų paveikslų. Visos sijos aukso spalvos, sienos gelsvos, geltonos arba žalios, ant jų milžiniškos puošniai įrėmintos skydo pavidalo plokštumos su paveikslais, kuriuose pavaizduoti fantastiniai miestai, nuostabūs peizažai su skraidančiais it kregždės angelais.

Apačioje apie penkiasdešimt žmonių, patinų ir patelių; vieni jų išsidrėbę ant kėdžių, bet didesnė dalis tarsi kareiviai lauke

voliojasi ant grindų ir apdują rėkia. Kai kurie atsilapoję. Krūtys virš iškirpčių, kelnės nusmauktos iki blauzdų, vietoj pagalvių apsiaustai, Sardanapalo stiliaus palaidinės. Visi aplinkui ištvirkauja. Atloštos galvos, nepabaigti bučiniai.

Kvepia prastu vynu, šaltu kimštiniu pyragu, imbiero padažu, prakaitu, naktipuodžiais, taukais. Balzganoje apyaušrio šviesoje tvyro melsvi žvakių dūmai. Dar dega keli žibintai. Lauke vėjas sklaido rūką ir virš išdegusių laukų naktį nulijusio lietaus drėgmę. Čiulba paukščiai. Švelnumo metas.

Sugriebęs žalvarinius dubenis, Kokinė tranko juos vieną į kitą. Bumpt, bumpt! Neūžauga skelbia aliarmą.

– Ei! Kelkitės, kelkitės!

Jo balsas nuostabus. Rimtas, jaudinantis, galingas. Toks balsas galėjo išsiveržti iš šlovingos antikos laikų didvyrio krūtinės.

– Kelkitės, būsimos padugnės! Kelkitės, kelkitės, kelkitės, kelkitės!

Jis rėkia, kaskart, ištaręs žodį, trenkia koja į dubenį. Bumpt! Bumpt!

Akys atsimerkia. Knarkimas nutyla. Kažkas gargaliuoja, kiti sėdasi, žiūri, kas ten rėkia, dairosi aplink, apžiūrinėja save. Suriša striukių raištelius, pasitaiso kepures, daro, ką tik nori. Kokinė juokiasi, šaiposi, paskui vėl ima rėkti:

– Monsinjoras nepakenčia girtuoklystės, visi jūs atsidursite pragare!

Stalas, ant kurio jis stovi, tokio pat ilgumo kaip salė. Vaikštinėdamas juo tarsi puikia alėja, jis traiško vaisius, žuvies likučius, varto taures, įlipa į danieliaus išėdas, į dubenį su troškiniu ir tik tada, kai užkelia mažą savo koją ant dvigubai už jį didesnio šerno griaučių, nuščiūva.

– Nagi, stokitės! Ateikite čionai, ateikite arčiau, prasikrapštykite ausis, akis, pakrutinkite tai, ką manot esant smegenimis. Šventajame Rašte pasakyta: „Naivuoliai paveldi kvailumą, žinojimas vainikuoja

protinguosius." Taigi ateikite, kai ką sužinosite. Ir atidarykite langus, čia dvokia.

Neūžaugai liepiama nešdintis lauk. Bet daroma tai pusbalsiu. Košiant pro dantis, prisimerkus. Kokinė yra didesnis, pavojingesnis, negu galėtum spręsti iš jo ūgio. Monsinjoras jį myli, globoja, klausosi jo ir drauge su juo juokiasi iš kandžių pašaipų. Kartais jis pamyluoja pabaisą – nestipriai įspiria į užpakalį.

Taigi, vėl susijuosę diržais ir prisidengę šilkais krūtines, žmonės artinasi prie stalo; aušta, nuo vėjo, pučiančio pro atlapus langus, virpa pečiai.

Pakėlęs ranką su žiedu, neūžauga rodo, kam stoti į kairę, kam į dešinę.

– Ponai, čia. Ponios ir panelės, jei tokių liko, čia.

Jis stovi prieš moteris ir kiaulės akutėmis apžiūrinėja suglamžytus jų apdarus, žvilgčioja į po nakties apsiblaususias ir apsunkusias akis. Savo keista galia Kokinė priverčia moteris šypsotis, tuo tarpu daugelis paprastų vyrų apie tai net nedrįsta svajoti. Pagaliau visi nutyla, klausosi, ką pasakys Kokinė.

– Kreipiuosi į jus, mano gražuolės. Visi kiti tegul džiaugiasi galėdami manęs paklausyti. Papasakosiu jums, kaip šiąnakt, kol ūžavote, monsinjoras susirado būsimą žmoną. Aš žinau viską, nes ten buvau.

8

Nors to nemačiau, bet viską žinau. Tad iškart po pietų monsinjoras pabučiavo tankius aukso spalvos plaukus. Artėjanti audra nuo darbo jo neatitraukė. Greičiau priešingai. Sujaudintos Visagalio žaibų Mergelės Marijos šlaunimis prakaitas žliaugė labiau negu lietus mums ant galvų iš dangaus. Didžiam monsinjoro pasitenkinimui, monsinjoro, kurio penis moters pilve jaučiasi tvirčiau nei laivas Anglų jūroje. Įsivaizduokite, mano gražuolės, kad šitiek padirbėti būtų tekę jums!

Taigi pliaupia lietus, jie bučiuojasi, naktis. Dešimtą valandą monsinjoras nusprendžia, kad laikas grįžti į pilį pasimelsti. Per liūtį, reaguodamas į jį lydinčių ponų pašaipas ne daugiau kaip į jų pirsčiojimus, jis atvyksta į koplyčią. Nulenkęs galvą, dėkoja Dievui.

Paskui monsinjoras paliepia, kad jam į kambarį atneštų pavalgyti. Paštetų, perlinių vištų su rudmėsių padažu. Pareikalauja, kad atvyktų jo Kokinė, kitaip tariant, ponas Nikola, mylimas jo kancleris ponas de Krua, jo kamerheras ir dar dešimt kitų asmenų, kurie ramstys sienas, kol hercogas Pilypas pastiprins savo kraują ir tarsis su jam artimais žmonėmis.

– Ei jūs ten, prisisprogę vyno, taip rėkėte, taip dainavote, jog monsinjoras pamanė, kad jo galerija pavirto garine pirtimi. Padėkokite man, nes aš jam pasakiau: „Ne, monsinjore! Jūsų galerijoje tik

užpakalinio kiemo badmiriai, manantys, kad per vieną naktį patirs bent truputį tos palaimos, kurią jūs patiriate kiekvieną popietę."

Monsinjoras šypsosi. Išgėręs vyno, pasiūlo jo ponui Nikola ir klausia:

– Na kaip, ar nepersigalvojote? Ir toliau jūsų mintys sukasi apie Portugalijos infantę?

– Taip, monsinjore.

– Bet ji sena.

– Donja Izabelė jūsų metų, monsinjore.

– Moteriai ne tik daug, bet ir per daug. Juolab jeigu ji tebėra skaisti.

Mums kvatojant, Kokinė linguoja į šonus, kvaksėdamas mėgdžioja patelę. Vaikštinėdamas iš vienos stalo pusės į kitą, kaukši medpadžiais, spardo lėkštes, patiekalus, grakščiai it vabzdys skerыčioja rankomis.

– Taip, mano avinėliai, mūsų didysis Vakarų hercogas mėgsta krūtį kaip žvejys šviežią jūros žuvį. Tas, kuriam labiausiai nepatinka pernelyg dažnai kamšyti tą patį plyšį, vien nuo minties, kad reikės vesti trečią kartą, pasijunta kaip forštevenis, įstrigęs dumble. Turiu pasakyti, mano gražuolės, kad ponios Krombriugės speneliai nuostabūs. Mačiau juos savo akimis! Tokie milžiniški, kad koks nors Kokinė galėtų ant jų atsisėsti. Aš jums sakau, kad tokius gali gniaužyti koks nors princas arba karalius. Panašiai kaip su šventojo Gralio taure, – reikia būti išrinktajam.

Jis išgąstingai surinka. Ir vėl visi, vyrai ir moterys, juokiasi. Prie pat stalo krašto Kokinė staiga nutyla. Mažas kūnelis susverdėja, velnio angeliukas įsitveria rankutėmis į kažkokios moters-mergaitės apsiautą – nori apnuoginti mažas krūtis, kurias išryškina iškirptė. Publika ūžia, jis rėkia:

– Mažų malonumų marodieriai! Pažiūrėkit, kaip mėgaujuosi jomis aš. Tokios mažytės, kurmiarausio stangrumo. Tose, kurias glamonėja monsinjoras, pradingčiau visas.

Jis nori įkišti iškirptėn galvą, ištraukti krūtis ir it gyvulio liežuviu aplaižyti. Visi ima šaukti, skuba paraudusią iš gėdos moterį-mergaitę užstoti. Kažkas pasodina Kokinė ant apipjaustyto šerno pilvo. Visi kvatoja.

Deformuotas jo kūnas tvirtai sėdi tarp šonkaulių nelyg soste. Įbedęs į mus akis, lyg niekur nieko pasiima iš fazaninės gabalą mėsos ir, kramtydamas ją, žieduotu pirštu pasiunčia moteriai-mergaitei bučinį.

Šventajame Rašte parašyta: „Jos drabužio palos apnuogino du tvirtai sujungtus švytinčius šarvus, pro kuriuos neįpūsi oro. Abu sulipdyti sandariai, neišskiriamai!" Mano gražuole, juos galėtų atskirti tik monsinjoro kvėpavimas, lygiai taip pat jis pakedentų ir tavo rožinės sielos plunksneles. Pirmiausia yra Dievas, paskui esu aš.

Jis šypsosi. Mūsų moterys irgi. Net moteris-mergaitė.

Aptariant donjos Izabelės privalumus, buvo išgerta saldaus vyno. Ponas Nikola dorybingo patarėjo balsu sako:

– Donja Izabelė anglė, iš motinos pusės Lankaster.

Monsinjoras prieštarauja:

– Portugalijos anglė! Visi tie portugalai pavainikiai.

– Bet ji ne tokia kaip jie. Jos motina yra jūsų svainio ir Prancūzijos regento sesuo.

Ponas de Krua priduria:

– Tai dar vienos vadelės, už kurių bus galima tampyti anglus.

– O gal mane. Ką ji man atneš? Gal moliūgų lauką, kurio neturi?

– Ne, monsinjore, daug daugiau: taiką ir atstumą, kurį įveikdamas galėsite geriau įsižiūrėti į Bedfordą ir į savo pusbrolį Karolį, kurie dėl Prancūzijos karalystės pasirengę paleisti vienas kitam žarnas.

– Monsinjore, ponas de Krua teisus, – pritarė ponas Nikola.

– Vaje!

– Mes iš tikrųjų taip manome. Jūs jau atidavėte savo seserį Aną į žmonas Prancūzijos regentui hercogui Bedfordui. Naujas ryšys, kuris užsimegs vedybiniame jūsų guolyje, peraugs į švelnius jausmus, padėsiančius aplaužyti arogantiškiems anglams ragus. Žodžiu, tarp lygių jūs būsite lygesnis nei buvote.

– Nesąmonė, pone Nikola. Hercogas regentas nenori jokios lygybės, greičiau priešingai, jis svajoja pridergti savo kaimynui į putrą. Bet aš noriu tik vieno – nebūti niekieno vergu.

– Tada, monsinjore, mes pasakysime taip: Portugalijos karalius turi tiek pat laivų, kiek jūs vėjo malūnų. Tuose laivuose galima turėti žmonių, atsidavusių Bedfordui, kuris, tinkamai progai pasitaikius, trokšta užsikarti prancūzams ant galvų ir užimti Prancūzijos sostą. Jums reikės tik stebėti, kaip jie pražygiuos Burgundijos keliais apgulti Orleano arba Šinono. Kai pagaliau vieną dieną tas nesiliaujantis karas baigsis taika, jūsų sutuoktinės donjos Izabelės laivai gabens į Briugę arba į Gentą indiškus prieskonius, kuriuos pirksite pardavę Lilio arba Dorniko gelumbes.

Kokinė paniūra. Jis mano esąs geras politikas. Susirinkusieji pradeda žiovauti, jie prisimena, kad jis mus pažadino, kad kitos dienos rytą laukia mišios. Bet Kokinė mato mus kiaurai. Jis atsitiesia, išsivaduoja iš šerno šonkaulių nelaisvės ir palieka ant stalo išėdomis išterliotą apsiaustą. Ir štai jis. Kojos šleivos, pūstos kelnės raudonais dryžiais šlapios; kuprą ir storą pilvą dengia žaliais siuviniais apsiūtas apsiaustas. Voras, pavirtęs karkvabaliu.

Žmonės vaiposi, žengia žingsnį atatupstomis.

Neūžauga vėl juokiasi, balsas malonus, linksmas.

Šventajame Rašte pasakyta: „Tu pats gražiausias iš visų vyrų, tau iš lūpų sklinda grožis.“ Bet jūs, tamsuoliai, esat laimingi murkdydamiesi savo purve. Aš jus mokau pasaulio tiesų, o jūs norite klausytis tik pasakų. Tiek to. O dabar pasakysiu štai ką. Pasisakius patarėjams, monsinjoras pamojo man pirštu, pakvietė atsisėsti ant suolo šalia. Nuo savo lentos mėsai pjaustyti jis pasiūlo

man paskutinį dar šiltą mėsos gabalą, iš kurio ant duonos teka sultys. Jis klausia manęs:

– Kokinė, kodėl trisdešimtmetė infantė dar skaisti?

– Donja Izabelė tokia negraži, kad net bijoma rodyti ją vyrams.

– Tu klysti. Man sakė, kad ji visai nieko. Turint galvoje jos amžių.

– Tas, kuris nori parduoti prekę, visada meluoja.

– Man? Kas galėtų išdrįsti?

– Jūsų didenybe, jūs esate teisus, sakydami apie jos grožį, jums nepamelavo.

– O visa kita?

– Monsinjore, kas gali garantuoti, kad infantė skaisti? Tėvas, broliai, vyskupas?

– Iš tikrųjų.

– Šnabždesiai, svitos meilikavimai, diplomatiniai skandalai – štai kas supa tą skaistuolę.

– Galimas daiktas.

– Monsinjore, reikalas štai koks: negi jums svarbu, ar donja Izabelė praradusi nekaltybę, ar dar ne? Paprastai jums labiau patinka skaistybę praradusiosios.

– Kokinė, tu kalbi apie infantę, kuri galbūt bus tavo meilužė. Jei panorės, pažiūrėsiu, kaip ji pakabins tave už kojų virš dubens su verdančiu aliejumi.

– Tada, monsinjore, kalbėsiu kaip ponas Nikola. Pasakysiu štai ką: „Pro plačiai atvertas duris surūdijusiais vyriais braunasi tik kvailiai.“ Jumis dėtas, monsinjore, jeigu būčiau bent kiek panašus į jus, pirma pasiųsčiau po donjos Izabelės sijonu šnipą, paskui neskubėdamas atkakliai imčiau siekti savo tikslo.

– Po donjos Izabelės sijonu?

– Monsinjore, būtent ten glūdi tiesa.

9

Idrija sako:

– Iš tiesų, net nepaklaususi mano nuomonės, viską suruošė Margerita. Ji sumokėjo tarnaitėms, sumokėjo už malkas vandeniui pašildyti, pati pasirūpino valgiais.

Žvakidžių žvakių šviesa krinta ant balto audeklo, užmesto ant širmų, iš kubilo kyla garai, kvepia kalnų salierais, įvairiais tepalais. Idrijos nuogų krūtų ir veido oda skaisčiai raudona. Visas įraudęs ir Janas. Vaizdas toks: jo dilbiai ramiai ilsisi ant didžiulio kubilo varinio krašto. Šalia kubilo ant staltiesės pridėta daug vaisių, ant iešmo keptų ungurių, angliškųjų ryžių su migdolais, gausu geltonųjų, žaliųjų padažų, paukštelių pašteto; stiklinės taurės spiralės pavidalo kojelėmis, vynai tokie tamsūs, kad neįmanoma nustatyti, kokios jie spalvos.

Janas puikiai žino, kad visa tai sugalvojo Margerita. Kam kitam, jei ne Margeritai, būtų galėjusi šauti į galvą mintis surengti jam vakarienę su Idrija, ir dar karštame kubile?

Kodėl sutiko, jis irgi žino.

Idrija dar patikslina:

– Ji gerai padarė. Jei ne jos valia, tu nebūtum atėjęs.

Ji tai sako taip ramiai, taip nuoširdžiai, ir Janas neprieštarauja. Meluoti būtų buvę nenaudinga. Jiedu žiūri vienas į kitą. Karštame

drumzliname vandenyje Idrija priglaudžia kojas jam prie kojų. Jos kojos nykščiai liečia jo šlaunį. Visai nepanašu, kad Idrija dėl to būtų sutrikusi. Garų kamuoliai ir žvakidės neleidžia įžiūrėti jos žvilgsnio. Akių rainelės šviesios, vyzdžiai išsiplėtę. Jis prisimena Margeritos žodžius: „Idrija pati gražiausia moteris iš visų, kurias pažįstu, pasirūpink ja."

Netiesa, ji visai ne gražuolė. Lūpos per ilgos ir per plokščios, smakras atsikišęs. Bruožai taisyklingi, bet veidas neproporcingas ir dėl to nėra žavus. Bet švelnus, ramus, geranoriškas. Toks veidas tiktų šventosios Mortos, Marijos sesers, portretui tapyti.

Jos kūnas – karingos moters, visiška švelnių veido bruožų priešingybė: raumeningas, pulsuojantis valia ir jėga. Tokio kūno laikas nepakeičia. Skirtas ne motinystei. Galintis siausti, leistis į žygius ir nepaliaujamai dirbti. Taip pat galintis atsiduoti malonumams, galintis iš malonumo, kurio ilgėjosi, džiūgauti. Dabar jis išsiilgęs malonumų nė kiek ne mažiau negu praeityje, Janas turėtų tai suprasti. Et, ko gera, potraukis išblėso, pavirto daugiau smalsumu, miglotu noru, o ne švelnumu.

Idrija makaluoja vandenyje rankomis, pliuškenasi, sušlapina pečius. Įraudusios jos krūtys plūduriuoja kvapnių bangelių paviršiuje. Po vandeniu tyčia ar netyčia ji spiria Janui į pilvą, užkliudo koja sustandėjusią varpą. Bet Idrija, regis, dėl to nesijaudina, vis tebegalvodama apie Margeritą, žiūri jam tiesiai į akis.

– Dar nematyta, kad sesuo taip stipriai mylėtų savo brolį. Ji man pasakė: „Jei išsimaudysi su Janu savo kubile, nemanyk, kad dėl to tapsi nedorėle. Viskas, ką darai su juo, – tyra ir gražu. Šalia jo net kekšės veidas spinduliuoja šviesa. Jano akys tamsą paverčia šviesa." Štai šitaip ji kalbėjo apie tave.

Janas šypsosi. Nusibraukia nuo antakių prakaitą, pasitrina skruostus, smakrą.

– Gražiai pašnekėti ji mėgsta, tik visada per daug plepa.

– Aš tai žinau.

Idrijai daugiau kalbėti šia tema nebūtina. Kas, jeigu ne ji, gerai žino, kad ne visus šešėlius jis paverčiąs šviesa?

Janas norėjo įsitverti rankomis į kubilo kraštą, bet jas sugriebė Idrija. Ėmė glostyti. Paskui tarė:

– Bet yra truputis tiesos. Margerita nesunkiai mane įkalbėjo. Kad laukiau mudviejų susitikimo šitame kubile, nesigėdiju. Nebijojau, kad man teks išsirengti, nors jau daugelį mėnesių nebuvome susitikę.

Ji žiūri susimąsčiusi į Jano rankas ir nepakeldama akių glosto jas. Paskui papūtusi lūpas sako:

– Iš tikrųjų aš esu tokia kaip Margerita. Iš viso to, kas tavyje geriausia, gražiausia, man mieliausia ne tavo charakteris, o tavo rankos.

– Rankos be charakterio, net žvilgsnis nieko vertas, – šiurkščiai atrėžia Janas.

Toks jo tonas byloja, kad, bijodamas liūdnų minčių antplūdžio, jis darosi atšiaurus. Graužiamas sąžinės, Janas priduria:

– Dailininkui.

Ji paleidžia jo rankas. Jų žvilgsniai dvejoja. Jis keikia Margeritą, siunta dėl savo silpnumo. Ką norėjo pasakyti, pasakė, bet tai buvo galima padaryti neapsijuokiant, ne kubile ir ne tuomet, kai vėl suminkštėjo varpa.

Bet Idrija į jo niurzgėjimą nekreipia dėmesio, sako, kad jau vėlu, kad laikas užkąsti. Atpalaidavusi tvirtus savo raumenis, ji atsistoja; kubile kyla tikra audra. Atsukusi šlapią įraudusį pasturgalį Janui po nosimi, deda į dubenis valgius, pasako kiekvieno jų receptūrą: Šventojo Vincento unguriai su gvazdikais, cinamonu ir rozmarinu, išvirti su imbieru ir granatais. Paukštelių paštetas, pagardintas muskato riešutais.

– Margerita pageidavo Rojaus sėklų, bet jos per brangios. Vynas tas, kurį tu nupirkai prieš metus Baltramiejaus eucharistijos šventei. Bet gerti jo taip ir neatėjai. Valgyk.

Kad būtų kur sudėti valgius, Idrija uždeda ant kubilo viršaus lentą ir vėl tarsi fotelyje įsitaiso kubile. Žiūrėdamas, kaip ji iki pusės panyra į vandenį, Janas suvokia, kad jiedu padalyti į du pasaulius.

Viršuje, virš vandens, yra matomas pasaulis: kambarys, šviesa, veidas, rankos, krūtinės, ėdalas, mediniai baldai, audiniai, kvapai. Visa, kas matyti, tebėra savo vietose, nors ta esatis keista, kupina dirginančio migloto laukimo.

Apačioje, po vandeniu, nieko nematyti. Šlaunys, lytiniai organai, kojos, deguto, kuriuo buvo užtaisytas kubilas, juostelė – nematomi, jų egzistavimas dirgina, kelia malonią įtampą, tokią malonią, kad Janas nežino, kur dėti šlaunis, blauzdas, pėdas ir – vėl! – varpą. Kubile patogiai įsitaisiusi Idrija trina kulkšnimis jam šlaunis ir varpą, tarsi jos nė nebūtų. Žinoma, kas yra viršuje ir kas yra apačioje, ji žino kur kas geriau negu Janas.

Kurį laiką jiedu valgo tylėdami, nuo vandens, nuogumo ir situacijos keistumo ima kaisti kraujas.

Suvalgiusi pusę dubenėlio ungurio, Idrija vėl pasidaro plepi. Ima perpasakoti tai, ką slapčia buvo jai papasakojusi apie *Mappa Mundi.* Pasakiškas, vienintelis, nuostabus daiktas, kurį be galo sunku pagaminti. Kartkartėmis Janas atsako į jos klausimus. Šitaip bando atvėsinti Idrijos entuziazmą. Ta tema jis nenorėtų kalbėti išvis, norėtų, kad Idrija pagaliau liautųsi klausinėti apie viršų, apačią ir jųdviejų šlaunis.

Bet Idrijai jo santūrumas ir grubumas nė motais. Tada Janas pykteli, ima pūstis:

– Margerita labai imli naujovėms. *Mappa Mundi* – drąsus sumanymas, šis kūrinys išgarsins hercogą Pilypą ir galbūt mane. Bet, įgyvendinant sumanymą, radosi dar vienas. Tai, ką Dievui leidus žadu nutapyti, bus kur kas didingesnis kūrinys.

Idrija liaujasi valgiusi ir su savotišku godumu akyse nusišypso. Janas prisimena, kad šitaip ji šypsodavosi anksčiau, tuomet, kai juo labai didžiavosi. Tai buvo tais laikais, kai jųdviejų meilė buvo

stipri ir graži. Švelnus ir nuolankus garbinimas, užliedavęs jį vaikišku pasididžiavimu. Šiandien Jano tai nejaudina, priešingai, verčia truputį susigėsti.

Janas nori atleisti sau už nepadorias mintis apie apatinę kūno dalį. Apie viršutinę galvoja kur kas mažiau. Jis sako:

– Kelią, į kurį kadaise buvau įžengęs, beveik pavyko įveikti. Į kur veda tas kelias, aš nežinojau ir iš tikrųjų pats jo nepasirinkau. Pastūmėjo į jį kažkoks įvykis. Koks? Būtų sunku paaiškinti. Tai atsitiko tą dieną, kai pamačiau nežinia kieno nutapytą paveikslą. Taip, tai buvo pati svarbiausia mano gyvenimo akimirka. Maždaug prieš dešimt metų mes buvome Briugėje, ten, kaip žinai, dirbau savo brolio dirbtuvėje. Gana dažnai tekdavo būsimoms maldaknygėms iliustruoti miniatiūromis pergamentus. Kartą Lježo vyskupas paprašė mūsų, kad pabaigtume dviejų nuo maro mirusių Huberto draugų kūrinius. Tiedu broliai irgi buvo gimę Limburge. Tarp mums patikėtų pergamentų pavyzdžių aptikau paveikslą, kurio dar nebuvau matęs. Rudens mėnuo. Spalis. Iš pažiūros paprastas, įprastas tokio pobūdžio knygų paveiksliukas.

Pilis, jos sienos, pievos, dirbami laukai, žmonės, gyvūnai. Paveikslo kompozicija gera, nors, žiūrint tiek iš arti, tiek iš toli, atrodo dirbtinoka. Bet šis paveikslas, jeigu lygintume jį su anksčiau mano matytais paveikslais, nepalyginti puikesnis, nepaprastas; jis pribloškė mane, nes visi daiktai, žmonės, gyvūnai metė šešėlius.

Idrija žiūri į Janą nustebusi:

– Metė šešėlius? Na ir kas?

Ji nesupranta. Ir kodėl turėtų suprasti? Juk jam pačiam prireikė daugybės metų, kad suvoktų, ką tai reiškia.

Taigi šešėlis reiškia, kad paveiksle įamžinta gyvenimo akimirka. Nieko daugiau. Bet toje akimirkoje gali sutilpti visas pasaulis. Šešėlis reiškia tai, kad virš žemės esanti saulė nukreipia savo šviesą čia ir dabar. Erdvėje ir laike tik tą akimirką. Ir ji tai daro diena iš dienos nuo pasaulio sukūrimo akimirkos, kuri niekada

nenutrūksta. Šviesa duoda gyvybę viskam, ką regime. Nebūtina matyti jos šaltinio, pakanka išvysti veikimo padarinius. Taigi galiu pavaizduoti paveiksle gyvenimo akimirką, vieną trumpą akimirką ir, jei man pavyks tinkamai ją įprasminti, ji taps amžina, kaip ir pati amžinybė. Pakanka nutapyti daiktų ir gyvų būtybių šešėlius.

Vienas šešėlis nuslinko ir Idrijos veidu, probėgšmais užkliudydamas besišypsančias jos lūpas. Janas to nepastebėjo. Iš veido išraiškos jis mato tik tai, kad ji nieko nesupranta, mato, kaip ji energingai trinkteli dubenėlį ant skersai kubilo uždėtos lentos ir viską, kas ant jos padėta, pastumia iki šalia kubilo stovinčio stalo. Idrija sako:

– Šito mano galva neišneša. Tikiu tavimi, bet nieko nesuprantu. Kaip akimirka gali būti amžina? Pagalvok.

Ji pasisemia saują vandens, papučia į jį ir pasiunčia bučinį; vandens lašeliai tyška Janui ant lūpų. Ji juokiasi.

– Mano bučinys nuskrido, dingo. Jis neamžinas. Tu jį jau baigi pamiršti. Todėl noriu pasiųsti kitą.

– Tavo bučinys išnyksta ir pasimiršta todėl, kad aš jo nenutapiau. Bet, jei jį nutapyčiau, nutapyčiau taip tobulai, kad žiūrėdamas į paveikslą jausčiau ant savo lūpų tavo alsavimo skonį, paskui panašų jausmą patirtų ir tie, kurie gims po mūsų, tada tavo bučinys būtų amžinas.

Idrija purto galvą, sakytum jis būtų iš jos pasityčiojęs. Janas įsitikinęs, kad ji daugiau galvoja ne apie amžinybę, o apie bučinį. Ji atsistoja. Šlapia Ieva be jokio jaudulio balse pareiškia:

– Atšalo vanduo. Einu, atnešiu karšto.

Idrija išlipa iš kubilo, įsisupa į paklodę. Dingsta už širmos.

Janas girdi tarnaičių balsus, jo ausis sugauna kažkokius šnabždesius. Turi laiko apmąstyti savo ką tik labai drąsiai išsakytas mintis. Būdamas prietaringas, dabar dėl to ant savęs pyksta. Juk žinoma, kad, atvirai demonstruojant, kokios žiaurios yra viltys, rizikuojama netekti dieviškojo palankumo, padėjusio mums tas viltis priartinti.

Nešina dviem garuojančiais kibirais, ateina Idrija. Jos akyse susitvenkusios ašaros.

Nebijodama nuplikyti Jano, ji supila kibirą vandens į kubilą; pašokęs Janas atsistoja visu ūgiu ir pakiša sustandėjusią savo varpą Idrijai tiesiai po nosimi. Apačia staiga atsiduria viršuje. Akivaizdi tikrovė.

Idrija išpučia akis, jos veidas persikreipia, ji nežino, ką daryti, – juoktis ar bučiuoti.

Pastačiusi ant grindų antrą kibirą, paklodės kampučiu nusišluosto nuo skruostų ašaras, čiumpa iš vaisių krūvos vynuogių kekę ir, kramtydama vieną po kitos uogas, nenuleidžia akių nuo Jano varpos. Paskui, sakytum kreipdamasi pati į save, sako:

– Tai, kas mus sieja, nėra amžina, ir aš nesu Margerita. Kai tu kalbi man apie savo tapybą, nieko nesuprantu. Aš ne Margerita, o tu nori, kad visos moterys būtų tokios kaip ji. Kad būtų tavo dvasios seserys, antri tavo kūno dangalai. Kad galėtum ramiai sau ištvirkauti. Aš nesu iš tų. Apie dailę su manimi nekalbėk, nes manęs ji nedomina. Tu manai, kad, klausydamasi tavo kalbų manęs nedominančia tema, esu laiminga. Bet tu klysti. Jeigu tada, kai kalbi, atrodau laiminga, žinok, kad, klausydamasi tavęs, bandau įsivaizduoti, koks būtų laimingas tavo sūnus Baltramiejus, jei galėtų atsidurti mano vietoje. Jis klausytų tavęs nepailsdamas, nes turi vienintelę svajonę – tapyti šalia savo tėvo, visko iš jo mokytis. Taigi jis suprastų kiekvieną tavo žodį. Bet jo tėvas net neprisimena turįs sūnų. Neprisimena sūnaus, kuris leidžia laiką piešdamas, kad būtų vertas savo tėvo metro Jano. Galėtum jam šnekėti ir apie šešėlius, ir apie amžinas akimirkas. Bet tu šito nedarysi. Mudu vos netapome sutuoktinių pora, o viskas baigėsi štai taip. Sakai, kad prieš dešimt metų išgyvenai kai ką nepaprasta. Aš to neprisimenu, nors buvau šalia, guldavau su tavimi į lovą, kada tik panorėdavai. Stovėdavau valandų valandas priešais tave – pozuodavau, o tu tapydavai mano kūną, mano veidą. Prieš dešimt metų mano pilve

buvo tavo sūnus. Bet kad kažkieno paveiksluose būtum aptikęs šešėlius, kad iš esmės būtų pakitusios tavo mintys, neprisimenu. Prisimenu, kaip žadėjai, kad mano sūnus, padarytas štai šituo man prie nosies prikištu daiktu, bus tavo sūnus. Bet taip neįvyko. Tai štai kokie reikalai.

Jano varpa staiga virto minkštu nukarusiu mėsos gabalu. Kad užgniaužtų ašaras, Idrija dūsauja. Pasimuisčiusi nusimeta nuo pečių paklodę ir instinktyviai sugriebia garuojantį kibirą. Išpylusi karštą vandenį, ji šmurkšteli į kubilą ir pamažu pritūpia. Paskui sako:

– Kai tu kalbi apie šešėlius, mano galvoje sukasi vien tamsios mintys; galvoju apie tokius dalykus, kurių nepamatysi nei tavo, nei kitų metrų paveiksluose. Pagaliau užtenka peržengti namų slenkstį, nueiti į bažnyčią ar nusipirkti maisto ir tada gali prisiklausyti baisiausių dalykų. Kaip prieš penkias dienas į vieną ūkį atėję kareiviai išprievartavo keturias moteris, paskui perrėžė peiliais joms pilvus, nors iš pradžių tie žvėrys skelbėsi esą dori burgundai. Arba kaip maždaug prieš dvi savaites senjoras Borvuaras paliepė savo dvylikos metų sūnėnui nukirsti galvas dešimčiai vaikų, nes norėjo, kad ateityje sūnėnas būtų toks pat žiaurus kapitonas kaip jis. Ne, tokių baisybių neišvysi jokiame paveiksle. To nepamatysi net bažnyčiose, nors ant jų sienų pilna pragaro vaizdų.

Janas tebestovi, vanduo siekia iki pusės šlaunų, jis klausosi tirados. Varpa gėdingai nukarusi. Išpūtęs akis, jis įdėmiai stebi veidą, kurį kadaise mylėjo, tapė. „Taip, ji sako tiesą, aš ją mylėjau. Kadaise." Dabar gali tik paguosti:

– Neseniai monsinjoras pranešė, kad man reikės atlikti svarbią misiją Portugalijoje. Išvykstu po dvylikos dienų.

– Į Portugaliją?

– Ta šalis toli pietuose, prie vandenyno, kelionė gali trukti ilgiau negu metus.

– Neilgai.

– Man sugrįžus, daugiau nebesusitikinėsime kaip anksčiau. Tu teisi, to nereikia nei tau, nei man. Jei kada nors sumanysi ištekėti, apie mane negalvok.

Idrijos veidas sustingsta. Ji įdėmiai stebi, kaip Janas lipa iš kubilo, kaip ieško, kuo nusišluostyti. Paskui šiek tiek nustebusi sako:

– Vadinasi, Margerita surengė mums atsisveikinimo vakarienę.

Jokių ašarų. Tyla. Veide begalinis švelnumas, kurio išvysti daugiau niekada nebenorėčiau. Nebenorėčiau matyti nei jos pečių, nei pakaušio, nei krūtų, tobulų kaip niekada anksčiau. Niekada nepamiršiu, kokia ji kilni. Žinau, ką ji dabar tyliai šnabžda: „Mus skiria šešėlis ir nieko nėra amžina.“

Įkišusi rankas į šiltą vandenį, Idrija apsišlaksto akis, suvilgo smilkinius, skruostus. Dar nespėjus nuo jos ilgų, plokščių lūpų nuvarvėti vandeniui, ji klausia:

– Ar prieš išvykdamas negalėtum parodyti kūrinio *Mappa Mundi* Baltramiejui? Leisk jam į jį bent žvilgtelėti. Galbūt daugiau niekada nebepamatysi savo sūnaus. Jeigu parodysi jį, suteiksi Baltramiejui antrą gyvenimą.

10

Atgabenti į monsinjoro pilį *Mappa Mundi* prireikė dešimties vyrų. Važiuodamas per savąjį Lilio miestą, jis panoro pamatyti šį kūrinį ir susitikti su savo rūmų dailininku Janu, kuris mintyse jau įsivaizdavo būsimą jųdviejų susitikimą. Šią sceną be jokio vargo būtų buvę galima nutapyti.

Spalis, trečiadienio popietė. Pučia stiprus vėjas. Rugsėjo kaitra išliko tik prisiminimuose. Janas apsisiautęs apsiaustu su kiaunės apykakle, tuo pačiu, kurį kadaise jam buvo padovanojęs monsinjoras. Ant galvos užsivožęs purpurinį įmantriai suvyniotą turbaną, galintį sukelti pavydą.

Prie *Mappa Mundi* susirinkusi minia, didįjį Vakarų hercogą visada lydi daugybė žmonių. Pažai, vilkintys pilkomis ir juodomis livrėjomis, ginklanešiai, tarnai, raitininkai, aukšti senjorai, kamerherai, purpuriniais apdarais vilkintys Bažnyčios hierarchai. Atvyksta ir pats kancleris Nikola Rolenas. Visi prašmatnūs, išsipuošę; Genujos aksomo apsiaustai, trumpos brokato striukės, užpakalius aptempiančios Florencijos šilko kelnės. Minioje sukiojasi ir neūžauga Kokinė; čia suplūdo ir daugybė gražių sijonuotų plepučių. Ponia Krombriugė puikuojasi nėriniais apsiūta iškirpte; ji visa švyti. Diena niūroka, Marija užsidėjusi ant galvos standžią muslino kepuraitę, jos ševeliūra primena nesunkiai pasiekiamą saulę.

Taigi visi jau čia. Išsikvėpinę, orūs, vangūs.

Garbinga publika.

Valdovo pilis savo manieromis dar negali pasipuikuoti, nors pilyje nuolat stengiamasi jas puoselėti. Kol kas tai tik galaktika, besisukanti aplink monsinjorą, kuris savo ruožtu vaikšto ratu aplink *Mappa Mundi*.

Nuotaikos įvairios – nuo susižavėjimo iki nusivylimo. Monsinjoras savo žodžio dar netarė. Netyli tik Kokinė – landžioja po pastovais, kaišioja rankas po gaubliu; moterys aikčioja, o jis šūkauja:

– Esu Heraklis Kokinė! Monsinjore, pasigrožėkite! Aš išpera, išsigimęs šlykštaus pasaulio dievas!

Žmonės kvatoja, žvengia.

Reikia pasakyti, kad Janas niekada nedirbo proginių darbų. Baldžiaus šedevras tarytum nuogas. Tapybos šedevras gyvas tik vaizduotėje. Trys ketvirtadaliai kūrinio *Mappa Mundi* dar nenugruntuoti. Kad būtų ką parodyti, ant gaublio jis užklijavo Europos eskizo fragmentą. Nuo Šiaurės poliaus kadaruoja paslaptingi juodi siūlai.

Galų gale, kaip ir tikėtasi, kanclerio Roleno veide galima įžvelgti nusivylimą.

– Turiu pasakyti, metre Janai, kad tapant *Mappa Mundi* nuveikta nedaug.

– Tikrai taip, pone Nikola.

– O kodėl?

Janas jau seniai žino, kaip pasiteisinti. Techniniai sunkumai, klaidingi Ambrozijo Lorencečio skaičiavimai, pataisymai, atlikti pagal Roberto Česterio skaičiavimus, leidžiančius sudaryti astronomijos lenteles atsižvelgiant į Londono meridianą. Negana to, būtina atsižvelgti ir į geografo Edrizijo duomenis apie tai, kur ir kokios tautos gyvena, apie upes, kelius, uostus, kalnus, miestus; Edrizijas tai padarė prieš tris šimtus metų, be to, jis yra nustatęs orientyrus iki pat Kinijos ir Didžiųjų pasaulio Pietų.

– Pone, jeigu *Mappa Mundi* primins išmargintą moliūgą, ar verta toliau dirbti?

Janas tai sako stovėdamas priešais monsinjorą ir žiūrėdamas į kanclerį. Tikėdamas Janu, monsinjoras klausia:

– Metre Janai, ar įmanoma tai padaryti?

– Taip, pone. Pasinaudojus metro Robero traktatu apie astroliabiją, kuriame jis pateikia arabo al Kuvarizmio skaičiavimus. Pastarasis atrado dėsnį, leidžiantį apskaičiuoti spindulį pagal du lankus. Tai galima pritaikyti ir tada, kai norima apskaičiuoti tikrovę atitinkančius rutulio atstumus.

Taigi dabar Janas gali parodyti, kam reikalingi tie prie rutulio pritvirtinti siūlai.

Visi klausosi, išpūtę akis seka miklius jo pirštų judesius, nors žodžių prasmės niekas nesupranta. Kokinė nustoja kvaksėti ir pasilenkęs atsuka užpakalį dvigubai už jį didesniam gaubliui. Garbė tam, kuris tuo metu būtų pademonstravęs didesnius juokdario gabumus negu Kokinė.

– Monsinjore, – sako Janas, – štai kodėl turiu dar vienerius metus, o gal ir daugiau, padirbėti, kad pabaigčiau *Mappa Mundi.*

Monsinjoras šypsosi, ir tai teikia jo veidui keistą išraišką. Dabar itin ryškiai matyti Pilypo pasmakrės ir smakro minkštumas. Hercogas tapo negražus, užtat atrodė gerokai pajaunėjęs. Ko gera, dėl to beveik visada būna rimtas. Bet dabar jo didenybė šypsosi, bičiuliškai pamojuoja savo mylimam rūmų dailininkui ranka. Paskui garsiai, kad visi girdėtų, sako:

– Šiame pasaulyje yra tik vienas tapybos metras, galintis užbaigti *Mappa Mundi.* Tas žmogus, metre Janai, esate jūs. Duodu jums laiko tiek, kiek reikės.

Ponas Nikola, švelniu žvilgsniu žiūrėdamas į Janą, pritariamai linkteli.

Tebūnie taip. Tada monsinjoras triukšmingai paliepia, kad visi trauktųsi į šalį:

– Pasitraukite, ponai, traukitės toliau, noriu su metru Janu truputį pasišnekėti.

11

Tuomet Janas irgi manė, kad per metus jam pavyks baigti šį darbą.

Monsinjoras ir jis eina greta. Žingsniuoja galerija, kurios lubas puošia Jano tapyti kartušai. Monsinjoras eina vartų, už kurių yra uždaras sodas, link. Akys įsmeigtos į parketą, duris atidaro pažas. Lauke nuo Šiaurės jūros pučia šaltokas vėjas, linguoja buksmedžiai, skroblai. Jau pageltę lapai kyla į padanges. Janas vėl apsivelka apsiaustą, jis bijo, kad vėjas neištaršytų turbano. Stengiasi eiti į koją su hercogu. Jiems žingsniuojant, gurgžda žvyras.

– Metre Janai, kūrinio *Mappa Mundi* per metus nepabaigsite. Juk netrukus jums reikės vykti į Portugaliją.

– Taip, monsinjore. Buvo atėjęs ponas de Lanua ir pranešė man šią žinią. Nenorėjau šitos temos liesti, nes nežinojau, ar...

– Pagirtinas atsargumas, bet užduotis visiškai oficiali. Vykdysite ją trise: ponas Andrė de Rubė, jūs ir ponas Boduenas d'Oinji. Perduosite karaliui Jonui laišką, kuriame prašau jo dukters infantės donjos Izabelės rankos. Prašau su deramu nuolankumu. Turiu galvoje laišką ir prašymą. Su jumis privalės elgtis labai pagarbiai, taip, tarsi į Luzitaniją būčiau atvykęs aš pats. Būsimą hercogienę privalės patikėti jums; atlydėsite ją į Briugę, ten ir priimsime sakramentą. Tai įvyks kitą vasarą. Žinoma, jeigu to panorės

Aukščiausiasis. Pirmiausia yra Dievas, paskui esu aš. Tokia tiesa. Metre Janai, šitos santuokos Dievas nori labiau negu aš. Apie visas tas vedybas mano nuomonę jūs jau žinote. Be jokios abejonės, aš vesiu, nes taip reikia, panašiai kaip susukus vidurius prispiria ant puodo.

– Monsinjore, nuoširdžiai tikiu, kad pavyks įgyvendinti šį sumanymą, taigi mūsų misija, kaip pernai Ispanijoje, nesužlugs.

– Štai kas!.. Aragonietę pamirškime! Donja Leonora – tai tik politinė afera. Visa kita – ne daugiau kaip į akį pataikiusi kulka. Ką jūs žinote apie donją Izabelę?

– Tik tiek, kiek man pasakė. Infantė iš motinos pusės yra monsinjoro Bedfordo giminaitė. Graži, miela.

– Sena pana. Įkopusi į ketvirtą dešimtį. Graži senmergė, bet ar taip gali būti?

– Nežinau, monsinjore.

– Metre Janai, jūs žinote, ir žinote daug. Apie moteris nusimanote ne mažiau kaip apie kūrinio *Mappa Mundi* skaičiavimus.

– Monsinjore, gana mane girti. Moteryse yra daugiau nežinomų žemynų negu Edrizijo užrašuose, o aš tų užrašų nesuprantu labiau negu jūs.

– O jūs lendate ten, kur aš neišdrįsčiau įmerkti net savo uodegos galiuko! Todėl ir esu didysis princas, o jūs – tik geriausias mano pasamdytas dailininkas. Dėl jungtuvių. Politikos reikalus tvarkys ponas Andrė, nes ponas Nikola juo pasitiki. Į visą kitą žiūrėsiu jūsų akimis, metre Janai.

– Ir aš privalėsiu tapyti portretus, monsinjore?

– Taip, portretus. Tapysite juos be gailesčio, nieko nepagražindamas. Tapysite taip, kad donjos Izabelės veidas būtų toks, koks yra iš tikrųjų: gražus, bjaurus ar vidutiniškas. O koks iš tikrųjų yra jos kūnas, parašysite.

– Pasistengsiu.

– Ir dar vienas dalykas.

– Koks, monsinjore?

Ir vėl tyla.

Žvyras po kojomis nebegurgžda. Tik girdėti, kaip vėjas šlamina medžių lapus.

Tai, kas bus pasakyta, prilygs šviesos blyksniui, kuris gali sukelti vaizdinius tik jam vienam. Šaltinį žino tas, kuris laiko rankoje teptuką, o žiūrovas mato vien rezultatą.

– Kokinė žaismingai sako:

– Tiesa slypi po infantės sijonu. Dar prieš pirmąją mūsų naktį noriu žinoti, ar ji praradusi nekaltybę, ar dar nekalta. Ir, jeigu ji nekalta, tai kodėl. Noriu žinoti, koks donjos Izabelės kūnas ir kokia jos širdis. Noriu žinoti, ką nutyli jos tėvas, broliai; o gal esama dar ko nors, ko net jie nežino. Noriu žinoti, kodėl trisdešimtmetė Portugalijos infantė dar netekėjusi. Tai, ką sužinosite, turi pasiekti mane tiesiogiai. Tik jūs galite tai sužinoti. Ant laiškų taip ir parašykite: „Niekas nesužinos.“ Tada, metre Janai, aš būsiu įsitikinęs, kad rašėte būtent jūs.

Ir vėl tyla. Žingsniai ir gurgždantis žvyras, Jano nuostaba. Monsinjoras priduria:

– Janai, už tai, kaip ir už *Mappa Mundi,* jums bus atlyginta. Jūs esate vienintelis žmogus, kuris gali baigti tapyti šį peizažą.

– Nežinau, monsinjore.

– O aš žinau. Ponas Nikola parengė jums sutartį, aš ją pasirašiau. Jis įteiks jums ir pinigus – tris šimtus livrų. Jus lydės mano pažas, jis patarnaus jums taip, kaip patarnauja man. Jeigu reikės, galėsite jam patikėti savo laiškus, jis tikrai juos pristatys. Žinoma, tik tais atvejais, jeigu atsitiktų taip, kad kitų kurjerių patikimumu suabejotumėte.

Žingsniai, žvyras, vėjas. Šviesa nukreipta į būsimą kūrinį.

Žingsniai, žvyras, vėjas. Tai, kad monsinjoras šalia, nė kiek neslegia.

Galerijos languose pasirodo keli blyškūs veidai. Visi tie, kurie būtų galėję pavirsti musėmis, vėju, kad galėtų pagauti iš mon-

sinjoro lūpų sklindančius žodžius. Sukandęs dantis, monsinjoras juokiasi:

– Metre Janai, kūrinio *Mappa Mundi* palauksiu. Man pakaks šito žemėlapio, kurį savaip siūlo ponia Krombriugė. Ji ne tokia gudri kaip jūsiškė, bet jos žemynai labai įdomūs, o jos dangiško baltumo su išmargintu moliūgu *Mappa Mundi* nepalyginsi.

12

Vos tik ji įžengia nuoga, visa balta į jo kambarį ir, praskleidusi baldakimą, murkdama šmurkšteli po paklodėmis ir puriu kailiniu apklotu, nublanksta dangus. Janui nespėjus net prasižioti, Margerita tuoj pat pareiškia:

– Aš turiu teisę. Rytoj tu išvyksti, galbūt kelyje mirsi, todėl noriu, kad išliktum mano prisiminimuose visas.

Nėra ko pridurti.

Būdami kartu, jiedu su Margerita, – beje, tik jos dėka, – šėlsta kaip vaikai, šaiposi iš pasaulio baisybių. Tai daro jų, vyro ir moters, kūnai. Nuogas Margeritos kūnas glaudžiasi prie Jano kūno, taip pat nuogo. Šilta.

Ji apglėbia jo krūtinę, jųdviejų kojos susipina. Margerita padeda galvą Janui ant peties. Šiek tiek trūkčiojantis jos alsavimas maloniai kutena smakrą.

Bet Margerita moka nejudėti. Moka tylėti. Duoda Janui laiko kaip reikiant pabusti.

Abu guli didelėje medinėje lovoje, bet ji įsivaizduoja, kad plaukia drauge su juo upe valtimi. Kad pasiektų tas tolimiausias šalis, tuos kraštus, kurie dar nenupiešti kūrinyje *Mappa Mundi*, ji keliautų ir dieną, ir naktį. Bet ar yra pasaulyje toks kampelis, į kurį Margerita mintimis nenorėtų keliauti drauge su Janu?

Ji kužda:

– Galėčiau nusikirpti plaukus, galėčiau apsirengti berniuko drabužiais ir kaip tavo mokinys traukti drauge su tavimi į Portugaliją.

Išgirdusi, kaip Janas juokiasi, Margerita kilsteli galvą.

– Žinoma. Juk niekas neatspėtų, kad tu moteris! – sako Janas.

Margerita jo neklauso, ir, nors jos svajonė neįgyvendinama, fantazuoja toliau. Didžiulė valtis, kurioje yra tik jis ir ji, skrodžia vandenį upės viduryje. Sakoma, kad paskui, kai liks viena, tos svajonės bus įkyresnės, dažnesnės. Margerita įsivaizduos keliaujanti drauge su Janu, ji savo akimis matys miestus, kalnus. Paskui ji prašo:

– Viską, ką pamatysi, aprašyk laiškuose. Viską. Laukus, namus, žmonių veidus.

– Pažadu.

– Taip pat ir moteris, su kuriomis ten susidursi. Infantės rūmų moteris. Parašyk, ar jos patinka tau, ar tu patinki joms. Rašyk man apie viską.

Janas ir vėl juokiasi. Tai reiškia, kad visko jis Margeritai nepasakos. Ir ji tai puikiai žino. Nujaučia, kad savo kelionės tikslų jis iki galo neatskleidė. Tapys portretus monsinjorui, o ką veiks paskui? Iš akių matyti, kad jis meluoja. Tą patį nuspėjo ir iš jo balso. Tokių dalykų nuo sesers nenuslėpsi. Staiga kilus piktdžiugiškam norui atsikeršyti, Margerita šnabžda:

– Tai, ko nesuprato Idrija, supratau aš. Supratau, kad daiktų šešėliai leidžia įžvelgti daugiau. Savo paveiksluose tu nori įamžinti akimirką. Lygiai tas pats būna tuomet, kai prisimenu laimingas arba liūdnas savo gyvenimo akimirkas. Tarsi eina kažkas per kambarį, o aš taip norėčiau, kad ta esybė sustotų ir pasiliktų amžiams. Juk nutapytas paveikslas – tai ne vien medinė dažais išmarginta plokštė, kurioje galima atpažinti daiktus, žmonių veidus; nutapytas paveikslas – tai plačiai atvertas langas, pro kurį matai sustabdytą ir tebesitęsiančią akimirką.

Margeritos glėbyje, jos rankose, prigludęs jai prie krūtinės, Jano kūnas įsitempia. Įsitempia net kaklo raumenys. Janas klausia:

– Ką tu čia šneki?

– Šneku apie tai, ką buvai Idrijai sakiusi tą vakarą, kai judu vakarieniavote maudydamiesi kubile. Esu laiminga, kad iškart viską supratau.

– Kaip galėjai girdėti, ką aš tąkart kalbėjau?

– Aš buvau ten. Už širmos. Kai Idrija atėjo karšto vandens, kibirus su vandeniu pakišau aš. Vargšelė, ji buvo apsipylusi ašaromis.

Jano širdis ima plakti smarkiau. Margeritos pirštai mikliai kutinėja tariamo brolio kūną. Šventajame Rašte pasakyta: „Ar gali prismeigti žeberklu Leviatano kūną? Verčiau uždėk ant jo ranką, prisimink kovą su juo ir nusiramink." Ji glamonėja tolygiai besikilnojančius Jano šonkaulius, visus jo duburėlius ir kauburėlius, bet, kai švelniai paliečia mažyčius spenelius, jis sugriebia ją už rankos.

– Viską surengiau aš, – sako ji. – Juk ir aš turėjau teisę prie viso to prisidėti.

– Tu pasiutai.

– Galbūt. Bet dar ne visai.

Ji juokiasi:

– Galiu būti geresnė negu tu. Kūrinio *Mappa Mundi* savo sūnui Baltramiejui neparodysi. Aš tai žinau. Tai padarysiu aš, padarysiu tam, kad jis nesiliautų tavęs mylėjęs tol, kol būsi išvykęs.

Margerita glamonėja stipriau. Jos širdis ima plakti dažniau. Džiūsta burna, ji negali ištarti nė žodžio. Paskui vos girdimai sušnabžda:

– Tau vis tiek. Tu rytoj išvyksti. Būsi toli. Pašėlusios Margeritos kvailystes pamirši. Matysi kitokius dalykus, tapysi kitas akimirkas, o aš pasiliksiu šitoje. Aš iš jos neišeisiu. Niekada.

ANTRAS PAVEIKSLAS

Keliautojai

1

Išvykę 1428-ųjų spalio pabaigoje, trečiadienį, jie pasiekia Lisaboną gerokai po Kalėdų. Vyrai, labiau įpratę skaičiuoti ne mėnesius, ne savaites, o dienas, valandas, įsitikinę, kad kelionė truko pernelyg ilgai. Poną Andrė, senjorą Rubė, kamuoja netikrumas.

– Metre Janai, ar iš jūsų kūrinio *Mappa Mundi* buvo galima sužinoti, kiek truks kelionė iki Portugalijos?

– Trisdešimt dienų kelio iki Monpeljė, su sąlyga, jei iš Liono iki Avinjono plauktume Ronos upe. O iš ten galima plaukti į vandenyną ir pasiekti Portugalijos pakrantę. Ką gi, pone Andrė, aš toks pat kaip jūs. Jokių kelių iki Lisabonos nežinau.

– Mus saugo Dievas! Tikslą pasieksime dar iki Naujųjų metų, o gal ir vėliau.

Tiesa, iš pradžių jie keliavo neskubėdami, per dieną įveikdavo aštuonias ar dešimt ljė, kartais, kai lydavo ir kai pažliugdavo kelias, dar mažiau. Triukšmingas kortežas. Žvanga plieninės plokštelės, špagos plakasi į balnakilpes. Geležiniai ietigaliai kliūva už blauzdų. Ratai bilda, mulų varovai šaukia, nesuteptos ašys girgžda. Ant dviejų vežimų, kuriuos traukia mulai, sukrautos skrynios. Jano skrynia labai didelė, todėl jai skirtas atskiras vežimas. Šalia skrynių įsitaisė keli tarnai. Monsinjoro pažas, dabar patarnaujantis Janui, joja pats vienas ant gražaus šviesbėrio arklio.

Monsinjoro pasiuntinių pono Andrė, pono Bodueno ir metro Jano ilgi kailiniai dengia arklių pasturgalius. Kad neišsipurvintų, Janas, lipdamas nuo arklio, prilaiko rankomis skvernus. Kailiniai sunkūs, bet puikiai saugo nuo vėjo ir ledinio lietaus, o vakarais, kai jiems pasiūlo lovas, kailiniai atstoja antklodes.

Atvykę į sritis, nepriklausančias monsinjorui, kas vakarą dar prieš saulėlydį jie prisistatydavo prie miestų arba pilių vartų. Juos priimdavo labai nuolankiai, stalai nuo vaišių lūždavo. Visi juokdavosi, juokaudavo. Gerdavo karštą vyną, pagardintą cinamonu ir imbieru. Kartais padaugindavo, o kitą dieną apgirtę svirinėdavo balnuose.

Pirmomis lapkričio dienomis drebia šlapias sniegas. Šąla skruostai, nosys. Vakare visi nori praskalauti gerkles karštu vynu, pasėdėti prie židinio ir išsidžiovinti kelnes.

2

Pirmas savaites Janui pavyksta atsipalaiduoti. Dieną jis jodinėja raitas ant kumelės, vakarais ūžauja, naktimis miega. Taip elgdamasis tik alina save. Kasdienis blaškymasis, kai nekyla jokių sumanymų, jokių norų, bukina.

Janas laimingas ir net išdidus, nes kartais jam rodoma ne mažesnė pagarba negu ponui Andrė ir ponui Boduenui.

Savo kompanionus jis pažinojo jau seniai. Bet žmogus būna vienoks rūmų šurmulyje ir visai kitoks kasdien bendraudamas ilgoje sunkioje kelionėje. Po savaitės jau gali matyti, kas yra kas, nes kaukės nukrinta. Janas pritilo, ponas Andrė de Rubė kaip buvo, taip ir liko aukštu senjoru, o ponas Boduenas d'Oinji pasirodė esąs šaunus raitelis.

Visi, kurie pirmąkart išgirsdavo šnekant senjorą de Rubė, stebėdavosi nepaprastu jo balso švelnumu. Nors jo žodžiai toli gražu ne visada būdavo švelnūs, malonūs. Žemo ūgio, apvalaus veido, siauromis plonomis lūpomis. Dažnai galėdavai pamanyti, kad senjoras de Rubė šypsosi, bet vėliau paaiškėdavo, kad jis tik vaiposi. Kai valgydavo, mažos jo akutės blizgančiais vyzdžiais bėgiodavo tarsi išvydusios pavojų. Šis senjoras mėgdavo įsakinėti, jis viską spręsdavo pats. Nuo saulės patekėjimo visi privalėjo klausytis senjoro de Rubė paliepimų. Nevalia buvo pamiršti, kad

monsinjoro įsakymu misijos galva buvo jis. Ponas Boduenas dėl to buvo labai nepatenkintas.

Pono Bodueno veidas kampuotas, kaip tikro kareivio, siauras, smakras nutįsęs. Visada švariai nusiskutęs, skruostuose gilios vertikalios raukšlės. Senjoras ne tik keikdavosi kovos lauke, bet ir bučiuodavo moterims krūtis. Niekada nepavargstantis, nuolat bambantis, sakytum būtų saugojęsis, kad neatbuktų, nes buvo bjauraus būdo. Bet, kai per puotą įkaitę skruostai parausdavo, tapdavo maloniu kompanionu. Gerokai išlenkęs vyno, pasidarydavo plepus, mėgdavo pasipuikuoti iškalba.

– Metre Janai, noriu, kad iškart žinotumėte tiesą. Keliauti į Luzitaniją aš visiškai nenoriu. Bet monsinjoras to reikalauja. Jis įsitikinęs, kad ten jus lydėti galiu tik aš. Ką tie žodžiai reiškia, mes žinome. Jis kutena man kiaušus, kad kikenčiau. Ponas Andrė puikiausiai apsieis be manęs. Jis nenurims, kol man neparodys infantės. Net jūs savęs klausiate, kuriems galams taip stengtis: belstis šimtus ljė, kad nutapytumėte trisdešimtmetę skaistuolę. Nejau Portugalijoje nėra tapytojų? Jie galėtų tapyti. Ir ne vieną jos portretą. Ne jums aiškinti, kuo skiriasi mielas snukutis ąžuoliniuose rėmuose nuo malonios tikrovės, kurią jauti skambant varpams. Kad pabaigtumėte *Mappa Mundi*, apie kurį visi kalba, jums reikia laiko. Panašiai ir man. Būtų kur kas geriau atsidurti prie Luaros krantų, priešais Orleaną, o ne vilktis kažkur į pietus, apie kuriuos nieko nenusimanau. Ar žinote, kas dedasi tame Orleane? Ne? Maniau, kad monsinjoras jums viską pasakė. Tai šiek tiek susiję su mūsų misija. Kol šiandien jojome, anglai buvo apsupę Orleaną. Dešimtims tūkstančių vyrų vadovavo Montakiutas. Sako, kad ne mažiau kaip prieš porą savaičių monsinjoras ir hercogas de Bedfordas buvo viską aptarę. Jiedu slapta buvo susitikę Paryžiuje. Slapta, bet aš irgi ten buvau. Bedfordas nori kartą ir visiems laikams susidoroti su Buržo karaliaus klika. Buvo susitarta, kad anglams sulaikyti bus permesta kariuomenė iš Pi-

kardijos ir Burgundijos. Nelabai didelė, bet to turėtų pakakti. Jūs žinote, koks atsargus monsinjoras su anglais. Toks atsargus, kad Bedfordas net perkreipė snukį: „Mano svaini, jūs man padedate tik maldamas liežuviu. Matau, artėja metas, kai aš visai nusivarysiu naršydamas po miškus, o jūs ištiesite ranką – ir paukšteliai jūsų!“ Anglas neklysta. Tik va, monsinjoras retai tenkinasi paukšteliais. Taip kilo mintis vesti Lisabonos infantę. Subtili diplomatija. Bedfordas daužo Orleano sienas, o monsinjoras tenkinasi investicija į pusseserę iš Portugalijos. Kaip sako ponas Nikola: „Tinkamai naudojamas penis suteikia princui tiek pat garbės kaip ir jo špaga. Ji netrukdo. Aš monsinjorui pasakiau: „Jei jūs taip trokštate šitos moters, leiskite nuvykti pas ją man. Aš būsiu naudingesnis.“ Į tai jis man atsakė: „O ne, pone Boduenai. Šitoje avantiūroje rizikuoti jūsų gyvybe nenorėčiau.“ Aš nustebęs paklausiau: „Ar jūs netikite Bedfordo sėkme?“ Jis atsakė: „Ne tiek, kad rizikuočiau aukoti jus. Man jūsų tvirtybės reikia kitur. Ir štai dabar, metre Janai, esu čia nelyg baidyklė. Man belieka tikėtis, kad pas Portugalijos karalių aš rasiu ką nors, kas padės įsižiebti mano šlovei.“

3

Keista, kuo toliau jie ėjo į pietus, tuo darėsi šalčiau. Sausas šaltis, visas dangus aptrauktas debesų. Švilpavo pulkas varnėnų, čirškė šarkos, zujo juodos varnos. Slėnių pakraščiais ryškiai geltonavo miškai. Iš visų pusių nešė lapus, jie krito ant kelių, ant tamsiai žalių tarsi upės šlaitų. Auštant šalna nubalindavo laukus, putinų krūmų šakas, gervuogynus. Paskui įsaulyje žemė garuodavo ir iki popietės garuose skraidydavo geltoni drugiai. Kvepėjo drėgme ir obuoliais, puvėsiais ir šiltu mėšlu.

Laukuose dirbo žmonės. Jaučiai arba vyrai traukė medinius ir geležinius plūgus, moterys bėgiojo vagomis rinkdamos užsilikusias šaknis. Išgirdę pasiuntinių kortežo bildesį, valstiečiai sustingdavo. Veidai panašūs. Skruostai apžėlę barzdomis, burnos be dantų. Nenusakomo amžiaus moterys vilki skarmalais, plikos jų blauzdos aplipusios moliu. Visi žegnojasi, nusilenkia ir iškart atsitiesę grožisi kortežu. Išpūtę akis žiūri į lekiančius arklius, į prašmatnius kailinius tol, kol kortežas dingsta iš akių.

Iš tvyrančių virš lūšnų aitrių dūmų buvo matyti, kad ten kaimas. Nors ginkluoti vyrai žingsniavo be jokio pykčio, jų vaizdas kėlė žmonėms baimę. Pirmiausia leidosi tekini vaikai. Moterys subėgdavo į plaušaplyčių ir šiaudines belanges trobeles. Vyrai nusiėmę kepures ir ausines viena koja priklaupdavo. Plaukai

susivėlę, per plikes ropoja utėlės. Ponas Andrė, prijojęs arčiau, švelniu balsu pranešdavo:

– Esu senjoras de Rubė. Vykstu pasitarnauti monsinjorui hercogui. Gerieji žmonės, nebijokite!

Paskui kaimiečiai atnešdavo pieno. Vėl pasirodydavo moterys. Ir net pačios jauniausios, skaisčiaveidės, su kykais, dar rausvomis lūpomis.

Kartais kaime netekdavo išvysti dūmelio, stoguose žiojėdavo skylės, buvo matyti pajuodusios sienos. Nė gyvos dvasios, nebent tingiai mojuodamos sunkiais sparnais, kranksėdamos praskrenda varnos ir nutupia ant griuvėsių ar išdegusio medžio. Ant žemės vietomis pūpso krūvos dar rusenančių degėsių, tyso stingstantys kūnai. Pilkame ore tvyro puvėsių smarvė, visokiausių mirčių tvaikas. Karas, plėšikavimai, taigi matyti, kad neseniai čia buvo praūžusi Dievo gėda.

Ponas Boduenas visiems įsako joti greičiau.

4

Artėjant prie Dižono, smarkus lietus per tris valandas ištirpdė sniegą. Keliai pavirto klampyne. Įveikti dešimt ljė buvo neįmanoma; visi šlapi, purvini apsistojo hercogo pilyje. Nepadėjo nei kailiniai, nei fetrinės pelerinos, nei odinės kelnės, – sušlapę iki paskutinio siūlelio, visi drebėjo iš šalčio. Išdidusis ponas Andrė nutarė duoti žmonėms dvi dienas poilsio.

– Todėl, kad greitai mes monsinjoro žemes apleisime, – pasakė senjoras.

Janą palydi į gražų šiltą kambarį, kuriame gali sutilpti dešimt žmonių; ten kūrenasi židinys. Bijodamas peršalti, Janas nutaria porą dienų kojos nekelti iš kambario. Į bendrą salę puotauti neina, paprašo savo pažo Makielio, kad valgių ir gėrimų atneštų jam į kambarį. Dar paprašo į kubilą pripilti karšto vandens; kaip varveklis neria į jį nuogas. Įnoringam vyrui pažas patarnauja nelyg kokiam princui. Atsigavęs kubile, sočiai pavalgęs, išgėręs vyno, sušilęs, Janas krinta į lovą su žalio aksomo baldakimu ir iškart užmiega.

Vidury tamsios nakties jį pažadina varpai.

Pažas Makielis net nenusivilkęs drabužių, pasikišęs po galva mažą pagalvėlę, miega prie židinio ant kilimo, jo veidas nuo teberusenančio ugniakuro įraudęs.

Janas nesėkmingai bando Makielį pažadinti. Šis keikdamasis atsikelia – nori paguldyti jį šalia į lovą. Kartu jiedu miega nuo pat kelionės pradžios, nes paprastai, taip susiklosčius aplinkybėms, šeimininkas ir tarnas visada miega drauge. Knarkia vienas šalia kito nesivaržydami.

Tiesą sakant, iki šiol Janas kreipdavosi į savo tarną tik tada, kai reikėdavo duoti kokį nors pavedimą. Pažas yra pažas, net jei jis paskirtas paties monsinjoro hercogo. Janas net nebuvo pratęs kreiptis į jį vardu – „Makieli".

Dabar tas maždaug dvidešimties ar dvidešimt dvejų metų jaunuolis, pasikišęs po apžėlusiu juodais plaukais skruostu ranką, prasižiojęs knarkia. Graži ausis, smakras dar vaikiškas, kaklas tvinkčioja širdies ritmu; kūnas lieknas, proporcingas. Manieros tokios, kokios ir derėtų būti bendraujant su rūmininkais, tik Makielis dažnai būna melancholiškas. Akys guvios, dėmesingos. Kai joja gražiuoju savo sarčiu, ant galvos užsivožia mėlyną kepuraitę su dviem kailiniais raišteliais, tie raišteliai glosto jam skruostus.

Žiūrėdamas į miegantį ant grindų ištikimą, neišdrįsusį atsigulti šalia šeimininko tarną, Janas pralinksmėja. O gal net truputį susigraudina.

Jis paliečia koja Makieliui šlaunį, pajudina. Bergždžiai. Kad pažadintų, pajudina dar kartą, stipriau. Ir tik tada liaunas kaip ietis tarnas nerangiai atsistoja.

Suglumęs varto akis, tarsi kambaryje siautėtų ugnis.

Janas paplekšnoja jam per skruostą:

– Dar nesikelk. Nusivilk drabužius ir lįsk po antklode. Ten bus geriau. Iki ryto dar kelios valandos, šiandien niekur nejosime.

Kai jiedu atsigulė vienas šalia kito, Jano akys iškart užsimerkė. Buvo beveik užmigęs, kai Makielis tamsoje pasakė:

– Metre Janai, man didžiausia laimė jums patarnauti. Pilypas Burgundietis sako, kad jūs esate geriausias ir šviesiausias žmogus pasaulyje. Ir dar jis man sakė, kad patarnaudamas jums aš daug ko iš jūsų išmoksiu.

Nustebintas tokių komplimentų, Janas pramerkia akis. Jis mato didžiulio židinio ugniakurą ir tamsiai raudonoje šviesoje nuo baldų krintančius šešėlius. Janas nežino, ką atsakyti. Paskui kiek ramesniu balsu Makielis priduria:

– Atrodo, jūs manimi nepasitikite. Po to, kai išvykome, pasakėte vos keletą žodžių. Dėl to monsinjoras mane net įspėjo: „Metras Janas ne iš kelmo spirtas. Jis tavimi nepasitikės, laikys šnipu, kurį pakišau jam po balnu."

Janas neištvėręs nusikvatoja ir išsitiesia ant nugaros.

– Tai tu ne monsinjoro šnipas?

– Ne, galiu prisiekti padėjęs ranką ant Švenčiausiosios Mergelės galvos.

– Na, gerai. Vadinasi, ir aš, ir tu galime ramiai miegoti.

Akimirką patylėjęs, Makielis ir vėl klausia:

– Metre Janai, ar šioje kelionėje galėsiu užduoti jums klausimų?

– Klausimų?

– Norėčiau daugiau sužinoti apie jūsų meną ir mokslą. Esu matęs daug jūsų paveikslų. Aš jais žaviuosi. Bet kuo ilgiau žiūriu, tuo daugiau randu juose man nesuprantamų dalykų.

– Ar norėtum mokytis dailės?

– O ne! Patikėkite, aš neturiu nei polinkio tapyti, nei talento.

– Tai kodėl tuomet klausinėji? Daryk kaip kiti: atmerk plačiai akis ir atverk savo širdį. Tapybos kūriniui įvertinti šito visiškai pakanka.

– Ko vertas vynas, galima pasakyti jo paragavus, bet juk tapyba nėra gėrimas. Pro akis ji pasiekia smegenis. Ar ne taip? Iš malonumo, kurį teikia tapyba, kyla daug klausimų, kurie gali aptemdyti patį malonumą. Dar daugiau, man atrodo, kad į kylančius klausimus žmogus privalo stengtis rasti atsakymus pats.

– Štai monsinjoras paskyrė man pažą, turintį gerą galvą.

– Metre, nesityčiokite. Dažnai sakoma, kad smalsumas – liga. Bet aš turiu pasakyti, kad smalsumas varinėja man kraują.

Janas tamsoje šypsosi. Kad būtų patogiau, vėl atsigula ant šono. Užsitraukia paklodes ir antklodes iki pakaušio, užsikloja petį, o kad strėnoms būtų vėsiau, kairę koją uždeda ant dešinės.

Tada sako:

– Makieli, tu esi gražus ir geras šnipas. O tavo kraujas nerimsta dėl monsinjoro gudrumo. Tuo tarpu aš svajoju tik išsimiegoti.

5

Kitą rytą, kad nesulytų, koridorių labirintu visi eina į rūmų vidinę koplyčią ir ten pasimeldžia. Pasibaigus maldai lietus liaujasi. Pakyla stiprus vėjas ir iki vidurdienio dangus išsigiedrija. Saulė žeria auksą ant akmeninių frontonų, ant dar drėgno grindinio piešia įmantrius šešėlius. Eiti pasivaikščioti Janas bijo.

Nenori, nueina tik apžiūrėti savo kelionės skrynios, buteliukų, įrankių. Kol kas niekas nenukentėjo. Jo brangiojo šviesiojo kambario (tai *camera lucida)* slaptieji užraktai nesugadinti, viskas kaip turi būti. Nepaliesti ir vaškiniai antspaudai. Jei būtų prie jų prikišęs nagus smalsuolis Makielis ar kuris kitas, tikrai būtų nutrupėję.

Nuo šalčio kai kurios medžiagos gali susidrumsti, kai kurie aliejai gali sutirštėti. Janui šauna į galvą mintis, kurią tuoj pat sumano užfiksuoti dideliame popieriaus lape. Kai pakelia nosį, ir vėl sninga, nors dangus tebėra melsvas.

Likusią popietės dalį jis praleidžia skaitydamas Hugo de Sen Viktoro veikalą ir žvilgčiodamas į pamažu krintančias gražias baltas snaiges, kurios tarsi didingi paukščiai po ilgo skridimo ryžtasi nusileisti ant žemės. Sninga taip ramiai, taip švelniai, kad ant šlapių akmenų ir purve sniegas kaipmat ištirpsta; žemė pabąla tik temstant.

Iš visko sprendžiant, Makielis nežinia kodėl labai susijaudina. Jo veidas staiga tampa tamsus kaip naktis, kai uždega aliejines

lempas. Žiūrėdamas į jo rūgščią miną ir prisiminęs jųdviejų nakties pokalbį, Janas stengiasi būti geras šeimininkas. Jis užduoda pažui klausimą. Įsitempęs, suraukęs antakius, tas prieina ir sako:

– Girdėjau anądien, ponas Boduenas jums sakė, kad anglai apsupo Orleaną. Čia žmonės šneka, kad reikalai klostosi nekaip. Sako, kad Montakiutas nori apgulti miesto sienas.

– Ką?

– Ir dar viena žinia. Žmonės kalba, kad Artua, prie Vokulero, vaikštanti nekalta mergaitė ir sakanti, neva girdėjusi Dievo balsą. Sako regėjusi Švenčiausiąją Mergelę. Žiūrėdama į ją, toji mergaitė esą išgirdusi Dievo žodį. Dievas nedviprasmiškai paliepęs eiti ginti nuo anglų Orleano ir išgelbėti Buržo karalių.

– Tai šit, nieko čia nauja. Mergaitės, kurios matė ir girdėjo Dievą arba Mariją, jau pabuvojo kelias valandas rojuje, dar daugiau, tapyti tokių nekaltų mergaičių procesijoje jau nebegalima.

– Jūs tuo netikite?

– Mane nuo to saugo Dievas.

– Gal ta mergina ir sako tiesą.

– Kodėl šita, o ne kuri nors kita?

– Sako, kad ji nėra paprasta pamišėlė, sako, kad pasimaišė dėl tvirto įsitikinimo.

– Ak!

– Sako, kad ji padori kaip reta.

– Na, žinoma. Jei kuo nors neabejoju, tai jos rimtumu.

Janas negailestingai nusijuokia:

– Argi rimta tvirtinti, kad girdi kalbant Dievą, Abraomą, Mozę?

Makielis į Jano pastabą nereaguoja.

– Dievas galėtų pasirinkti Buržo karalių.

– Ką?

– Nenorėčiau, kad Dievas pasirinktų ne mūsų, o priešo stovyklą.

Janas užverčia knygą. Jo akys spindi, jis nori sublizgėti ir savo erudicija.

Janas sako:

– Dievas nepasirenka vienos kurios nors stovyklos. Visagaliui vienodai rūpi visos stovyklos. Kitaip jis nebūtų tas, kas yra. Panašiai galima pasakyti ir apie mūsų hercogą Pilypą. Abejonių jam niekas neįskiepijo. Tiek per vakarienę, tiek per karą, tiek su moterimis monsinjoras labai santūrus. Jis šito išmoko. Yra Dievas, paskui yra jis. Dėl to jie ir yra mūsų šeimininkai, jaunasis Makieli. Mūsų visagaliai. Dievas ir mūsų princai visada teisūs. O jei ta mergaitė, apie kurią kalbi, iš tikrųjų būtų girdėjusi Dievo balsą ir jo žodžius, nežinau, ar dėl to būtina sukti galvą.

Išklausęs ir kiek palaukęs, Makielis klausia:

– Kodėl jūs netikite, kad tai galėtų būti tiesa?

– Mano nuomone, jei tiesa matuojama žmogaus vaizduotės matais, ji pavirsta dideliu sujauktu namu, daugybėje jo kambarių ir visokiausių užkaborių galima pasiklysti. Iš tokio namo dažniausiai išeinama pro langus, o ne pro duris. Taip bėga vagys ir išvyti meilužiai. Ten nors ir patiri malonumą, niekada nenušvinta jokios idėjos.

Šį kartą Makielis nieko nesako. Stovi kaip įkastas ir žiūri į sniegą. Tyli gana ilgai, kad Janas po tuščių kalbų apie savo rūpesčius galėtų atvėsti. Bet Janas jau stypso ir riša savo raudoną turbaną, rengiasi eiti pasimelsti. Makielis papučia jam į pakaušį ir šiek tiek priekaištaudamas sako:

– Metre Janai, kodėl jūs niekada netapote paveikslų, kuriuose būtų pavaizduotos kautynės, apsiaustys, žudynės? Kodėl netapote pergalės, kariuomenių bėgimo scenų ir visų po to sekančių džiaugsmų ir vargų?

Klastingas klausimas nudilgo kaip dilgėlės prisilietimas.

– Tapau tai, ką užsako, pone Makieli. Turi būti sutartys, datos ir florinų. Tu to nežinai, bet toks jau mano amatas. Taip dirbu ir tavo šeimininkui, tavo ir mano hercogui. Kol kas nei jis, nei kuris kitas batalionų ir bėgančios kariuomenės vaizdų nei po to sekančių džiaugsmų ir vargų scenų nebuvo užsakęs. Man labai sekasi.

6

Išvykdami iš Dižono, nuimti oriflamų nuo savo iečių vyrai neskuba. Dabar jie panašūs į įtūžusius keliauninkus, norinčius, kad kuo greičiau baigtųsi žiema ir kad pakeliui plėšikaudami jie atvyktų ten, kur pavasaris. Net ponas Boduenas atrodo keistai. Ant galvos užmaukšlinta milžiniška ūdros kailio kepurė, iš po jos nematyti ausų, kakta suraukta, žvilgsnis akmeninis, žilais plaukais apžėlęs smakras persikreipęs iš pykčio, tarsi Boduenas priešais save matytų baisų kautynių vaizdą.

Artėjant nakčiai, ponas Andrė nustodavo šaukti sargybiniams miestų bokštuose, kad atvyksta hercogo Pilypo pasiuntiniai. Jis sakydavo:

– Mes iš Flandrijos vykstame į Iberiją pirkti prieskonių. Pernakvosime smuklėje ir rytoj išvyksime.

Jie taip ir padarydavo. Kartais pavykdavo rasti kelis kambarius, kartais vieną didelį, pristatytą lovų. Tarnai pakampėse pasitiesė šiaudinius čiužinius. Už vartų, garsiai siūlydami bronzinių monetų, kareiviai prašė įsileidžiami į susigūžusias už tvirtovės sienų lūšneles.

Kai visi įsikurdavo pastogėse, ponas Boduenas galėdavo atsipalaiduoti, sočiai pavalgyti, kiek nori išgerti. Bet jo žvilgsnis kaip visada būdavo rūstus. Tai buvo žmogus, kuris niekada nesileis

apmulkinamas. Boduenas žinojo smuklės mergaičių vertę ir be didelių išlaidų kiek tik norėdavo tenkindavo su jomis savo aistrą. Mergaitės, kurias nusižiūrėdavo juodos pono Andrė akys, atsidavusios trumpiems kūno malonumams, mėgdavo jį paerzinti: „Pone Andrė, kelias iki tų Iberijos prieskonių tolimas. Nesu nei tokia kantri, kaip jūs, nei taip gražiai sudėta. Kad geriau miegočiau, man reikia bent trupučio, ant šaukštelio galo, medaus. Svajoti apie misijos didybę per maža."

Dviprasmiškoje šypsenoje sarkazmo ponas Andrė neįžvelgdavo. Prie vieno stalo su mergšėmis nevalgydavo, o kai tos kišdavo jam po nosimi baltas krūtis, piktai atstumdavo. Kai būdavo dviese su Janu, klausdavo:

– Ar jūsų portretuose bus matyti, kad infantė skaisti?

– Abejoju. Veide galima įžvelgti daug ką, bet ne tai.

– Ką jūs sakote! Bet, kai tapote Švenčiausiąją Mergelę, jos skaistybė puikiai matoma!

– Ir taip, ir ne.

– Ką reiškia „ir taip, ir ne"?

– Mergelė, kurią tapome, yra Mergelė, kad ji skaisti, abejonių nekyla. Juk tai nėra Švenčiausiosios, Kristaus Motinos, tikras atvaizdas. Veidas, kurį tapau, pirmiausia yra mergaitės arba moters, kurių mergystės būsenos nežinau. Nekaltybės praradimas nekenkia nei grožiui, nei skaistumui. Kartais net priešingai.

– Ir iš kur randasi ta skaistybė jūsų paveiksluose? Nejau jūs toks sumanus, kad galėtumėte padaryti stebuklą ir sugrąžinti nekaltybę ją praradusioms mergaitėms?

– O ne! Šitą stebuklą, pone Andrė, padarysite jūs.

– Aš?

– Aš nutapysiu akis, veido ovalą, lūpas ir dar keletą detalių, jose galėsite įžvelgti tuos bruožus, kurie, kaip mes įsivaizduojame, būdingi Šviesiausiajai Marijai. Visa kita atliksite jūs.

– Nesuprantu jūsų, metre Janai.

– Jūs matote veidą. Jis turėtų būti paprastas ir gražus. Bet kai kuriuose mums visiems būdinguose bruožuose jūs įžvelgiate, kad tai mūsų Švenčiausioji Mergelė. Jus apima jausmas, kad matote tyrą Marijos veidą. Jūsų vaizduotėje tas veidas pavirsta skaistumo įsikūnijimu. Paskui ieškosite tokių pačių emocijų tarp mus supančių mergaičių. Norėsite rasti tarp jų didingą Švenčiausiosios veidą. Skaistumo požymiai tokie pat: švelnios lūpos, drovus žvilgsnis, it šilkinis kaklas, rausvi skruosteliai. O ar ji nekalta, teks įsitikinti pačiam, asmeniškai. Pone Andrė, bet kas iš tos jų nekaltybės?

– Keistai jūs kalbate, metre Janai! Atrodo, norite mane apmulkinti. Galima pamanyti, kad pučiate miglą į akis. Man tai nepatinka.

– Pone Andrė, supraskite, jausmai niekada neapgauna.

– Galbūt. Bet, kiek jūsų klausau, šnekate lygiai taip pat kaip monsinjoro neūžauga: teisybę sužino tas, kuris už ją galvą guldo. Tiesą sakant, vargu ar pavyks priartėti prie infantės mąstant taip kaip jūs.

– Noriu nutapyti tik jos portretą, kitų ambicijų neturiu.

– Metre Janai, būdamas su manimi, nesikuklinkite. Man monsinjoras sakė, kad jums derėtų savaip įsitikinti, kokia ji. Sakė, kad jūs tai gebate.

– Iš to, kaip tapydamas portretus elgiuosi su pozuotojais, monsinjoras tik pasijuokė. Hercogą Pilypą tai pralinksmina, nes jis įžvelgia kažkokią alchemiją. Įsitikinęs, be abejo, klaidingai, kad, atidžiai stebėdamas pozuotojų veidus, randu tarp jų didingesnių veidų negu jo. Tai neįmanoma. Iš tikrųjų aš padarysiu taip kaip jūs. Tikiuosi, kad, būdamas šalia infantės, patirsiu tokį pat jausmą, koks apima jus prieš didingą Švenčiausiosios paveikslą. O dėl viso kito pasitenkinsime tuo, ką mums pasakys. Be baimės, pone Andrė, pagalvokime: kam mums meluoti, jei donja Izabelė atvyks ir, kaip sakoma, savo skaistybės įrodymus pateiks monsinjorui pati?

Ponas dviprasmiškai šypsosi, jis netiki nė vienu Jano žodžiu.

7

Pavasaris, ne žiema. Pavasaris milžiniškame pasaulio dydžio sode. Su tolumoje slėniuose, tarp uolų, šiaurėje ir pietuose esančiais miestais. Šiltais, šviesiais, skendinčiais melsvose ūkanose. Čia pat prieš akis lankoje žydi rožės ir gudobelės, jurginai, lelijos ir bijūnai, kankalijos ir našlaitės, šalavijai ir raktažolės, visokios vaistinės žolės.

Ten šoka juokdamasi Margerita.

Šoka lankoje, kur daug gėlių, bet jų nemindo. Šoka stebima kažkokio vyro. Prasižiojusi plasnoja rankomis kaip peteliškė. Plaikstosi į visas puses palaidi plaukai. Apsivilkusi šviesiai rožine suknele, ant galvos raudonų ir mėlynų plukių vainikas. Gražuolė. Gražuolė šaiposi iš vyriškio, įsmeigusio į ją žvilgsnį. Jai ant smilkinių ir lūpų blizga prakaito lašeliai. Šokti pilnoje gėlių lankoje jai pašėlusiai smagu.

Vyras, kurio nematyti, eina artyn. Norėtų sugriebti Margeritą už rankos, kad toji šoktų lėčiau. Bet jam nepavyksta. Tada klausia:

– Kas ta moteris, kuri šėlsta tyruose kaip viesulas?

Kaip atsakymas sodo pakraščiuose išnyra daugybė veidų. Žmonių minia plaukia link keisto kreivo fontano, kurį nevykusiai nupiešė dailininkas, nemokantis taikyti artumo ir perspektyvos dėsnių. Bet prieiti prie to fontano žmonės negali, nes lankoje

tebešoka Margerita. Jos veidas labai dailus. Švelnios lūpos, droviai nuleistos akys, rausvi skruosteliai. Ji puola vyrui į glėbį, ir tas pabąla. Jam sugelia širdį, skruostą, jis jaučia ką tik šokusios mergaitės alsavimą, pirštų galais – jos kūno spinduliuojamą šilumą. Šiluma, lygus, minkštas jaunos moters pilvas; jis jos geidžia. Įtempta styga, nujaučiamas malonumas. Kietumas, švelnumas. Virpulys. Visa, kas baisaus lydi grožį.

Vyras rodo jai artėjančius prie fontano žmones. Tyliai prašo Margeritos suprasti, kad to daryti negalima.

Ir ji nubėga bugienių ir aukso geltonumo palėpščių alėjos link. Didžiulis vaismedžių sodas, kvapą gniaužianti žaluma; ten noksta obuoliai, slyvos, kriaušės, figos, vyšnios. Ten pasirodo kita vora, ten eina šimtai skaisčių mergaičių. Visos apsivilkusios kaip Margerita, jų rankose persišviečiančiais nagais – ryškiai žalios spalvos palmių lapai. Eina palenkusios į šoną galvas, nuleidusios akis, joms į veidus pučia vėjas, bet į palmių lapus – ne. Vilkinčios Damasko šilko suknias priešakyje oriai žingsniuoja pačios garsiausios, abejonių nekeliančios reputacijos skaistuolės: Romos Agnija, Dorotėja Kapadoči, Kotryna, Uršulė arba Barbora. Margerita įsiterpia tarp jų, griebia joms už rankų – nori, kad jos veidą palygintų su jųjų. Kaip ir jos, palenkia galvą. Bučiuoja vokus. Virpantis jos lūpų rausvumas atsispindi milžiniško kaip pasaulis sodo žalumoje.

Ji kažką sako vyrui, Janas viską girdi.

Nori šaukti, pasakyti jai, kad to daryti, ką daro ji, negalima. Juolab ne šitame sode, kur visa, kas kūniška, privalo spinduliuoti tyrumu, kur visa, kas kūniška, yra dovana. Šviesioji viltis. Nuolankumas.

Jis šaukia, bergždžiai.

Viskas velnioniškai išryškėja. Varpinės, bokštai, miestų sienos tolumoje, pieno spalvos dangus, uolų keteros, virš padūmavusių grotų skurstančios pušys ir pūkinės pienių galvutės prie kojų. Minioje aiškiai matyti kiekvieno žmogaus žvilgsnis, kiekvieno

jų rankų venos. Čia pat. O ten, tolumoje, begalinėje žydrumoje, kurioje pranyksta realus pasaulis, baltuoja namas.

Viskas matyti skausmingai aiškiai.

Po persišviečiančiomis suknelėmis – skaistuolių kūnai.

Skaistuolių priešakyje eina popiežius, teisėjai, nuodėmklausiai. Aiškiai matyti kiekvieno jų veidas, akys, raukšlės, lūpos; visi šaukia, kad regimajame pasaulyje niekas negali garantuoti teisybės.

Jų rankose irgi palmių šakos.

Skaistuolės murma, kad tai, kas teisinga, dar nėra teisybės įrodymas.

Ir kaip čia nesutriksi, kai šitiek galingųjų?

Janas rėkia, bet savo balso negirdi.

Ir kaip Margerita dar drįsta šokti iš laimės?

Vyras šaukia irgi, bergždžiai.

Janas atmerkia akis.

Visai prie pat jo veido ant pūkinės pagalvės Makielio galva. Pažas išpūtęs akis spokso į jį.

Žemame smuklės kambaryje jau diena.

Šalimais kitose lovose visi dar knarkia.

Makielis nepraveria burnos ir net nemirksi. Jo žvilgsnis sustingęs. Ponas Makielis, pažas, monsinjoro šnipas.

Gal šnipas, o gal ir ne.

Janas atsigula ant nugaros ir vėl užmerkia akis. Jis sako:

– Aš sapnavau.

8

Bijodamas, kad Lione gali patirti didelių rūpesčių, ponas Boduenas pasiūlė miestą aplenkti iš rytų pusės. Išsinuomoję laivus, keliautojai nutarė plaukti Ronos upe žemyn iki pat Avinjono. Pilki mediniai laivai – plokšti, platūs, prilygstantys keltams. Vežimus ir arklius prirakino grandinėmis prie ąžuolinių denių. Su stebėtina drąsa vyrai išplaukė šiomis pabaisomis į purvinus ledinius upės vandenis.

Laivai suposi, girgždėjo, upė kriokė, kunkuliavo; tamsios bangos, siekiančios medžių šakas, graužė krantus. Tirštos putos nešė išplėštas žoles, išrautus medžius. Po poros valandų keliautojams iš baimės susuko vidurius, tarsi būtų atsidūrę mūšio lauke, kur jų laukia neišvengiama mirtis. Pirmas išvėmė rytinę sriubą ponas Andrė. Sutūpę tarp statinių tarnai dejavo, niurnėjo, kad juos neša ne upė, o putomis spjaudantis drakonas. Kad nutiltų, ponas Boduenas apspardė jiems šonus. Bijodamas, kad kailinė kepurė neįkristų į vandenį, jis ją nusiėmė.

Janas bijojo ne tiek dėl savęs, kiek dėl savo skrynios, plaukusios kitame laive, pirmagalyje, jo kumelės ir Makielio sarčio draugijoje. Jei ta skrynia būtų įkritusi į vandenį ir nuskendusi, Janas būtų stojęs prieš infantę plikas, bejėgis.

Vakare, likus valandai iki sutemų, už plataus upės vingio tėkmė sulėtėjo. Ant kranto buvo matyti pilki žemi namukai skalūniniais

kone siekiančiais žemę stogais. Nutarę pailsėti plikais, juodais brūzgynais apaugusio kyšulio užuovėjoje, vyrai paleido pasroviui laivus, nelyg nusivariusius arklius.

9

Jie išbuvo ant savo laivų denių dar tris dienas. Įprato prie vandens šniokštimo, prie lentų girgždesio, prie lingavimo, prie upeivių šūkaliojimų ir jų storžieviško pasitikėjimo savimi. Gindamiesi nuo drėgno vėjo, upeiviai, kaip ir visi, užsivyniojo ant galvos turbanus. Jiems patarus, ponas Andrė, kad sustabdytų vėmimą, nuo ryto iki vakaro žiaumojo mėtų lapus. Susižavėjimas bangomis, sūkuriais už plaukiančio laivo, tyškančiomis putomis, dingo. Pajutę po kojomis ir galvose ramybę, jie galėjo pakelti akis į juos supančią gamtą.

Tarp bangų išgraužtų kalvų slinko žemi pilki debesys. Pietų link upė platėjo, tekėjo ramiau, sraunių vietų buvo vis mažiau. Dabar plaukė įsitaisę ne ant drakono galvos, o ant plačios, ilgos jo nugaros. Laukuose ir miškuose dar laikėsi sniegas, kurio sulig kiekviena diena likdavo vis mažiau. Buvo galima įžiūrėti kelius, vežimų įspaustas vėžes. Ant senų slyvų šakų styrojo kuokštai amalo. Blankioje dienos šviesoje blizgėjo permatomi uogų karoliukai. Vienur kitur rangėsi vynuogynai. Pliki, juodi vynuogienojai driekėsi pažeme, sudarydami bespalves geometrines figūras. Balta ir juoda – lyg grafitu nupieštas eskizas.

Didžiąją laiko dalį Makielis praleisdavo šalia Jano. Vieną popietę jis bakstelėjo pirštu į akmenuotą, žemais krūmokšniais apaugusią pakrantę, kur vietomis dar buvo matyti bebaigiančio

tirpti sniego. Ten uoliai kniso žemę pulkelis šernų: šernas, šernė ir šerniukai. Nors upė šniokštė, buvo girdėti patinų kriuksėjimas. Į netoliese praplaukiančius laivus jie net nepakėlė knyslių.

Kažkas laive pasakė, kad tokios šventės trūko.

Šaižiai žviegiantys šerniukai kaip pasiutę, stumdydamiesi, versdami vienas kitą iš kojų, neria į pilį. Siautulingas žaidimas. Laivai plaukia tolyn. Visi supranta, kad šerniukai puolė vytis kiškių jauniklius, nes tarp akmenų šokinėja rusvi padarėliai – balti jų užpakaliukai kilnojasi šerniukų panosėje. Zuikiukai strykčioja kaip gaudomos blusos. Dar buvo girdėti žvygavimai. Srovė neša laivus. Drakono nugara be perstojo banguoja. Šernų žviegimo beveik negirdėti. Viskas nutolsta. Išnyksta. Mes toli.

Janas ir Makielis iš visos širdies juokiasi.

Paskui Makielis klausia:

– Ar tiesa, kad žiūrėdamas į kiškius paveiksle turiu matyti gundančią Venerą?

Janas, kilstelėjęs antakį, įdėmiai žiūri, nori linksmame pažo veide įžvelgti, kokia klasta slypi jo klausime. Ne, atrodo, tai tik žodžiai. Tada Janas irgi klausia:

– Ar nežinojai, jog net Šventajame Rašte parašyta, kad kiekvienas gyvas padaras ką nors simbolizuoja?

– Kelis tokius žinau. Lapė simbolizuoja klastą. Šarka – nukryžiuotą Kristų ir kartuves. Varna yra vilties skelbėja. Povas – nemirtingumo simbolis. Mat senovėje manyta, kad povo kūnas, kaip ir Kristaus, nesuyra.

Makielio skruostai parausta dar labiau – ne nuo šalčio, o iš pasididžiavimo. Iš laimės, kad pademonstravo išprusimą ir galbūt įgėlė savo šeimininkui. Taip, užgauti Jano orumą jam tikriausiai pavyko, nes tas iškart atkerta:

– Ir dar dėl povo plunksnų. Graikų filosofas Pitagoras savo veikale apie kūno nemirtingumą teigia, kad išskleista povo uodega panaši į dangaus skliautą naktį. Be to, nereikia pamiršti ir išmintingojo

metro Unterkircherio žodžių: „Kai tau prieš akis sukiojasi povas, žinok, kad gyviesiems jis rodo nuogą savo užpakalį."

Makielis juokiasi. Kikena kaip vaikas. Šnipas šitaip nesijuoktų. Galbūt jam nieko kita nebeliko, tik pasidžiaugti, kad sužinojo šį tą nauja, ir pasijuokti iš savo sąmojų.

Janui Makielis primena Margeritą – Makielio ir jos juokeliai panašūs. Ir Janas staiga prisimena vaizdus iš baisaus sapno, kuris prieš porą dienų kamavo jį visą naktį. Norėdamas jį pamiršti, tęsia žaidimą toliau. Klausia Makielio:

– Ar žinai, jog vaizduojant Švenčiausiąją Mergelę gamtos fone, būtina, kad ji stovėtų prie fontano, šaltinio arba prie upės?

Makielis kiek pagalvojęs atsako:

– Tai todėl, kad, kaip pasakyta Šventajame Rašte, ji yra banga, gyvo vandens šaltinis, šventos žemės srauni tėkmė.

– Kodėl taip Šventajame Rašte parašyta, reikia suprasti. Ar mus supantis vanduo primena tau Švenčiausiąją Mergelę?

Janas parodo į purvinas putas, pro šalį slenkančius upės krantus.

Makielis surimtėja ir, žiūrėdamas į Janą, papurto galvą. Pažas atidžiai klauso, ką sako jo šeimininkas.

Patenkintas, kad savo tikslą pasiekė, Janas priduria:

– O turėtum žinoti. Metro Siuso „Knygoje apie amžiną išmintį" sakoma: „Žmogus žemėje yra nelyg sėdintis ant upės kranto keliautojas, kuris laukia laivo, nuplukdysiančio jį į šalį, iš kurios negrįžtama." Švenčiausioji Mergelė tarytum banga plukdo mūsų gyvenimus į tikslą. Jėga, su kuria ji tai daro, nuolat atsinaujina it šaltinis ar upė; toji jėga visada būna panaši, bet ne tokia pati. Kaip tas vanduo prieš tave, – nutekės į vandenyną ir į savo ištakas daugiau nebegrįš. Jis susilies su nematomomis pasaulio įsčiomis, iš kurių randasi žemynai, šalys, gyvybė, debesys ir lietūs, vėliau pavirsiantys upėmis."

Janas nutyla. Vedžioja akimis. Lūpose lūkuriuojanti, dviprasmiška šypsena. Jam šiek tiek apmaudu, sakytum plaukia Ronos upe, kad patenkintų savo tuštybę ar žaistų kvailus žaidimus.

Nors iš tikrųjų mintys, kurias ką tik išsakė, sukrėtė ir jį patį.

– Taip, galbūt aš esu tekantis į kitus vandenis vanduo. Šitas laivas – tai Mozės man numestas šiaudas. Esu gimęs ir nuolat atgimstantis. Ateitis svarbiau už praeitį. Bet kuri faraono sesuo pažindys mane savo krūtimi šalyje, į kurią mane neša laikas? Kaip gali atrodyti donjos Izabelės, trisdešimtmetės skaistuolės, veidas? Jeigu ji iš tikrųjų negraži, sena, bet dar skaisti, kodėl man, metrui Janui, reikėtų tai žinoti?

Pats nesuprasdamas kodėl, jis šypsosi.

Makielis jo tylėjimą gerbia.

Ilgam įsiviešpatauja tyla...

Paskui vis dar šypsodamasis Janas atsisuka į Makielį ir šįkart paprasčiausiai sako:

– Jei čia, žemėje, žmogus yra keliautojas, laukiantis laivo, kuris nuneš jį į šalį, iš kurios negrįžtama, vadinasi, tokiu laivu jau plaukiame.

10

Kaitri pietų saulė užklumpa juos atvykimo į Avinjoną išvakarėse. Per naktį stiprus vėjas išsklaidė debesis, dangus buvo žydras, vaiskus. Tolumoje ties horizontu jie išvysta neaukštas kalvas, primenančias permatomus sugniaužytus vainiklapius. Upės pakrantėmis vingiuoja kiparisų žvakėmis nužymėti keliai. Pilkose alyvmedžių giraitėse, ruduose arba baltais akmenimis nusėtuose laukuose, kuriuose augo tik vėjo šiaušiamos žolės, raudonuoja mažų lūšnelių stogai. Jie važiuoja pro milžiniškus, gūdžius, neįžengiamus ąžuolynus. Upeiviai sakė, kad juose tūno tik blogį sėjantys velniai ir raganos.

Iš labai toli jie išvysta Šventosios Dvasios tilto bokštus, sienas. Iš pradžių labai neaiškiai ne tiek jas pačias, greičiau jų atspindį. Paskui vis labiau ryškėja ochros spalva, akmenys ir šešėliai. Makielis sušunka, tarsi nutapyto paveikslo gilumoje būtų pasirodę Jeruzalės kontūrai.

Išgirdęs Makielio nusistebėjimą, Janas parodo į dangų ir sako, kad jiems virš galvų jis gilus, sodrios mėlynos spalvos, bet arčiau horizonto tarsi išnyksta, nublanksta, virsta virpančia migla, pieno absorbuota materija; formos susilieja ir tampa būties virpesiais. Jis sako:

– Kad paveikslas būtų tikroviškas, artumo ir tolio įspūdis jame išgaunamas paprasčiausiu spalvų žaismu. Bet šito dar nepakanka. Gerai įsižiūrėjęs, tu turi pamatyti ir kitokius efektus.

Bergždžiai Makielis spokso išplėtęs protingas smalsias akis – jis nieko nemato. Pakėlęs nuo laivo denio nendrinę lazdą, Janas prikiša ją Makieliui prie akių lygiagrečiai horizontui ir sako:

– Tapant paveikslą, ypač jei jame vaizduojama plati erdvė, svarbu pasirinkti tašką, iš kurio žvelgsime į perspektyvą. Žiūrėdami į erdvę, mes turėsime akis pakelti arba nuleisti. Metras Rodžeris Bekonas savo veikale *Opus maius* primena daugiau kaip prieš tūkstantį metų graiko Ptolemajo atrastą stebėjimo dėsnį.

Pakeldamas arba nuleisdamas prieš akis lazdą, Makielis tiki tuo, ką mato jo akys, nors protu šito nesuvokia.

Janas pridūrė:

– Tapytojui, kuris nori, kad jo kūrinys sukeltų realybės pojūtį, sunkiausias uždavinys tame pačiame paveiksle suderinti tai, kas matyti tolimoje perspektyvoje, ir tai, kas matoma čia pat, šalia. Svarbu, kad vaizdas būtų tarsi tikrovės atspindys veidrodyje, tarsi matomas pro didinamąjį stiklą. Tas, kuriam tai padaryti pavyks, taps tapytojų princu.

11

Ponai Andrė ir Boduenas Avinjone turėjo perduoti monsinjoro laiškus prelatams, rezidavusiems didžiulėse miesto pilyje. Bet pirmiausia reikėjo susirasti padorią užeigą, gražius, didelius, patogius kambarius, kuriuose išvykęs iš Dižono Janas pagaliau galėtų gerai išsimiegoti.

Tuo metu Avinjonas garsėjo popiežių kivirčais, naujomis sienomis, grakščiais strėlės formos tvirtovės skliautais, pirtimis ir parsiduodančiomis moterimis. Buvo šnekama, kad jos mėgdžioja atvykėlių iš Italijos, Ispanijos, Prancūzijos ir Flandrijos madas. Rizikuodamas susilaukti pono Bodueno priekaištų, eiti drauge su juo puotauti Janas atsisakė. Nuo to laiko, kai jis pietavo su Idrija kubile, su jokia kita moterimi nesimaudė ir to nenorėjo, žinojo, kad tai įvyks dar negreitai.

Juolab kad jam labiau rūpėjo piešti, o ne tenkinti lytinį potraukį. Visą savo laisvalaikį jis leisdavo vaikštinėdamas gatvelėmis, aikštėmis, klaidžiodamas po miesto apylinkes. Kartais kitoje upės pusėje užlipdavo ant kalvos, kur dunksojo atsiskyrėlių bastionai.

Ant peties paprastai užsikabindavo didelį odinį krepšį; išsitraukęs iš jo reikiamas priemones, kruopščiai nusipiešdavo senosios ir naujosios architektūros elementus: tarpulangius, langus apvaliomis arba smailiomis arkomis, bareljefus, kolonas,

skliautus, mažutes varpines. Piešė tiltą keistai išskėstomis atramomis, dieną naktį šaltų šiaurės vėjų gairinamą vienuolių salą, taip pat bažnyčias, pastatytas prieš daugelį amžių, vėliau pagražintas naujomis puošmenomis ir itališkomis freskomis. Persipiešdavo net prastos sienų tapybos fragmentus, lubas, sijas, klausyklas, medines sienų apkalas, puošnius krėslus. Sėdėdamas aikštėse šalia krautuvėlių, stebeilydavo į gyventojų veidus; žiūrėdavo į senukus su medvilninėmis kepuraitėmis, į kvailas akutes išpūtusius bedančius berniukus ir mergaites, į senų amatininkų rankas, į sūrius nešančią jauną nėščią moterį. Piešė vyrų profilius, gražius daiktus, mėsos krautuvės drapiruotę ir net knygų lentynas iš alyvmedžio. Dirbdavo penkias ar šešias valandas per dieną nuo saulės patekėjimo.

Vakare popierius suvyniodavo, sukišdavo į odinį futliarą ir užrakindavo skrynioje, kurią Makielis privalėjo saugoti kaip sako akies vyzdį.

Prieš jiems išvykstant, į Flandriją buvo išsiųstas kurjeris, kad perduotų monsinjorui prelatų atsakymą į jo raštus. Naudodamasis proga, Janas įdavė kurjeriui ir savo laišką Margeritai.

Mano sese, jau penkios dienos, kai mes Avinjone. Penkias dienas nuo ryto iki vakaro piešiu. Dirbu nenuleisdamas rankų. Pabodo nieko neveikti, nors kelionėje daug ko išmokau. Aš laimingas, kad pagaliau esu Pietuose. Čia nuo saulės debesys akinamai balti, pas mus tokie – retenybė. Tau čia patiktų, šešėliai daugiakampiai, vaiskus oras, kartais atrodo, kad kvėpuoju sudužusioje taurėje. Ypač rytą, iki vidurdienio. Nors nuo jūros pučia ledinis vėjas, čia esi apimtas keisto lengvumo. Pažvelgus nuo gynybinių sienų į tolį, gali pamanyti, kad žemė čia sveria ne tiek, kiek mūsiškė. Galbūt dėl to, kad čia kartais matyti horizontai iš aukščiau. Čia keliai šviesesni, dulkėtesni. Kai jais einame, atrodo, kad beveik neliečiame kojomis žemės, tarsi ją ir mus skirtų kažkokia nežinoma materija.

Makielis, monsinjoro pažas, o dabar mano tarnas, keistas vaikinas. Man atrodo, kad, jeigu jį pamatytum, jis Tau patiktų. Jo smalsumas toks pat nepasotinamas kaip ir Tavasis. Ir, beje, jis nekvailas. Kartais pagalvoju, kad gudrumu jis nenusileidžia monsinjorui. Gal nori mane palinksminti, gal dėl kitos priežasties, kurios kol kas negaliu Tau patikėti.

Ponas Andrė ir ponas Boduenas kasdien vis labiau nerimauja, kaip būsime priimti Portugalijoje. Kokia bus infantė – graži, skaisti ar priešingai; tai didysis jų rūpestis. Kartais bandau įsivaizduoti, jog mes vykstame į Jeruzalę įsitikinti savo akimis, kad Šventoji Tiesa – realybė. Dabar man labiausiai rūpi būsimi spalvotų dažų mišiniai. Man į galvą šovė viena mintis, manau, gera. Taigi, kaip matai, nieko, kas Tau iš tikrųjų galėtų būti įdomu, papasakoti negaliu. Jei kada pagalvočiau apie moterį, jos veidas būtų kaip Tavo, ji būtų tokia pat pamaiva ir tironė kaip Tu. Nors tikrai galiu be to apsieiti. Ar parodei kūrinį Mappa Mundi *Idrijos sūnui?*

Tavo brolis Janas

12

Per labai trumpą laiką iš Avinjono jie atvyko į Monpeljė, paskui keliavo iki Albi.

Be perstojo pūtė šaltas vėjas, nors dangus buvo giedras, nelijo. Tas vėjas labai nervino. Ponas Boduenas tikino, kad vėjas kasmet išveda iš proto daugybę vyrų ir moterų. Tarp pastarųjų ypač daug našlių, taip pat žmonų neturinčių valstiečių, abiejų lyčių paliegėlių.

„Tikrus dalykus sužinai pirtyse.“

Tai Janui sako žmogus užputusiomis kaip kiaulės akutėmis. Pyksta, kad į madingą Avinjono panelių spektaklį teko eiti vienam. Šį pamišėlių sąrašą jis mielai papildytų ir nevedusiais rūmų dailininkais, kurie labiau mėgsta laikyti rankose žąsies plunksną, o ne ieškoti pasitenkinimo tarpukojy. Akmeninis Jano veidas jį siutina. Tada griebiasi kitos temos. Maišo su žemėmis pietiečius už jų keistenybes, už tamsesnę raukšlėtą odą, už veidmainiškumą, už klastingumą, už tai, kad augina asilus, ožkas; peikia jų pelėsiais trenkiantį aliejų, rūgštų vyną; jį siutina tai, kad pietiečiai nevertina prabangos, kad jie turi daugybę kitokių ydų.

Kas iš to, kad ponas Boduenas šnekėjo neužsičiaupdamas, Janas jo nesiklausė. Nebuvo nė mažiausios jo kūno dalelės, kuri nebūtų virpėjusi iš susijaudinimo. Jam kėlė jaudulį vėjas, spalvų grynumas, šešėlių ryškumas. Atstatęs plačią krūtinę, jis žavėjosi alyvmedžių

lapų pilkumu, nuolat žaliuojančių ąžuolų kamienais, raudonųjų kadagių skleidžiamu aromatu, stogų raudoniu, šulinių baltumu, malūnų sparnų geltoniu. Nėra, ko gera, gyvesnio reginio, kaip tas, kai auštant įstriži patekančios saulės spinduliai apšviečia vėl pajudėjusių asilų plaukelius.

Prieblandoje Janas dažnai užlipdavo ant kokios nors kalvos viršūnės arba įsitaisydavo ant gynybinio bokšto mūro danties, atsukdavo nugarą sparčiai už horizonto besileidžiančiai saulei ir žiūrėdavo į tolį.

Vieną vakarą staiga pasirodo Makielis. Žingsniuoja tylėdamas, mėlynos kepurės raišteliai plaikstosi nuo vėjo panosėje, nosis nuo šalčio raudona. Janas net nekrusteli, leidžia suprasti, kad Makielis luktelėtų ir nepultų iš karto klausinėti. Po kurio laiko tylutėliai, tarsi abu būtų buvę bažnyčioje, Makielis sušnabžda:

– Ką jūs stebite?

– Šviesą.

Makielis sužiūra ir dar kartą paklausia:

– Kaip galima stebėti šviesą? Aš matau tik daiktus.

– Žiūrėk tarp daiktų. Paskui pasidomėk, iš kokios jie medžiagos, ir ten rasi šviesą.

Abu nutyla. Ateina naktis.

Iš visų pusių, tarsi iš pačių žemės gelmių, atsėlina tamsa ir niekas nebegali jai pasipriešinti. Kyla nuo žemės, kyla tiesiai prieš juos. Toji tamsa – beveik apčiuopiamos masės pavidalo, bet tokių fantastinių matmenų – niekas ir niekada jos neišmatuotų. Ji įmagnetina šviesą, visą šviesą, ir tarsi nepermatoma materija ją sugeria. Bet, kol dar ne visa šviesa susiurbta, regimojo pasaulio gyvenimas žėruoja, tik dar stipriau negu dieną. Čia pat, fiziškai taip arti žmogaus, jog, regis, galėtum jį nutverti. Ir prisiliesti prie jo lūpomis.

Makielis klausia:

– Ar ne vėlu? Tuoj stos juoda naktis.

– Tol, kol matai, kol regi šviesą. Mes esame šviesos vaikai. Tamsoje esame niekas.

Naktis jau čia pat, Janas dar atsisuka norėdamas pažvelgti į horizonto liniją ir virš jo matomus ryškius, tarsi nupieštus sidabru kontūrus.

Jis sako:

– Šviesoje mes ne tik matome daiktus, šviesa atskleidžia ir jų prigimtį. Veliūras ne alavas, tai galima apčiuopti ranka. Kad medžiagos skirtingos, parodo šviesos atspindys. Tai, kas išsiuvinėta auksu, skirsis nuo lininės paklodės, nes lininis siūlas storas, šiurkštus. Vienaip atspindi šviesą perlai, kitaip brangakmeniai. Eidamas grindimis, jauti, kas tau po kojomis, – kilimas ar akmeninė arba keraminė danga. Bedančio žmogaus kvėpavimą pajusi iš kvapo. Šviesa liudija nekintamą tiesą: mes esame čia. Daiktai tarp daiktų, materija tarp materijos. Negana vien kvėpuoti, judėti, mąstyti. Mes esame čia, nes matome savo buvimą mums duotoje šviesoje. Galbūt Dievas pasirinko šviesą vien tam, kad įrodytų žmogaus buvimą visatoje. Dailininkas savo paveiksluose tik parodo į save panašiems buveinę, kurioje jie gyvena. Prie dieviškojo proto jis prisideda trupučiu savo gebėjimų. Dalininkas sako: „Šviesa sklinda iš ten. Pažiūrėkite, kokius ji meta šešėlius, pažiūrėkite, kaip šviečia jos nutvieksti daiktai. Kitos tiesos nėra, yra tik ta, kurią matome savo akimis kasdien išsisklaidžius tamsai. Daugiau tapyti nėra ko. Buveinė nutapyta, tas, kuris į ją žiūri, privalo galėti įeiti į ją ir tenai užmigti.“

Dabar nieko nebematyti. Naktis.

Girdėti žmonių, einančių uždegti deglus, šūksniai.

13

Tą vakarą, kai jų bendrame kambaryje degė plona žvakelė, Makielis pareiškė:

– Aš apgalvojau viską, ką buvote man sakęs Dižone. Kad lošdamas monsinjoras iškart visko nestato; kad jis labai atsargus tiek per vakarienes, tiek per karą, tiek su moterimis. Gal šiais atvejais jis elgiasi tinkamai, bet visada būti tokiam nereikėtų. Štai, pavyzdžiui, jūs. Norėdamas patenkinti savo užgaidą, jis patiki tapyti paveikslus tik jums.

Janas nieko nesako, gal tik šypteli. Bet tai nereiškia, kad jis Makielio žodžiams pritaria ar rengiasi bendrininkauti.

Makielis ir vėl kalba:

– Tai, ką jūs kalbėjote apie šviesą, irgi apmąsčiau. Ar iš tikrųjų galima tikėti tuo, kad nutapytame paveiksle galima atgaminti šviesą, kurią Dievas skleidžia pasauliui?

Janas nė kiek nesupyksta, priešingai, iš balso ir nušvitusio veido matyti, kad jis patenkintas.

– Tavo klausime yra dvi klaidingos mintys. Mano supratimu, nutapytas paveikslas pats savaime negali atkurti tikro pasaulio vaizdo. Juk Dievas neskleidžia pasauliui šviesos, nes Jis pats nėra saulė. Šventajame Rašte parašyta: „Tebūnie šviesa, – pasakė Dievas, – ir pasidarė šviesu.“ Dievas mato, kad šviesa – tai gėris. Tada Jis

atskiria šviesą nuo tamsos. Paskui Dievas šešias dienas darbuojasi, kad kiekvienas daiktas, visa, kas gyva, taptų kūnu šviesoje. Tada viską, kas yra, Dievas mato ir pats. Jis tuo patenkintas. Šventajame Rašte pasakyta: „Tai išties gražu. Tai rojus. Kad visi galėtų būti drauge, nurodymų nereikia. Pakanka, kad daiktai, visa, kas gyva, būtų šviesoje ir Dievo akyse. Ir tai yra ne kas kita, kaip egzistuoti. Dar nėra nei pažinimo, nei pasirinkimo, nei veiksmo, nei kaltės, nei kieno nors pranašumo. Toks yra rojus. Daiktai ir gyvos esybės. Jų materijai nesvarbu nei laikas, nei erdvė. Paskui šis tas atsitinka. Prasideda veiksmas. Adomas paragauja gyvybės ir pažinimo medžio vaisių – obuolį. Tai Nuodėmė. O tai reiškia, kad prasideda žmonių laikas ir kad nuo tada įsigali mūsų, žmonių, pasaulio tvarka. Mūsiškis materialus gyvenimas. Ir šviesa, ir erdvė mūsų. Jei Dievas nori, gali stebėti šį naują pasaulį. Bet iš tolo. Tvarka, kuri viešpatauja mūsų pasaulyje, jau nebe Jo. Ta tvarka sukurta mūsų, darna ir chaosas – taip pat. Sukūrėme ją viskam – gyvoms esybėms ir daiktams."

Makielis klausosi net išsižiojęs, ir, jei musių nebūtų sukaustęs šaltis, jos tikrai būtų galėjusios įskristi jam į burną. Jo žvilgsnis atidus, akys blizga. Ar dėl to, kad supranta, ką sako Janas? Šito niekas nežino.

Bet Janas nutarė išsakyti savo mintį iki galo, net jei nuo jo kalbų jaunojo pažo galva įkaistų iki raudonumo. Jis kalba toliau:

– Metras Viljamas Okamas klausia: „Iš kur randasi pasaulio žemiška tvarka?" Ateiti iš Dievo ji negali, nes tada Jis pats turėtų paklusti pasaulio darnos įstatymams. Pavyzdžiui, turėtų sutikti, kad prie dviejų pridėjus du bus keturi, o ne šimtas. Kad triušis niekada nesudraskys vilko. Kad lengvumas niekada nepavirs sunkumu. Tai neįmanoma, nes Dievas niekam nepavaldus. Suvokę tai, suprasime, kad mūsų pasaulis toli gražu ne rojus, kad jis paiso tik savo paties įstatymų. Ir dėl to neįmanoma nuspėti Dievo ketinimų. Taigi, pone paže, išvada tokia: tegul žmonės labiau pasitiki savo protu ir savo rankomis, o ne Dievu.

– Bet juk Dievas yra! Jis šiame pasaulyje geras. Jis jame reiškiasi! Juk yra Jo buvimo čia ženklų.

Janas iškart nieko neatsako. Makielis mato, kaip jo veidą nušviečia maloni, šilta, įkvepianti šypsena. Jau kuris laikas jam patinka Janą klausinėti, bet tik dabar pirmą kartą jis pamato, kad metro Jano veido išraiška labiau kinta nuo protingų minčių, o ne nuo žodžių. Tai matyti iš tyrų jo akių, stangrios skruostų ir smilkinių odos, blyškių besišypsančių lūpų linkio. Jis murma:

– Galbūt. Galbūt iki mūsų dienų dar išliko šiokių tokių rojaus pėdsakų. Tarsi priminimas. Kartais apie tai gali priminti daiktai. Štai kodėl tapant paveikslą reikia būti stropiam, negalima praleisti nė vienos smulkmenos. Kitaip to atgarsio nebus. Bus tik nutapyti daiktai. Tik tušti į šį pasaulį mus nubloškusios kaltės atgarsiai.

Janas vėl nutyla ir net nepažvelgia į Makielį, – nori, kad tas tyloje pamankštintų smegeninę. Kad viską nuosekliai apgalvotų, pasvertų. Jųdviejų pokalbis taip sukrėtė Makielį, kad protauti jis jau nebeįstengia. Tada be jokio pasigailėjimo, dargi su nebylia ironija, Janas priduria:

– Jei taip, jei tų pėdsakų esama, reikia padaryti kitokias išvadas. Jei mumyse yra dalelė rojaus, vadinasi, esame dvilypiai, – tokie, kokie esam, ir kartu Dievo ženklai. Ir šviesoje matomas paveikslas ir nematoma tiesa. Netgi daiktų ir gyvų būtybių ryšiai yra dvilypiai. Štai kodėl tu klysti sakydamas, kad nutapytas paveikslas – medžiaginės tikrovės reprodukcija. Paveikslo tikslas – ne kopija. Mano paveiksluose nėra jokios apgaulės. Mano, kaip tapytojo, priedermė – tam tikro dydžio rėmuose užfiksuoti šio pasaulio akimirkas, bėgančias pagal žmogiškuosius visatos ir erdvės dėsnius. Kaip tik tokios, be galo tiksliai užfiksuotos, akimirkos išves mus į nematomo pasaulio, rojaus, prisiminimų kelią. Kad mūsų chaosas įgytų ribas. Tai vienintelė mūsų viltis.

14

Artėjant prie Tulūzos, ponas Andrė pasisakė turįs bėdą, dėl kurios labai kenčia. Pasirodo, visas jo užpakalis nusėtas šunvotėmis.

Labai kentėjo, todėl nutarė eiti pėsčiomis. Paskui jau nebegalėjo paeiti. Atvyko į miestą gulėdamas kniūbsčias vežime, tame, kuriame buvo vežama didžiulė Jano dažų ir teptukų skrynia.

Kai visi įsitaisė keturių aukštų užeigos namuose, ant raudonų plytų gynybinės sienos jau krito sniegas. Kitų prilaikomas, ponas Andrė į savo kambarį buvo beveik nešte įneštas. Su didžiausiu nuolankumu, bylojančiu, kaip siaubingai jis kenčia, paprašė numauti jam kelnes, kad vėdintųsi užpakalis. Iš skausmo ponas griežė dantimis. Darbas buvo nelengvas, tam prireikė daugelio rankų.

Ponas Boduenas ir Janas šią sceną ir plušančius tarnus stebėjo iš šalies. Kai pamatė žvakių šviesoje senjoro de Rubė sėdmenis, jiems jo pagailo. Tai buvo ne pasturgalis, o kraujo, pūlių ir suirusių audinių mišinys. Šitaip pasidarbuoti nebūtų pavykę net kipšui pragare.

Išblyškęs, nudribusiais vokais, ponas Andrė lemeno:

– Sprendžiant iš jūsų tylėjimo, vaizdas nekoks.

– Tiesą sakant, maniau, kad esate labiau užsigrūdinęs, – su vos juntamu pasitenkinimu balse sumurmėjo ponas Boduenas. – Po galais, drįstu pasakyti, kad šitos sėdynės kelionė baigėsi.

Nors pono Andrė padėtis buvo toli gražu nepavydėtina, jis išdidžiai atsakė:

– Pone Boduenai, ilgų pasijodinėjimų aš niekada nemėgau. Ką padarysi? Matyt, Dievas nepanoro, kad atmuštume savo užpakalius. Metre Janai, jūs išmanote viską, gal nusimanote šiek tiek ir apie mediciną?

– Tikrai ne. Bet reikėtų rasti kokią nors pribuvėją, galinčią pagaminti jums tepalų.

Ponas Boduenas, nutaręs, kad jo žodis turi būti paskutinis, atrėžė:

– Man atrodo, kad šiuo atveju labiau tiktų barzdaskutys, o ne kokia abortų darytoja.

Po valandos ponas patikėjo savo šunvotes dviem energingoms moterims. Abi apkūnios, siauromis lūpomis, su baltomis megztomis kepuraitėmis; tų moterų kūno judesiai, žvilgsniai bylojo apie didžiulį pasitikėjimą savimi, jos buvo įpratusios prie ateinančiųjų į šį pasaulį ir mirštančiųjų riksmų, nes toks buvo jų darbas.

Nors nė viena iš jų nebuvo nei ponia Krombriugė, nei kuri kita pažįstama moteris; daugybės žvakių šviesoje su gilia užuojauta jos triūsė prie siaubingai skaudančio, į gaublį panašaus pono Andrė užpakalio: dėjo kamparo pavilgus, tepė tirštais tepalais. Prieš paskutinę vakaro maldą pono Andrė sėdynė buvo apvyniota tvarsčių turbanu, tarsi plikio kiaušas, iš kurio ką tik ištekėjo smegenys.

Šauniosios moteriškės pasakė, kad mažiausiai keturias ar penkias dienas ponui Andrė teks gulėti kniūbsčiam ant pūkinių, sėlenomis kimštų pagalvėlių. Jis bandė protestuoti, bet moteriškės pasakė, kad, kol galės sėstis į balną, tą pačią procedūrą dar reikės atlikti ne mažiau kaip du kartus, kitaip jų darbas nueisiąs perniek. Ponas Andrė suprato, kad moteriškės kalba rimtai, todėl teks paklusti. Jos pamaitino jį kaip mažą vaiką sriuba, ir jis nusiramino.

Janas Makieliui pasakė:

– Kadangi kurį laiką dar teks pabūti čia, rytoj atliksime bandymą, apie kurį galvojau dar būdamas Dižone.

15

Skrynios apačioje ant marmurinės lentelės sudėta maždaug dešimt jūros šukučių kiaukutų. Skrynia labai talpi, joje viskas taip keistai ir pedantiškai sutvarkyta, kaip kokioje alkovoje. Joje daugybė lentynėlių, pertvarėlių, stalčiukų, skrynelių, ištraukiamų sienelių ir atlenkiamas Jano stalas, ant kurio kaip tik dabar jis pasideda lentą, nes rengiasi tapyti. Jis atkemša dažų buteliukus, šalia pasideda įvairaus ilgio teptukus.

Lauke sninga. Švelni, triukšmus sugerianti tyla. Ant pirmo aukšto didžiojo kambario lubų atsimuša sniego baltuma. Paprastai šiame kambaryje būdavo švenčiamos vestuvės, vykdavo įžadų davimo ceremonijos. Kvepia obuoliais, kriaušėmis ir atšalusiu židiniu, nors šiuo metu jame liepsnoja spragsinti ugnis, sakytum į židinį būtų kas pažėręs saują druskos.

Janas perbraukia ranka nuglaistytą pieno spalvos lentos paviršių. Pirštų galais čiuopia rėžtuku išraižyto piešinio – Margeritos portreto – reljefines linijas. Praėjusios vasaros eskizas. Prasta, vaiduokliška, rėžtuku išraižyta tikro Margeritos veido kopija. Bet viskas puikiai atpažįstama: ant galvos šalikas, prie kaklo plati apykaklaitė, lūpų kampučiai, akių, šnervių forma. Žodžiu, galima pasakyti – tarsi nematomos moters veidas.

Nematomos kančios. Mūsų nuopuoliui prisiminti.

Makielis ant taburetės muistosi. Jam neduoda ramybės vienas klausimas. Bet jo garsiai neišsako. Jis labai susijaudinęs, todėl ramiai sėdėti negali. Kažkodėl jam atrodo, kad vien būti šalia Jano – didelė malonė. Kad mato daugiau, nei jam derėtų matyti. Jis, ko gera, įsitikinęs, kad visas gyvenimas – tai begalinė virtinė klausimų ir painių atsakymų.

Janas deda po truputį pigmentų į kriaukles. Švino dioksido ir alavo oksido, malachito, ochros, sumaišytos su lydytais kiauliniais taukais, švino baltalo, ryškiai raudono garancino ir trupučiuką lazurito. Atraitojęs maišelio kraštus, ištraukia stiklinį flakoną su tirštu gintaro spalvos skysčiu, paskui ištraukia medinį kamštį ir labai atsargiai kaip juvelyras įpila šio skysčio į alavinę nykščio didumo taurelę.

Iš jos įpila truputį skysčio į kiekvieną kriauklę. Ir tik paskui storais teptukais sumaišo miltelius su skysčiu. Kad dažai būtų riebūs, takūs, į smulkiausius dioksido miltelius dar įpila pusę taurelės tiršto aliejaus.

Spalvos: geltona, žalia, ruda, balta, raudona ir mėlyna.

Janas padeda į šalį teptukus.

Po kurio laiko aliejus sutirštėja, – dažai paruošti.

Kambaryje, kur neseniai kvepėjo obuoliais ir kriaušėmis, pasklinda šleikštus sugedusių taukų kvapas. Makielis rauko nosį.

Janas stveria vieną kriauklę ir pila iš jos žalią masę – dažai iš jos ne laša, o tįsta. Užkabinęs smiliaus galu geltonų dažų iš kitos kriauklės, patrina juos nykščiu. Abiejų pirštų galai nusidažo. Puikus natūralus blizgesys. Dar patrynus tarp dviejų pirštų geltonus dažus, jie pasidaro glotnūs, spindintys, tarsi nulieti.

Jis kyšteli ranką Makieliui po nosimi.

– Ką matai?

– Geltonus dažus. Labai gražius, ryškius.

– Labai gražius ir ryškius! – juokiasi Janas.

Susijaudinęs, be atokvėpio, neprataręs nė žodžio, nesiblaškydamas Janas tapo Margeritos portretą. Darbas trunka geras tris valandas.

Kai Janas padeda teptukus, apstulbęs Makielis išpučia akis. Nutapytas pagal eskizą moters veidas atrodo kaip gyvas, jame, regis, galima įžvelgti jos paslaptis. Ironiškas šypsnys, pašaipa, kone juntamas jos alsavimas. Čia viskas jos: stiprus aromatas, išdidumas, nesukalbamumas. Vokų linkis, tarytum persišviečiantys smilkiniai, šešėliai ant apatinės lūpos, perlamutro spalvos šnervės, smakras, žavus kaklas. Iš įdėmaus žvilgsnio galima nuspėti netgi tai, kad jos aukšta krūtinė, linguojantys klubai. Jos kvatojimą, atrodo, išgirstum net iš po žemės.

– Kas ji? – tyliai burbtelėjo Makielis.

– Niekas.

– Niekas?

– Tau ji niekas! – kuo rimčiausiu tonu atrėžia Janas.

Kruopščiai šluostosi lininiu skuduru pirštus, jis ramus, pavargęs, bet jo akys švyti.

– Tai kodėl ją tapei? – neatstoja Makielis.

– Todėl, kad tapyti tokį veidą sunku. Todėl, kad esu prietaringas ir laukiu stebuklo.

Makielis spokso Margeritai į veidą nenusukdamas akių; jo veide – tik nusiminimas, nesupratimas ir įžeistas orumas.

Janas sako:

– Nesistenk suprasti. Tau nepavyks.

– Ką darysite dabar?

– Lauksiu.

– Lauksite? Ko?

– Kol išdžius. Tu nelauk, neprivalai. Gali eiti pailsėti, man tavęs nereikia.

Bet Makielis nepaklauso Jano ir iki išnaktų drauge su juo laukia. Temstant uždega žvakes, prineša malkų židiniui kurstyti. Stebėdamasis ir žavėdamasis Jano kantrybe, tyliai grožisi Margeritos portretu.

16

Vėlu. Lauke pro storą sniego uždangą nieko nematyti. Baubia tvarte šeriami galvijai, šūkauja į gatvę išmesti girtuokliai, sargybiniai stovi rūmų bokštuose, skamba vakaro varpai. Paskui, papūtus stipriam vėjui, įsiviešpatauja tyla.

Susierzinusio Makielio akys paraudo. Nuo dažų smarvės pykina širdį, jis svaigsta, tarsi būtų apgirtęs. Akys merkiasi pačios. Galva pamažu svyra, traukia miegoti. Bet jis pašoka, žvilgteli į Janą ir nieko nedrįsta pasakyti.

Nepažįstamoji žiūri į jį ir šypsosi. Galbūt taip šypsosi velnias, o gal ta šypsena pati nuoširdžiausia, švelniausia, kokia tik gali būti apdovanotas. Iš tikrųjų žvakių šviesoje ji ne tiek ironiška, kiek geidulinga.

Makielis pagaliau užsimerkia, bet jam prieš akis iškyla tas pats veidas. Jis mano, kad sapnuoja. Norėtų, kad tai būtų sapnas. Kad ir sapne ta moteris būtų tokia pat tikra, kokią ją mato. Norėtų girdėti jos šaliko ir veliūro suknelės šiugždesį, jos atodūsius, alsavimą, norėtų matyti, kaip, tariant žodžius, kilnojasi jos krūtinės. Makielis pramerkia akis. Sapnas nutrūksta, bet tik pusiau. Tas veidas – laukiantis, o gal kviečiantis; šypsnys čia pat.

Čia pat ir budrusis Janas. Tarsi ištiktas stabo, abejingas, nepasiduodantis nuovargiui, sakytum būtų pasiryžęs laukti nuolat. Toks, koks būtų galėjęs atrodyti jo paties nutapytame paveiksle.

Makielis klausia savęs, kiek visa tai galėtų trukti. Tikriausiai amžinai, pagalvoja, ir nesistebi. Galbūt čia esama kažkokios magijos. O gal tai jo paties išbandymas? Galbūt tai apeiga, viena iš tų, kurias naudoja alchemikai prieš darydami bandymus? Metras Janas laukia, kol aš ištirpsiu jo nutapytos moters akyse. Laukia, kada pagaliau ji pradės kvėpuoti ir aš dingsiu jos burnoje! Laukia, kol mane suvalgys.

Šitaip galvojo Makielis negalėdamas atplėšti akių nuo nepažįstamos Margeritos portreto. Kad ji galėtų prabilti, uždainuoti ar jį pašaukti, tokių minčių jis nepuoselėjo. Taip pat negalėjo net įsivaizduoti, kad įstengtų suimti rankomis jai galvą ir priglausti prie krūtinės kaip mylinčią moterį, atsiduodančią savo mylimojo valiai. Ne. Šita moteris kitokia. Ji įtrauks mane į save kaip orą, kaip aromatą.

Makielis iš savo kvailų minčių tylomis juokiasi, bet jų nesikrato. Priešingai, bando įsivaizduoti visas smulkmenas, pavyzdžiui, kaip atrodytų rausvos nepažįstamosios lūputės, jeigu ji prasižiotų. Švelniai nusišypsotų ir prarytų jį kaip saldainiuką. Juk jis yra tik jos sukeltų emocijų padarinys.

Į savo klausimą atsakymo jis neturi. Ir staiga viskas pranyksta.

17

Nepasibeldęs su didžiausi trenksmu tarpduryje išdygsta ponas Boduenas. Rankoje jis laiko blausiai šviečiančią lempą; atrodo nustebęs, apatinė lūpa nuo girtumo atvipusi.

– O gerasis Jėzau! Ką jūs čia dabar abu tamsoje veikiate?

Janas beveik nereaguoja. Bet ponas Boduenas dar turi jėgų rėkti, trypti kojomis, jis nori, kad jo klausytų. Veidas raudonas, kvėpavimas trūkčioja. Marškiniai atlapi, sulaistyti raudonu vynu, krūtinė tokios spalvos kaip padvėsusios žuvies žiaunos.

Visa tai mato Makielis, bet ne Janas. Jis net nesiteikia atsigręžti. Neslėpdamas blogos nuotaikos, Janas atsako:

– Laukiu.

Ponas Boduenas kilsteli vieną antakį ir lempą. Žvilgteli į Janą ir girgždindamas grindis prieina prie skrynios.

– Tai ko gi laukiate?

– Laukiu stebuklo, kad pabaigtų mano darbą.

Ponas Boduenas įsmeigia akis į Margeritos portretą. Moters veidas švyti, tarsi būtų sugėręs visą buvusią kambario šviesą. Ponas Boduenas pasišaipo:

– Ką aš matau! Paišome dailius panelių snukučius!

Juokeliai trenkia prastu vynu.

– Paklausykite patarimo žmogaus, kuris čiupinėja vištas dažniau, nei jos deda kiaušinius. Metre Janai, spoksodamas į šį infantės veidą, stebuklo nesitikėkite.

Janas tyli ir net nepakelia akių, todėl ponas Boduenas lemena toliau:

– Ar numanote, ką aš sužinojau? Ką tik. Sužinojau, kad Orleane mirė Montakiutas.

– Montakiutas?

Makielis surinka ir nutaręs, kad daugiau nebetylės, pašoka. Pagaliau ponas Boduenas surado žmogų ir ausis, kurios išklausys jo prakeiksmus. Jis piktinasi ir trepteli koja į grindis, kad Margerita net krūpteli.

– Taip, Montakiutas, tas pats, kurį Bedfordas pasirinko tam, kad uždusintų Orleaną. Ar žinote, kaip mirė? Jį užmušė patrankos sviedinys, kurį paleido meilužės sūnus! O Jėzau, kokia drama! Aš jums sakau, veltui čia gaištu laiką. Turėčiau būti tenai. O ką darau čia? Dykinėju tarp pasturgalius tepalais terliojančių bobelių ir tepliorių, kuris, žiūrėdamas į panelių portretus, laukia stebuklo.

Janas atsistoja. Pagaliau jų žvilgsniai susiduria.

– Pone Boduenai, jūs gal ir nežinote, ką čia veikti, bet aš žinau. Aš, kaip ir jūs, esu čia vieno žmogaus valia ir klusniai tą valią vykdau. Be to, neprisimenu, kad būtumėte pasibeldęs ir paprašęs leidimo čionai įeiti. O derėtų, juk privalėjote tai padaryti. Šįvakar ir visas kitas dienas šis kambarys – mano dirbtuvė. Ne smuklė ir ne žiovaujančių pėstininkų ar girtuoklių vyno sandėlis.

Iš netikėtumo pono Bodueno veidas išblykšta.

– Montakiutas žuvo, o jums nei šilta, nei šalta?

Dėl manęs tepastimpa kad ir šimtai montakiutų, svarbu, kad negirdėčiau priešmirtinio jų gargaliavimo. Priešingai, kaip tik tai, ko jūs neįžvelgiate šiame portrete, nes matote jame tik dailų panelės snukutį, gali viską pakeisti; kaip tik tai gali padėti hercogui tapti laimingam. Beje, tai prisidėtų ir prie mano, ir prie jūsų laimės.

– Mano laimės? Tas panelės portretas padarys mane laimingą?

– Jei neklystu, jums buvo pažadėta kamerhero lazda, jeigu įvykdysite vieną sąlygą, tai yra jeigu pristatysite infantę iš Lisabonos į Briugę. Ar ne taip? Dėl to, pone Boduenai, dar reikia, kad monsinjoras iš tikrųjų norėtų šitų vestuvių. Kad norėtų pasiguldyti į savo lovą infantę Izabelę, o ne tik įrašyti diplomatiniame pergamente Lankaster pavardę. Kaip jūs manote, ką aš ketinu veikti Portugalijoje? Ogi sustiprinti tą jo norą.

Ponas Boduenas aprimo. Buvo toks raudonas, kad labiau parausti jau nebegalėjo. Manydamas, jog iš jo šaipomasi, atplėšė akis nuo Margeritos portreto ir įsmeigė akis į Janą, tačiau jokios pašaipos jo veide neišvydo.

Janas laukia, kad pralaimėjimo šaltukas jį išblaivintų. Makieliui jis sako:

– Šįvakar pabūsiu čia vienas. Manęs nelauk. Atnešk ko nors pavalgyti. Pašteto, vyno, jei rasi, ir obuolį. Taip pat malkų, pasikursiu židinį.

Pagaliau atgavęs balsą, ponas Boduenas juokiasi:

– Po galais, metre Janai, pasirodo, iki šios dienos aš jūsų nepažinojau. Iš jūsų gražbylysčių supratau, kur yra silpnoji jūsų vieta. Pasakysiu. Jei aš imuosi kokio darbo, jį atlieku, ir man nereikia jokių stebuklų!

18

Janui atnešė karvelių pašteto su migdolų padažu, jauno Juodųjų Kalnų vyno ir porą raudonų kaip pono Bodueno veidas ir pono Andrė sėdmenys obuolių.

Pavalgęs ir išgėręs, Janas užsnūdo prie židinio. Kai pabudo, žvakės buvo beveik sudegusios. Pakeitęs jas kitomis, jis apžiūrėjo Margeritos portretą.

Viskas gerai.

Kol džiūvo šlapi dažai, niekas nesudarkė Margeritos grožio.

Jis be galo atsargiai paliečia smiliaus galu jos lūpas, akis. Dažai išdžiūvę, prie pirštų nelimpa.

Per tokį trumpą laiką! Šitame vėsiame kambaryje!

Atrodo, šįkart pasisekė. Įvyko stebuklas.

Dešimt atkaklumo, pralaimėjimų ir nusivylimo metų. Dabar už vargą atlyginta.

Janas šypsosi. Paskui ima juoktis, jis be galo laimingas. Išlenkia taurę vyno ir vėl juokiasi. Iš laimės. Išsipildžiusi svajonė saldi kaip medus, įtampa atlėgsta. Didybės nektaras. Jis labai patenkintas savimi, jis pasitiki, nes pagaliau tai įvyko.

Tokia proga būtų galima ir pašokti.

Pašoktų su Margerita. Tu gali mane suprasti. Tu suprasi. Tu labiau šėlsi, labiau pavyduliausi. Mano sese, tu šoksi, leipsi iš laimės.

Jis vis dar juokiasi, purto galvą, jam darosi baisu.

„Tikrai, aš beveik prisiliečiau prie tavo odos, – murma jis. – Man tavęs trūksta. Galėčiau žiūrėti į tave apdujusiomis akimis kaip pažas.“

19

Virš sniego tarsi tuštumoje jau švinta, nuo vyno burnoje saldu, troškina. Jis išgeria, iš savo skrynios stalčiaus išsitraukia rudo popieriaus lapą, plunksną ir rašalo.

Mano sese, stebuklas įvyko. Štai jau kelios valandos, kai esi man prieš akis, matau Tave tokią, kokią myliu, klastingą, pavojingą moterį. Tu esi čia, su manimi, ir niekas Tavęs iš manęs neatims. Šįkart dažai jau gerai išlaiko spalvą. Naujas dervos aliejaus mišinys, kurį pasidariau, patvarus. Nors, ko gera, reikėtų dar porą dienų palaukti, tada jau būsiu tikras. Bet neabejoju, kad padariau atradimą. Šiais dažais galima išgauti geresnę tapymo kokybę, nei tikėjausi. Jais galima nutapyti subtiliausias detales. Užtepus dažų, jie iškart pašviesėja. Bet net tada, kai apšvietimas prastas, spalvos išlieka. Nuo klausančio mano pirštų teptuko randasi spalvos, šviesa ir šešėliai – taip atsiranda ir tavo oro bučiniai. Jei būtum mačiusi pažo Makielio veidą, kai jis išvydo Tavo portretą, būtum pasijuokusi...

Janas pakelia plunksną.

Ar reikia apie visa tai rašyti?

Vėliau Margerita sužinos. Stebuklo tiesa – tai nusižeminimo tiesa. Gana vaipytis prieš pažą Makielį ir poną Bodueną ir vaiz-

duoti išminčių. Nuo šiol pakaks tik tapyti, ir jis jiems įrodys, kad buvo teisus.

Janas išgeria dar. Vynas jau ne toks saldus, koks buvo. Prisimena viską, ką sakė pažui, prisimena visus jo klausimus, į kuriuos atsakė.

Prisiminęs, kaip kalbėdavo pasitikėdamas savimi, jis šypteli.

Iš tikrųjų, ko aš per tą laiką pasimokiau? Dvylika metų terliojausi su buteliukais, dervomis ir pigmentais. Dvylika metų mane lydėjo patyčios, dirbtinės šypsenos. Kodėl džiūsta, kodėl nedžiūsta? Nesuprantu. Kodėl vienos medžiagos susimaišo, o kitos ne? Kodėl Margerita ir Janas nemoka būti seserim ir broliu? Kas žino, kas yra blogiau už geidulius ir gėdą? Kaip tai sužinoti? Ar didžiajame malonumo chaose dar esama kokių taisyklių? Kur yra *Mappa Mundi*, kur tas gėrio ir blogio atlasas?

Kaip pažas Makielis, kuris nuolat užduoda klausimus kvailai tikėdamasis išgirsti atsakymus.

Mes esame prieš veidrodį besivaipančios beždžionės. Tai truks tol, kol įvyks stebuklas, kol atsivers durys.

Negali žinoti, kas tai – Dievo valia ar abejingumas. Ir mes to nežinome. O mūsų nežinojimas, kaip ir mūsų kūnas, įgyja pavidalą.

Janas išdžiovina plunksną, nukerpa prirašytą pergamento dalį ir prikiša jį prie žvakių liepsnos. Baltoje liepsnoje degant laiškui, jis gali dar geriau matyti Margeritos veidą.

Jis galvoja: „Likusią dienos dalį reikėtų pasimelsti ir padėkoti Dievui.“

Bet jis jau svajoja apie donjos Izabelės portretą. Graži ji ar negraži, skaisti panelė ar ne, miela ar pikta, ar jos oda grubleta, ar kaip kūdikio, jam nerūpi. Dabar visa tai jis galės pavaizduoti savo paveiksle. Naudojantis savo šviesiojo kambario galimybėmis, su šiais dažais, su savo įrankiais, su savo išmanymu, savo sielos pažinimu – galbūt jam pavyks tai padaryti.

Tai bus ne tos moters kopija ar atspindys, kaip mano pažas Makielis, o jos atvaizdas.

Čia, vis dar plačiai atvertame tapybos lange, kur vyksta stebuklai, kur galima išgirsti kuždant per amžius susiformavusias gyvenimo tiesas ir kur gyvenimas jų neužgožia.

Galbūt.

20

Ponas Andrė sako:

– Štai taip, metre Janai, blogos naujienos, blogos viena po kitos. Žinoma, gerųjų moteriškių tepalai savo darbą atliko. Skauda, bet jau ne taip stipriai. Deja, nuo jų sriubos susuko vidurius. Mano būklė ir šiaip prasta, o dabar dar ir viduriuoju.

Kambaryje dvokia. Janas tai pajuto vos pravėręs duris, nors šnerves tebekuteno jo išrasto sikatyvinio aliejaus kvapas.

– Jei norite, galite trumpam atidaryti langą, – pasiūlo ponas Andrė.

Jis giliai atsidūsta, ir iš to galima suprasti, kad kelias paskutines dienas jam teko kovoti su savo puikybe.

Janas plačiai atveria langą. Dangus pilkas, švelnus. Sniegas tirpsta pamažu, į tamsą žvelgia miesto sienos plytos. Tai laikinas atšilimas.

– Jei tai būtų tik mano bėdos, bet juk dar yra ir Orleanas. O Montakiutas? Kokia kvailystė tapti nežinia kieno auka. Dar yra ta mergaitė, kuri girdėjo Dievo balsą, liepiantį jai eiti vaduoti Buržo karaliaus ir Orleano. Apie tai šnekama patyliukais net čia. Tai negerai.

Ponas Andrė įsikniaubia veidu į paklodę ir suglebusia ranka masažuojasi kaklą.

Taip įsitaisius, kalbos labai vargina. Aišku, Dievas nenorėjo, kad žmogus visą gyvenimą gyventų kniūbsčias.

Pono Andrė šypsena paprastai būdavo apsimestinė. Bet šįkart Janas būtų išvydęs tikrą šypseną, būtų pamatęs, kaip jis juokiasi pats iš savęs. Janas irgi juokiasi.

Andrė rodo pirštu į už jo lovos galvūgalio riogsančią krūvą. Joje yra kryžių, žvakių, rožinio smiltainio indas švęstam vandeniui, buksmedžio krucifiksas, du Švenčiausiosios Mergelės paveikslai – vienas didelis, kitas delno didumo; paveikslai ryškių spalvų, grubūs, verčiantys abejoti ir skaistybe, ir nekaltumu.

Andrė kalba tyliau:

– Metre Janai, man kelia nerimą ir vieta, kurioje esame. Turiu galvoje Tulūzą. Jums ne naujiena visa šita erezija ir panašūs dalykai. Iš tikrųjų niekada nežinai, kas gali nutikti ryt ar poryt. Pagalvojau, ar neapsirikome patikėję šitoms moteriškėms gydyti mano skaudulius, ar negresia mums pavojus. Kas žino, ko jos primaišo į tuos savo tepalus? Tepalai – tiek to, per vėlu apie tai kalbėti. Bet jų sriuba? Nuo jos man susisuks žarnos. Kodėl? Todėl, kad pats paprašiau surasti pamaldžias moteriškes. Aš prašiau, kad iš užeigos atneštų man sriubos. Nieko nepadarysi. Manau, kad prie sriubos prikišo nagus ir tos moterys. Jos gudrios. Kaip žinome, velnias prie kvailių nepristoja. Ką apie tai manote?

– Pone Andrė, pasakysiu atvirai: aš apie velnią retai galvoju.

– Turėjau galvoje sriubą.

– Mes visi ją valgome. Aš, Makielis ir dar daug kas. Sakyčiau, netgi su malonumu. Sriuba kvapni, pagardinta lašiniais, prieskoniais.

– Tai dar nieko nereiškia. Galbūt manoji kitokia negu jūsiškė. Nešdami sriubą iš virtuvės į mano kambarį, gal ko nors įmaišo.

– Bet kodėl turėtų tai daryti, pone Andrė? Šios akušerės atrodo nuoširdžios, sunku patikėti, kad jos galėtų turėti piktų kėslų. Priešingai, jos mielai jums padeda.

– Jūs taip manote?

Pono Andrė balse įsižiebia vilties kibirkštėlė. Vilties ir truputis svajonės.

– Kai tokia būsena, kaip mano dabar, daug svajoji. Tam laiko turi pakankamai. Akys atskiria tik tuos dalykus, kuriuos mato. Patikėkite manimi, šunvotės degte dega, pilvą varsto diegliai, tvarsčiai, smarvė, visa tai neduoda sielai ramybės.

– Galėtumėte pabandyti pasikaitinti pirtyse. Sako, kad čia, netoliese, jų yra, ir gana gerų.

– Jūs taip manote?

– Jus ten nuvežtų patyliukais. Po karštos pirties jums palengvėtų. Nors trumpam galėtumėte pakeisti aplinką.

– Aš apie tai nepagalvojau. O moterys? Na, žinote, pirčių moterys. Tos, kurias burnoja ponas Boduenas.

– Esu įsitikinęs, tų dviejų, kurios jus slaugo, pakaks.

Išsekusiame pono Andrė žvilgsnyje atkuto gyvybė. Matydamas tai, Janas ne tiek pralinksmėja, kiek keistai susijaudina.

– Metre Janai, aš nujaučiau, kad būsite geras patarėjas. Monsinjoras hercogas myli jus pagrįstai. Beje, turėdamas laiko pasvajoti, prisiminiau ir jūsų pasakojimą apie Švenčiausiosios Mergelės paveikslus. Žiūrėdamas į tuos, kurie man po nosimi, manau, kad jūsų žodžiuose yra tiesos.

Ponui Andrė iš burnos veržiasi garai. Nuo šalčio smarvė dingo. Janas uždaro langą. Ponas Andrė kalba toliau:

– Žinau, kad šiomis dienomis daug dirbate savo laimės dirbtuvėje. Pagalvojau, gal prieš mums išvykstant rastumėte laiko ir mano portretui? Bet žinant, kokia dabar mano padėtis, gal jums tai būtų keblu?

Kaip ištverti nesusijuokus? Nuo minties, kokį reikėtų nutapyti portretą, Jano krūtinė taip išsipučia, kad, atrodo, tuoj sprogs.

– Žinoma, ne, – pareiškia ponas Andrė. – Iš jūsų šypsenos matau, kad mano sumanymas nevykęs.

21

Makielis sako:

– Mano metre, matau, kad jūs manęs vengiate, norėčiau žinoti kodėl. Jūs neįsileidžiate manęs į savo dirbtuvę. Šalinatės ir kuluaruose. Nepakeliate į mane akių, prabylate nebent tada, kai jums reikia pažo paslaugų.

Jiedu vaikšto Tulūzos gynybine siena. Vėl atšalo, pučia vėjas, sausa. Makielio mėlynos kepurės raišteliai plaka jam per nosį. Janas su pirštinėmis, viena ranka prilaiko turbaną. Pastarosiomis dienomis vienplaukis į lauką neišeina. Jis Makieliui neatsako.

– Žinoma, – kalba toliau Makielis, – dabar jūs neatsakysite ir į mano klausimus. Ar aš jums įkyrėjau? O gal buvau netaktiškas? Nesuprantu.

Ant pastoliais apstatytos katedros stogų aptirpęs ir suledėjęs sniegas virto savotiškomis skulptūromis. Vaizdas primena kadaise Gente nupieštą eskizą, – šventoji Morta priešais statomą katedrą. Naudojant naujus dažus ir naują tapymo techniką, galbūt paveikslą būtų galima pabaigti. Tokia tapymo maniera priblokštų visus.

Prisiminimai apie šventąją Mortą, sugrąžina jį mintimis pas Idriją ir nuolat aimanuojantį ir mėgstantį pasiginčyti pažą Makielį.

– Mano metre, galiu pasakyti jums teisybę: man labai skaudu, kad negalėjau dar kartą pamatyti to merginos portreto, kurį nutapėte

anądien man matant. Jūsų griežtumas šįkart mane itin nuliūdino. Ne tik nuliūdino, bet skaudžiai užgavo širdį ir sielą. Kodėl tapėte portretą man matant, o dabar neleidžiate išvysti jo dar kartą? Nesuprantu. Kuo jums nusikaltau, jei dabar manimi taip nepasitikite? Nors, kai ponas Boduenas šmeižia jus, aš užsikemšu ausis.

Makielio akys pasruvo ašaromis, atrodė, dar kiek – ir pravirks. Bet netoliese, pietų pusėje, ištekančios iš miesto upės vingyje stūkso kalvos. Tolumoje visąlaik žaliuojančių ąžuolų apsnigtas miškas atrodo taip, tarsi būtų užklotas plona šilkine skraiste. Kur ne kur virš stogų kyla dūmai, nelyg prie bėgančio laiko upės rymantis žmogus snūduriuoja namai. Miesto pakraščiu atskridusi pora garnių ištempę kaklus nutupia ant kelio. Žiūrint, kaip lėtai ir grakščiai jie plasnoja sparnais, gali pamanyti, kad akmenų karalijai nematomas oro sroves siunčia pats Dievas.

Makielis sako:

Kadangi reikėjo ką nors veikti, perskaičiau didelę dalį šventojo Augustino *Išpažinties*. Skaitydamas daug galvojau apie tai, ką buvote man sakęs apie tiesą. Netikiu, kad esate abejingas jo apmąstymams. Jis teigia, kad žmonės myli tiesą tol, kol prie ko nors neprisiriša, o tada nori, kad jų prisirišimo objektas būtų tiesa. Paskui, nenorėdami prisipažinti klydę, jie neklauso nuoširdžių ir teisingų patarimų. Todėl galiausiai ima nekęsti tiesos, to, į ką buvo ją iškeitę. Žinau, žinau, ką pasakysite: „Tada kodėl pats šventasis Augustinas žino, kas yra ta tiesa? Ar neklysta, kaip kiti, aukodamas savo kančią tiesos kultui, kurį jis vadina Dievu?"

Garniai iš lėto ramiai ištiesia sparnus ir vėl pakyla skristi. Janas šypsosi:

– Pone paže, kodėl tu nepatenkintas? Vaikštinėjame drauge. Tu kalbi, aš tavęs klausau. Tu nemoki sugalvoti klausimų, bet moki į juos atsakyti.

– O taip! Žinau net tai, ką jūs nutylite. Juk tebelaikote mane monsinjoro šnipu.

22

Ponas Boduenas sako:

– Metre Janai, žinau, ką apie mane manote. Jūs sprendžiate pagal išvaizdą. Tai tokių, kaip jūs, protingų baltarankių žmonių liga. Jūs šypsotės. Esu tik rėksnys ir stebiu pasaulį storžievio akimis. Pliuškentis su kvailomis mergšėmis pirtyje man kur kas maloniau, negu knaisiotis knygose. Jūs manęs neįtikinsite, kad nekaltų panelių veidai angeliški, o jų maži suglausti sėdmenys – vertikali šypsena. Mano juokas įvarytų jums baimę. Taigi, metre Janai, savo nuomonę apie jus aš irgi turiu. Galiu ją pasakyti. Tiesa tokia – jūs esate garbėtroška. Jūs vergaujate melui, jums patinka blizginti ir šveisti princams užpakalius, kad už tai gautumėte skatikų. Be monsinjoro jūs niekas. Duris ir lubas dažantis tarnas. Galingo pono padlaižys. Smilkstantis dūmas – štai kas jūs. Jūsų menas – tai menas meluoti. Metre Janai, jums kaip tiems kunigams kažkur egzistuoja rojus. Manote, kad jūsų paveikslai vertesni už mėšlą, kraują ir nuolat bėgančių dienų triūsą. Taip yra todėl, kad su tikru gyvenimu jūs dar nesusidūrėte. Turite gerą galvą, o kuriam galui tas prie jos prikabintas kūnas? Nežinia. Tikra tik tai, kad visa kita tenka išgyventi kitiems: karą, po šarvais paleistas žarnas, po rytinio mūšio į smirdančias kelnes tekantį kraują, užsmeigtųjų ant špagų priešmirtinius riksmus; vaikus gimdančios moterys raičiojasi,

klykia, o kad esama tokių siaubingų dalykų, jūs net nežinote. Ak, kokia nekaltybė! Jūs giriatės, kad geriausiai matote pasaulį, mokate pavaizduoti daiktus, esančius arti ir toli, bet duodu galvą nukirsti, kad niekada savo akimis nesate matęs skaistuolės įeigų. Niekada nesate praskėtęs jai kojų ir taršęs nosimi gaktiplaukių. O aš esu tai daręs. Kai norėdavau atgauti skonio jutimą, darydavau tai net liežuviu. Yra dalykų, reikalaujančių drąsos. Metre Janai, kad būtent jūs turite patikrinti, kokia infantė – skaisti ar jau praradusi nekaltybę, – kelia juoką. Rezgama intriga, sutinku. Bet dėl monsinjoro reikalavimo jūs apsirikote, paskui pamatysite, kad klydote. Gaudamas iš jūsų spalvotų dovanėlių, jis paglosto kiaunių apykaklę, bet jis ne kvailys. Jis toks pat kaip aš. Tik dar griežtesnis. Pirmiausia yra Dievas, paskui esu aš. Orleane viską nuspręs Dievas. Kalu jums tai nuo pat mūsų kelionės pradžios, sakytum neturėtume geresnio užsiėmimo. Bet tikrai jums tai mažiausiai rūpi. Jūs džiaugiatės savo dažais, o ponas Andrė džiaugiasi savo tepalais. Štai su kuo aš keliauju. Beje, rytoj pastarasis teiksis prispausti savo uodegikaulį prie balno. Štai kas suteiks mums truputį jėgų. Mums jų prireiks, kad pasiektume Portugaliją.

23

Ponas Andrė išsilaikė balne neilgai. Už poros ljė nuo Tulūzos, kai katedra už miesto sienų pavirto raudonu masyviu šešėliu, o šalia buvo tik bendrakeleiviai ir jokia svetima akis nebegalėjo jo regėti, jis nulipo nuo arklio.

Gerosios moteriškės labai maloniai su juo atsisveikino, o kad užgytų žaizdos, liepė prisiekti, jog saugosis.

Mielas pone, kad mūsų gražus darbas nenueitų veltui, linkime kantrybės.

Jų žodžiai buvo keisti, bet patarimas protingas. Jį išlydint, buvo pasirūpinta pūkinėmis antklodėmis, į vežimą, kur buvo Jano skrynia, pridėta vilko kailio pagalvėlių. Įsitaisęs viršuje, ponas Andrė atidavė pagarbą it garbus senjoras, sėdintis ant kovinio žirgo.

Ponas Boduenas nesišaipė, bet ne todėl, kad tvardėsi, o todėl, kad jam rūpėjo visai kas kita. Jam maudė širdį dėl to, kad jis ne tenai. Užsismaukęs milžinišką kailinę kepurę ant ausų, ėjo priekyje vienas, prislėgtas. Apie tai buvo galima spręsti iš jo silueto.

Janas į tą maivymąsi ir niūrų pažo Makielio žvilgsnį nekreipė dėmesio.

Tai buvo kelionė, reikalaujanti ne tik kantrybės, bet ir ištvermės.

24

Kalėdų išvakarėse tarp kalvų pasirodė vandenynas, jį kartais užstodavo pušynas; kartais kelias eidavo prie pat vandens.

Dangus buvo giedras, ledinis, pūtė siaubingas vėjas. Tokio mėlynumo Janas dar niekada nebuvo matęs. Su Šiaurės ir Viduržemio jūrų mėlynumu buvo nepalyginamas.

Nepaprastai sunkus mėlynumas. Jūros, į kurią veržėsi galingos upės, platybės, siekiančios kitą pasaulio kraštą. Tokia pat nežinoma, nepaliesta erdvė kaip žvaigždėtas dangus, sunku net įsivaizduoti, kad pasaulis linksta, kol susijungia pats su savimi ir sudaro nei pradžios, nei pabaigos neturintį rutulį.

Mappa Mundi – mėlyna spalva.

Mėlyna spalva, užpildanti tuštumą.

Beribė, niekuo neišmatuojama mėlyna spalva be jokio pilko ar švelniai auksinio atspalvio.

Mėlynumas, kylantis iš apačios, iš gelmių, iš nežinomos rojaus dalies ūžesio. Toks, kurį gali matyti tik dieviškoji dvasia; ir vis dėlto šiek tiek tos spalvos reikia antrame plane, taip pat upių vingiuose, gaubiančiuose kalnus, trupučio ryškiai raudoniems stogams, tiems, kurie slėniuose, kai tapomas gęstančios ledinės dienos rūkas.

Mažučiukas tokio mėlynumo kvadratėlis. Nieko daugiau.

25

Iki Lisabonos dar buvo likę maždaug šešios savaitės kelio.

Lydimiems nustebusių žvilgsnių, nesuprantamų žodžių, dar beveik šešias savaites teko linguoti balnuose, nakvoti prastose užeigose; buvo saulėta, šilta, bet keliai siauri, neprižiūrėti. Visos dienos kaip viena, panašios, nuobodžios, nors vietos naujos, nematytos. Kelionės nuobodulys šleikštus kaip pernokęs vaisius.

TREČIAS PAVEIKSLAS

Šviesusis kambarys

1

Jos ten nebuvo.

Pagaliau jie pasiekė Lisaboną; šiltas oras, ilgesingi debesys, valtys, laivai, ant virvių it skalbiniai džiūstančios žuvys, paplūdimyje dainuojančios ir besišaipančios rudakės moterys, alyvuogės, ožkos pieno sūriai, po miestą vaikštinėjančios ožkos. Baltas lyg tos ožkos ir apsuptas sienų labirintu miestas; aukšti ryškiai raudoni stogai, šaunantys į viršų, į gamtos žalumą, į švelnias drėgnas džiunglių tankmes, į truputį bauginančias tirštas ūkanas; užvis aukščiausios ir balčiausios bažnyčių sienos, primenančios išlikusius maurų namus. Išliko maurų mokslai, kiekviename žingsnyje galima sutikti ir maurų gražuolę, paveldėjusią protėvių blakstienas, vyrus maurų lūpomis, žvalius arabų ristūnus ir šviesiai rudus nustebusius, nežinia ko baubiančius jaučius su milžiniškomis sėklidėmis. Buvusią maurų puikybę galima justi net iš detalių – vasarinių suknelių aukštų apykaklių, čiabuvių smakro, vangių judesių, mąslumo, vyrų ir moterų šilkinių klubajuosčių, vokų, prieblandoje užmerktų akių, aistringumo, nekalbumo ir šnypščiančios, nesuprantamos kalbos. Čia viskas kitaip, viskas atrodo gundomai, bet nepasiekiama, neapčiuopiama kaip ta nuo ryto iki vakaro gludinanti pūkinių šešėlių kampus šviesa, užliejanti pilies sodus, kuriuose smulkiais išraiškingais žingsneliais šokama pavana, pilį,

tą maišalynę ne grynakraujų, bet išdidžių palikuonių, žinančių savo vertę šiame pasaulyje ir kompensuojančių savo karalystės mažumą strėnų kraipymu ir aukštai pakelta galva, beprotiškai mėgstančių ceremonijas, audiencijas salėse, kurių kedro medžio lubos išgražintos freskomis, sienos apmuštos angliškais apmušalais, salėse, apstatytose ispaniškais baldais ir išklotose ispaniškais kilimais; žvakidės, bylojančios apie būsimus turtus, tuos, dėl kurių iš tolimų kraštų atvyko pasiuntiniai parsivežti žmonos, įvyko pelningas sandėris. Taip, Lisabonoje buvo visko, net to, ko neįmanoma įsivaizduoti. Nebuvo tik donjos Izabelės, Jono I, Portugalijos karaliaus, dukters.

Su įžūlia karališka šypsena infantas don Eduardas pareiškia:

– Ponai, mūsų sesers čia nėra.

2

Karalius don Eduardas dar nebuvo atvykęs. Nors jo buvimas nieko nebūtų pakeitęs. Jo tėvas, karalius Jonas, buvo pavargęs senukas. Kadaise nužudęs savo pirmtaką, jis engė ispanus, kaip ir savo liaudį. Pasak jo, Portugalijoje buvo tik vienas tikras portugalas – jis. Karalius Jonas viešai pasirodydavo ne dažniau kaip kartą per metus – per mišias jo karūnavimo metinių proga. Už jį valdė jo sūnūs, daugiausia don Eduardas.

Tai buvo keturiasdešimties metų paprastų veido bruožų vyras, šiek tiek aptukęs, dailiai sušukuotais ūsais. Burna apvali, lūpos storos, su nusivylimo šešėliu. Mėlyna klubų juosta ir apvali mėlyna apykaklė pabrėžė jo ramių akių mėlynumą. Akcentas dvelkė vakarų vėjų drėgme, jis kalbėjo angliškai taip, kaip tuomet buvo kalbama Flandrijos arba Prancūzijos karalių pilyje.

– Infantė donja Izabelė dabar savo pilyje Fare, ten ji paprastai gyvena žiemą. Reikia pasakyti, kad mes jūsų nelaukėme. Bent kol kas. Sausis netikęs metas keliauti. Bet malonu jus matyti. Manome, kad esate ne tik monsinjoro, didžiojo Vakarų hercogo, bet ir paties mūsų mylimo Pilypo pasiuntiniai. Labai malonu. Jauskitės čia kaip savo namuose.

Buvo galima pamanyti, kad žodžiai gerokai pranoko tikrovę norint pademonstruoti perdėtą, pilyje juvelyriškai nugludintą mandagumą.

Pono Andrė paklaustas, kada nusišypsosianti laimė klūpėti prieš donją infantę ir kada bus galima įteikti jai monsinjoro laišką, don Eduardas atsainia šypsena laukia, kada tyla atliks savo darbą ir atvykėliai pasijus nejaukiai. Paskui, neva apgailestaudamas, tarsi reikalas būtų lietęs intymius dalykus, kurių kietaširdžiams nederėtų žinoti, jis pareiškia, kad infantė paprastai sugrįžta per Šventąjį Lozorių.

– Čia, tarp mūsų, ji kiekvieną pavasarį tarsi atgimsta. Taigi jūs turėsite laiko pailsėti. Tikriausiai kelionė iš Flandrijos buvo varginanti. O su tais laiškais mes norėtume susipažinti ir pranešti mūsų tėvui, karaliui Jonui.

Ir viskas. Audiencija baigta.

Pasiuntiniai, pasilenkę, nepakeldami galvos, pasitraukia atatupsti nuo karaliaus pakylos. Dar prieš audienciją vienas kamerheras buvo juos įspėjęs:

– Neatsukite monsinjorui nugaros, traukitės pasilenkę, įbedę akis į žemę. Pas mus taip priimta.

Kaip įmanoma grakščiau pasilenkę, atkišę užpakalius, pasiuntiniai atatupsti išeina iš audiencijų salės, pro jos dvigubas kolonadas, po jos skliautais, pro antikinius tamsius kaip naktis paveikslus, kilimus, tarp eilėmis susiglaudusių rūmininkų; būtų buvę įdomu pažiūrėti, kaip tuomet atrodė flamandai, turto, apie kurį vis dar tebesvajojo, emisarai.

3

Lauke, stovėdamas priešais geltonomis livrėjomis vilkinčių liokajų ir juodai bei raudonai apsirengusių alebardininkų būrį, jų laukia kamerheras. Laukia ir ekipažas, kuriuo galima važiuoti slapta ir patogiai. Pasilenkę, sakytum slegiami sunkios naštos, garsiai kaukšėdami batais, jie pereina aštuoniakampį vidinį kiemą, apsodintą gėlėmis, kurias taršė vandenyno vėjas.

Ponas Andrė šnabžda Janui į ausį:

– Ką jūs apie tai manote?

– Kad jau turėjome pasiekti tikslą. Po pirties mano savijauta pagerės, galėsiu bent išsimiegoti.

– Aš turiu galvoje tai, kad nėra infantės. Kaip manote, ar ji normali?

– O kodėl gi ne?

– Kaip jūs nutapysite donją Izabelę, jei ji dabar išvykusi?

– Palauksiu, kol sugrįš.

Ponas Boduenas sukikena.

– Metras Janas moka tik du dalykus: tapyti ir laukti.

Jie eina dengtu prieangiu, baltu koridoriumi, akmenimis išgrįstais kiemais. Iš visų pusių juos supa ilgi dviejų aukštų pastatai. Į vieną jų jie įeina. Baltuose koridoriuose su daugybe sunkių

ąžuolinių durų išdrožinėtomis staktomis žingsniai trinksi dar garsiau, negu einant kiemais. Ponas Boduenas bamba:

– Mus čia viešai įžeidė, reikia apie tai pranešti monsinjorui.

– Ar jūs manote, kad tai svarbu? – susijaudinęs paklausia ponas Andrė.

– Viena iš dviejų: arba nuo mūsų kažkas slepiama, – žinome, kas, – arba iš mūsų tyčiojamasi, tai yra mes vedžiojami už nosies. Bet abiem atvejais jie nesiskaito su monsinjoru.

– Mes ką tik atvykome.

– Mūsų turėjo laukti. Juk jūs pats išsiuntėte laišką.

– Dalykas tas, kad atvykome čia derėtis. Reikia būti atkakliems. Kaip jūs manote, metre Janai?

– Kodėl įsižeidėte? Tikriausiai jie pasakė, kaip yra iš tikrųjų. Čia tikrai nešilta. Ir labai drėgna. Infantė gali pasirinkti tokį klimatą, kuris jai prie širdies.

Ponas Boduenas nusijuokia:

– Jei šita nekalta panelė bijo Lisabonos žiemos, įsivaizduoju, kokia ji bus laiminga žiemą Flandrijoje!

– Dar nežinia, kokie šitų žmonių papročiai, – pareiškia ponas Andrė.

Pono Bodueno akyse sužaižaruoja pykčio kibirkštys. Kamerheras neištveria ir paliepia atidaryti trejas duris. Visi nuseka paskui savo liokajus. Bet ponas Boduenas iš tolo dar pasišaipo:

– Dėl tų papročių, pone Andrė. Jei jie turi moterų, galinčių patepti jums užpakalį tepalais, pasakykite man. Jei reikės kaip kokiems piemenims čia trintis dienų dienas, užmegsime su jomis artimą pažintį.

4

Be perstojo pliaupia lietus, nuo vandenyno pučiantis vėjas čaižo lietaus šuorais sienas, apvalias raudonas čerpes, storus langų stiklus. Girdėti, kaip vanduo bėga upeliais.

Sėdėdamas prie židinio už stalo, Janas visa tai aprašo savo laiške Margeritai.

Kol kas nejaučiu, kad esu pietuose, ir šių rūmų kambariai žiemai nepritaikyti. Visur dvelkia šalčiu ir drėgme. Apsiaustų nenusivelkame. Šalia manęs židinyje plaikstosi liepsna, sakytum vėjas pūstų kiaurai per sienas. Gyvename gerai, erdviai, tik, atrodo, mus apgyvendino erdviai todėl, kad pašaltume. Nuo tos dienos, kai atvykome, saulės dar neregėjome. Debesys tokie žemi, kad net nematyti vandenyno, nors pilis stovi ant kalno. Už stalo turėtų atsiverti graži panorama – įlanka, upės žiotys, uostas.

Infantės irgi nėra, kaip tos saulės. Per Šventojo Lozoriaus šventę ji turi sugrįžti. Mano paskaičiavimais tai bus dar po gero mėnesio. Aš čia esu vienintelis, kuriam dėl to neskauda galvos. Nemėgstu skubėti. Be to, kol kas čia ne taip šviesu, kad galėčiau tapyti.

Baigęs rašyti, Janas prisimena Margeritą; žino, kokių žodžių toji laukia, bet jų neparašo.

Apsisiautęs pečius apsiaustu, jis ilgai stovi prie lango ir žiūri, kaip lyja. Keista, bet visame pasaulyje lietus toks pat.

5

Slenka dienos, jokių įvykių, ir toliau merkia lietus. Vakarai niūrūs, naktys juodos.

Janas nutaria pailsėti ir savo skrynios net neatidaro. Kelis kartus jis buvo išėjęs pasivaikščioti. Purvinomis gatvelėmis neidavo, nes jam labiau patinka akmenimis išgrįsti keliai palei gynybinę miesto sieną ir didžiosios aikštės, apsuptos bažnyčių, stovinčių ant maurų akmeninių pamatų, grindinys, kuriuo vakarais slampinėja turtingi vyrai ir gražios miestietės. Raudonas turbanas traukia praeivių žvilgsnius. Į jį krypsta akys dar ir todėl, kad jis vienas, panašus į svetimšalį. Jis atpažįsta kelis pilyje matytus veidus. Jaučia, kad iš jo laukiama šypsenų ir mandagumo gestų, būtinų per pristatymo ceremonijas. Dėl to jam šiek tiek nesmagu. Jis ypač pamėgo nuošalų, palei visą įlanką einantį rūmų parko takelį; nuo jo iš aukšto matyti į vandenyną įtekanti upė, kurią vietos gyventojai vadina *Tejo*. Tik per žemai pakibusius debesis nieko nematyti. Nematyti net upės viduryje inkarus išmetusių sargybinių laivelių aukštais stiebais.

Kasdien buvo tikimasi, kad debesys pagaliau išsisklaidys. Bet virš uosto tvyro tarsi pelenų uždanga, o pats vandenynas savo spalva ir konsistencija primena užgesusį židinį. Pavargęs laukti, Janas išsitraukia iš po apsiausto kaulų milteliais padengtas lenteles ir švininiu rėžtuku pažymi joje miglose skendinčios perspektyvos taškus.

Kartą, jam grįžtant po vieno iš tokių pasivaikščiojimų, buvo pranešta, kad su juo nori susitikti don Eduardas. Infantas pasitiko jį savo darbo kabinete. Kambarys mažas, tamsus, apstatytas juodais masyviais baldais. Visas sienas dengia lentynos, jose daugybė knygų, pergamentų; aiškiai matyti, kad visa tai sudėliota ne dėl grožio.

Jiedu pasisveikina stovėdami. Infantas atsisėda į didelį oda apmuštą fotelį ir patogiai jame įsitaiso. Labai mandagiu gestu pasiūlo Janui sėstis, irgi į odinį fotelį.

Žiūrėdamas iš arti į etiketo nevaržomą don Eduardą, Janas mato, kad tai žavus žmogus. Skruostai glotniai nuskusti, raukšlelės smilkiniuose ir pavargę akių vokai teikia jo veidui nuoširdumo.

Švepluodamas don Eduardas pareiškia:

– Metre Janai, apie tai, ką mudu čia kalbėsime, hercogo pasiuntiniai neturi žinoti. Štai kodėl norėjau matyti tik jus vieną.

Jis nutyla laukdamas komentaro arba protesto, bet nei to, nei ano neišgirsta. Jis šypsosi. Akyse sužimba maloni ironijos kibirkštėlė.

– Metre Janai, prieš dvejus metus su panašia misija jūs buvote atvykęs į Aragoną. Jūsų šeimininkas norėjo vesti karaliaus Alfonso Penktojo seserį donją Leonorą. Man labai jo gaila, bet jos ranką gavau aš. Kaip matote, dabar mudu abu žinome, kodėl tuomet ilga jūsų kelionė taip baigėsi!

– Monsinjore, niekas nesileidžia į kelionę be reikalo, o juk man dabar patikėta tokia svarbi užduotis.

– Kokia užduotis, metre Janai? Nutapyti portretą? Ar papasakoti monsinjorui, didžiajam Vakarų hercogui, tai, ką pamatėte savo akimis?

– Ir viena, ir kita, monsinjore, kitaip neįmanoma.

Abu nusijuokia. Jiedu vienas kitam patiko, jie vienas kitą suprato.

Don Eduardas sako:

– Infantė labai graži, net neabejokite. Bet reikia, kad žinotumėte ir tai, jog ši moteris turi tvirtą charakterį. Deja, mūsų laikais tokių moterų yra labai daug. Vien gražios išvaizdos nepakanka.

6

Makielis laukia Jano prie jo durų. Nuo lietaus mėlyna jo kepurė patamsėjusi. Jis nusiima ją ir sako:

– Ponas Boduenas susidraugavo su šių rūmų senjorais. Rytoj ir kitomis dienomis jie žada drauge dalyvauti didelėje medžioklėje. Jei nesutrukdys sloga, vyks medžioti ir ponas Andrė. Jie pasiūlė vykti į medžioklę drauge su jais ir man.

Janas nusišypso. Gudrauja – neskubėdamas įeina į kambarį, įmeta į židinį pliauską ir tik tada atsako:

– Jau seniai nesinaudoju tavo paslaugomis. Man tavęs nereikės tol, kol nenutapysiu infantės portreto; tai bus dar negreitai, ne anksčiau kaip po mėnesio, o gal ir vėliau. Šioje pilyje yra daug liokajų – ne mažiau kaip durų ir koridorių. Mano poreikiams jų pakanka per akis. Leisk savo laisvą laiką kaip išmanai.

Makielio veidas paniūra.

– Net jei išvyksiu medžioti drauge su ponu Boduenu, aš vis tiek tebebūsiu jūsų pažas.

– Ir toliau tarnausi monsinjorui hercogui. Kito šeimininko neturi. Bet tu esi mano pažas.

7

Monsinjore,

šią 1429 metų po Dievo Sūnaus gimimo vasario mėnesio dieną pradedu rašyti Jums laišką, kurį, kai ateis laikas, patikėsiu Jūsų tarnui pažui Makieliui.

Aš, Janas van Eikas, vykdydamas užduotį, kurią davėte man savo rūmų Lilyje sode, aprašau savo ranka visa, ką čia, Lisabonoje, Šventojo Jurgio pilyje, sužinojau ir pamačiau. Rašau iš pilies, į kurią Jūsų valia buvome pasiųsti nutapyti infantės donjos Izabelės portretą.

Taigi, kaip monsinjoras pageidavote, niekas to nesužinos.

Neseniai infantas don Eduardas priėmė mane savo kabinete, audiencija vyko be liudytojų. Jis norėjo pasišnekėti apie infantę donją Izabelę. Dabar jos pilyje nėra, čia jos laukiama sugrįžtant prieš Šventąjį Lozorių.

Infantas don Eduardas manęs tiesiai paklausė, ar negalėčiau pakoreguoti donjos Izabelės portreto, jei pamatyčiau, kad jis netinka Jūsų skoniui; beje, jis sakė, kad infantė – tikra gražuolė.

Don Eduardas baiminasi, kad infantės portrete bus matyti jos „tvirtas charakteris", kuris būsimajam sutuoktiniui gali nepatikti. Nors jis to tiesiai nepasakė, aš supratau, kad už tai man bus dosniai atlyginta.

Aš mandagiai pasakiau, kad tapau vienintelę merginą, su kuria mano šeimininkas, tai yra Jūs, monsinjore, esate susipažinęs kone

geriau negu aš. Kad infanto neslėgtų baimės našta, nors, tiesą sakant, tik tam, kad man nepriskirtų prižiūrėtojų, pasakiau jam, kad Jūsų, monsinjore, skonio niekas nežino ir kad vertinate moteris savo nuožiūra. Negalėdamas tuo patikėti, don Eduardas ilgai tylėjo. Paskui jis pakeitė pokalbio temą, užsiminė apie Orleaną ir iš ten ateinančias blogas žinias.

Kai jis paklausė mano nuomonės, atsakiau, kad nusimanau tik apie tapybą ir kad tomis iš toli mus pasiekiančiomis žiniomis netikiu. Pasakiau, kad jos primena prastai nutapytą paveikslo foną. Tos žinios pernelyg miglotos, netikros, klaidinančios, o kas ten iš tikrųjų vyksta, nežinia. Šie mano žodžiai jam patiko. Jis pasakė: „Metre Janai, dabar pradedu suprasti, kodėl hercogas Pilypas jumis taip domisi.“ Paskui pridūrė, kad specialiai man paruošta darbo vieta, kuria netrukus galėsiu pasinaudoti. Monsinjoras infantas labai maloniai mane išlydėjo ir pažadėjo mano darbą visokeriopai paremti. Bet infantė išvykusi, todėl mano užduotis nepajudėjo iš vietos, net piršto nepajudinau.

Janas liaujasi rašęs, paglosto ranką. Tenai, virš jūros, horizontas liepsnoja vakaro žara.

Nuo vieno pasaulio krašto iki kito po šaltu dangumi nusidriekia kraujo spalvos juosta, nelyg būtų atsivėrusi žaizda, leidžianti sruventi laikui.

Ochrai sušvelnėjus ir pavirtus juoda naktimi, Janas vėl prisimena pokalbį su don Eduardu. Ir ne tik. Jis galvoja apie būsimą infantės portretą.

Atsisveikindamas Janas atkreipė dėmesį į tai, kad don Eduardo skruostai staiga įkrito. Kakta pernelyg stati, nosis ne tiek tiesi, kiek stora. Iš subliūškusių lūpų buvo matyti, kad jis persisotinęs, kaip tie vyrai, kurie tenkina geidulius nepatirdami džiaugsmo. Vargu ar donja Izabelė labai panaši į šitą vyrą.

Bet ką reiškia sesers ir brolio panašumas? Pažui Makieliui, besižavinčiam Margeritos portretu, nekilo nė mažiausio įtarimo.

8

Don Eduardas buvo iš tų žmonių, kurie laikosi žodžio. Janui buvo pranešta, kad Sintroje, karaliaus pilyje, pusantros dienos kelio nuo Lisabonos, jau paruoštas darbo kambarys.

Šiek tiek nustebęs, jis paklausia kamerhero:

– Štai kaip? O kodėl ne čia, Šventojo Jurgio pilyje?

Kamerheras šypsodamasis viena akimi mirkteli ir linkteli galva.

– Tokia infantės, mano šeimininkės, valia.

Janas pajunta palengvėjimą; ponai Andrė ir Boduenas laksto paskui šernus ir zuikius, taigi klausytis protestų ir įtarinėjimų, kuriuos galėtų sukelti ilgas jo nebuvimas, nereikės.

Vieną ūkanotą ir vėjuotą rytą, tarsi koks senjoras apsuptas tarnų ir kareivių, pririšęs prie vežimo savo skrynią, Janas išvyksta iš Lisabonos. Jam už nugaros lieka gynybinės miesto sienos.

Kelias į Sintrą vingiuoja tarp kalvų, apaugusių amžinai žaliuojančiais ąžuolais ir kaštonais. Nuo drėgmės visi žalumynai šlapi, keliai patižę. Skrynia labai sunki, todėl kartkartėmis tenka traukti iš purvo įklimpusius vežimo ratus. Kelyje jie užtrunka ilgiau, negu buvo numatyta, bet pagaliau išvysta Sintros pilies bokštus su įmantriais piramidės formos pagražinimais; paaiškėja, kad čia karališkasis gyvenimas buvo užgesęs.

Galima įžiūrėti tik aukščiausius langus, miškų ir sodų kontūrus, tamsią palangę, o už poros ar trijų ljė plyti vandenynas. Jeigu nebūtų buvę geresnio pasirinkimo, jis būtų likęs šone.

Jis buvo priimtas kaip princas. Jo skrynia, drabužių ir knygų ryšuliai buvo sunešti į mažą namelį šalia klojimų ir arklidžių, kurias nuo pilies skyrė ilgas kiemas; čia jis galėjo jaustis visiškai laisvai, nors sienomis apsuptoje pilyje laisvės buvo pakankamai. Šalia didžiulio pagrindinio kambario buvo dar vienas, tą patalpą buvo galima pritaikyti kabinetui ir miegamajam. Sienos dar skleidė aliejinių dažų šilumą. Langai išėjo į galeriją su dviem eilėmis kolonų. Penkių šešių pėdų aukščio sienos, kuriose buvo tik vienerios durys, supo prašmatnų sodą; jame esančias pavėsines nuo svetimų akių saugojo citrusiniai medžiai.

Tarnai plačiai atidarė baldų sandėlio duris. Ten Janas išsirinko stalus, kėdes, etažeres spirale išdėstytomis lentynėlėmis ir net aragonišką storu audiniu aptrauktą fotelį su didžiuliu atlošu, medyje išdrožtais lapais.

Džiūgaudamas kaip vaikas, matantis, kad bus patenkintos visos jo užgaidos, Janas pareikalavo žaliavų klijams, glaistams, įvairių indų, audinių, pastovų, kėdžių, veidrodinių lempų aliejaus klinketams, visokiausių puodų ir nedidelės krosnelės. Padedamas nesuprantančių jo kalbos tarnų, išvykęs iš Lilio, jis pirmąkart išsitraukė iš didžiulės savo skrynios slapčiausią daiktą. Tai buvo *camera lucida.*

Nepraėjo savaitė, ir didžioji salė atrodė taip, tarsi joje visą laiką būtų buvusi dailininko dirbtuvė. Kvepėjo aliejais ir sudegusiais kaulais. Net sode šnarantis medžių lapais lietus priminė Lilio ir Hedeno dirbtuves.

Šitą sėkmę lydėjo kita, dar labiau netikėta. Jį nuvedė į prabangią, puikiais naujais baldais apstatytą biblioteką. Ten jis perskaitė kelias lotyniškas nežinomų autorių knygas; vienoje jų aptikęs pasakymą *A fratis rosea, luce dum succenditur*, nusišypsojo.

Paskui jis rado tikrą lobį – tvarkingai sudėtų žemėlapių ir portulanų. Juose buvo kruopščiai nupieštos Portugalijos pakrantės, keliai, taip pat didelė dalis Viduržemio jūros pietinės pakrantės su miestais, upėmis. Tarp jų buvo nurodyti atstumai, o pakrančių vandenyse net jūros gylis.

Bibliotekoje nuobodžiauti nebuvo kada. Jau kitą dieną, nebijodamas pasirodyti nekuklus, jis ėmė kopijuoti.

Jei nenutapys donjos Izabelės portreto, iš ilgos kelionės parsiveš bent naudingos medžiagos, kuria bus galima papildyti monsinjoro kūrinį *Mappa Mundi*.

9

Pagaliau švinta, giedrame, be vienintelio debesėlio danguje aušta diena. Kalvų viršūnes gaubia švelni žara, nors slėniai skendi miglų pataluose. Užsimetęs ant peties odinį krepšelį, Janas eina į kalnus; jis išbus ten iki sutemų. Ant popieriaus lapų su kanapių pluošto gijelėmis jis ištisą dieną piešia anglimi auksuotą ir permatomą materiją.

Vakare, kai Jano šešėlis slenka kiemo grindiniu, niekas net nežino, kad jo visą dieną nebuvo pilyje. Niekas jo neieškojo, niekam nerūpėjo nei kur jis, nei ką veikia.

Nieko keista, nes don Eduardas iš tikrųjų niekam nebuvo paliepęs Jano sekti. Juk jis tik rūmų dailininkas, kurio grįžtant laukia Pilypas Burgundietis.

Janas stumteli savo dirbtuvės duris. Dažų kvapai maišosi su didžiuliu džiaugsmu, kurį teikia kalnų ir jūros pakrančių panorama, ir su iš ten sklindančiu aromatu. Janas padeda krepšelį ant grindų, dreba kojos, eidamas jis svirduliuoja. Manydamas, kad iš nuovargio, viena ranka atsiremia į aragoniško fotelio atlošą. Staiga jį apima jaudulys. Per visą kūną nuvilnija karšta kraujo banga. Supranta, kad klysta. Jis ne monsinjoro rūmų dailininkas ir ne užsakymų gavėjas, tapantis valdžios veidą.

Ne šiandien ir ne šią akimirką.

Jis keista būtybė, išgyvenanti tai, ko dar nebuvo patyrusi. Jis laisvas, niekieno nevaržomas žmogus, imasi tik tokio darbo, kuris jam patinka. Esu toks ir toks, būsiu tol, kol donja Izabelė vers mane laukti. Štai kas kaitina man kraują. Aš, Janas van Eikas, šiandien piešiau būdamas visiškai laisvas.

10

Nusistovėjo gražūs orai. Aušros skendėjo švelnioje aksominėje šviesoje, paryčiais ji praskaidrėdavo ir vidiniame kieme ilgai glamonėdavo sprogstančius rožių ir lelijų pumpurus. Prižiūrėti gėlynų ateidavo sodininkai; Janas tuomet arba miegodavo, arba piešdavo kokį nors stiebą, lapą, o kartais mieguistas knapsėdavo prie knygos. Jie beveik nesikalbėdavo, nes galėdavo susišnekėti tik prasta ispanų kalba. Šiek tiek vieni kitus suprasdavo, bet paskui nusijuokdavo ir nutildavo.

Vakarais, gerdamas beveik juodą išdegusia žeme kvepiantį vyną, Janas kurdavo mintyse laiškus Margeritai. Žodžius sudėliodavo, bet išguldyti juos rašalu noro nebūdavo.

Šilta, tinkama glamonėms ir bučiniams šviesa. Šiluma ir švelnumas su Flandrijos vasaromis nepalyginami. Neįprasta šiluma, neįprastas vaiskumas.

A fratis rosea luce dum succenditur... Rožinėje savo brolio šviesoje ji stveria ugnį, švelnus vakarų vėjo dvelkimas išvalo jo debesų atmosferą taip, kaip lyros galia pripildo švelnumo krūtines ir paliečia širdį, laukiančią meilės pažadų...

Šita poema, sese, skirta tau. Jos tęsinys patiktų tau kaip ir man. Patiktų tau ir gyvenimas, kurį čionai gyvenu. Esu tuščios pilies šeimininkas. Įsivaizduoju jų sode tave. O taip, be vargo įsivaizduoju tave čia.

Dienų daugiau nebeskaičiuoju. Laukiu nelaukdamas, todėl kartais pabudęs ryte net nežinau, ar dar tebelaukiu infantės Izabelės. Dėl manęs ji galėtų nepasirodyti visai.

Taip, dar niekada gyvenime nebuvau toks laisvas žmogus kaip dabar. Nors esu monsinjoro rūmų dailininkas. Taigi dabar dažnai turiu progų pagalvoti apie save ir šiek tiek mušančiu iš vėžių būdu pasimėgauti savo laisve.

Bet turiu skaitytis ir su tuo, kad iki Šventojo Lozoriaus liko tik dešimt dienų.

Ko man trūksta?

Gal Lilyje manęs laukiančių darbų?

Ne.

Šioje pilyje aš nesu visai vienas. Kartais su kokiais nors kilmingais asmenimis pietauju. Galiu jiems pasakyti ne daugiau nei tarnaitėms ir sodininkams. Jie mandagiai mane klausinėja. Laimė, negalime susikalbėti, nes jie moka tik šiek tiek angliškai, o aš šiek tiek ispaniškai.

Čionykštės moterys už mūsiškes smulkesnės. Visai kitokia ir jų oda, – blausesnė, tamsesnė, atsparesnė laiko poveikiui. Nežinau, ar man jos būtų gražios, jeigu būtų galima atskirti detales nuo visumos. Akys labai tamsios, juodo aliejaus spalvos, žiūrint į jas atrodo, tarsi už jų nuo mano, svetimšalio, smalsumo slepiasi jų sielos.

Ar tau manęs netrūksta?

Tarp poemų buvo ir tokia?

Stetit puella rufa tunica... Stovi mergaitė, jos tunika raudona. Mergaitę palietė, tunika suplyšo, ai, ai! Jos veidas švytėjo, lūputės žydėjo, ai, ai! Stovi mergaitė po medžiu ir rašo ant lapo meilės žodelį...

11

Toks gyvenimas trunka tiek dienų, kiek reikia vilkdalgio pumpurui pražysti. Baigiasi jis brutaliai.

Vieną popietę į didįjį rūmų kiemą įvažiavo karietos. Nė vienoje iš jų pažįstamų veidų nebuvo: nei monsinjoro pasiuntinių, nei infantės donjos Izabelės. Bet pilis triukšmingai atgyja. Vakare didžiojoje menėje uždegamos žvakidės, atvyksta muzikantai. Dar privažiuoja karietų. It žvirblių spiečius sulekia tarnai. Rengiamos medžioklės. Janas sužino, kad ši pilis priklauso karaliaus Jono antram sūnui don Pedrui. Visi atvykusieji – tai jo rūmininkai, vieni jų labiau įtakingi, kiti mažiau. Visi suvažiuodavo į Sintrą kartą per metus, pasibaigus žiemai. Čia kur kas maloniau negu Lisabonoje. Don Pedras sugrįš negreitai, nes jo gyvenimas – kelionės. Sako, kad dabar jis pas popiežių.

Iškart į Janą nukrypsta smalsūs žvilgsniai. Jis negali būti visą laiką nemandagus ir juos ignoruoti. Nors donjos Izabelės vardas nebuvo paminėtas, kodėl jis čia, žino visi. Jis atsitveria kalbos barjeru, vaizduoja, kad nemoka net prancūziškai.

Ir tuo viskas baigiasi. Jis vėl tampa monsinjoro, didžiojo Vakarų hercogo, rūmų dailininku. Vieną dieną paruošia savo šviesiosios dėžės veidrodį, kitą degina ir mala vištų kaulus gruntui.

Šventojo Lozoriaus diena baigiasi, bet infantė nepasirodo.

Ir kitą dieną taip pat.

Jis nedrįsta nei klausinėti, nei demonstruoti savo susierzinimo.

Ketina iki vakaro pasivaikščioti kalnuose arba vandenyno pakrante, kaip anksčiau. Bet šito padaryti irgi neišdrįsta.

12

Jos atvykstant jis nelaukė, bet ji čia, ant dirbtuvės slenksčio.

Kad tai ji, spėja ne iš veido, nes švytinčias jos akis dengia raginėmis šukomis prie plaukų prismeigtas vualis. Priešais jį stovi vaiduoklis. Bet jis žino – tai ji.

Kas kitas galėtų šitaip ateiti pas jį?

Janas mikliai pakyla nuo savo kėdės. Nori pasisveikinti ir nežino, kaip turėtų jai nusilenkti. Jos pasirodymas išmušė jį iš vėžių. Sutrinka kaip jaunuolis, nors turėtų elgtis kaip savimi pasitikintis vyras, kuriam princesių užgaidos ne naujiena. Pakaktų bent mandagios savitvardos.

Ji įžengia į kambarį nieko nepasakiusi, taip, kaip įžengia karaliai, karalienės, hercogai ar šio pasaulio galingieji, kurie visur elgiasi kaip savo valdose. Taip, juk ji savo namuose.

Už jos nugaros, sode, saulė spindi ant kanos ir lelijų lapų, smelkiasi virpėdama pro migdolus ir citrinmedžius. Ji stovi akinamo gobeleno fone.

Ji aukšta, vaikšto grakščia jaunos moters eigastim. Klubai siauri, granato spalvos aksominė suknelė po krūtimis stipriai suveržta perlais ir opalais nusagstytu diržu. Krūtinė paslėpta, kaip ir veidas. Žydras, bijūnais išsiuvinėtas šalikas dengia pečius, krūtinę, siekia strėnas.

Ji prieina prie didžiulio aragoniško fotelio ir atsistoja už aukšto, siekiančio jai pečius, atlošo. Janas supranta, kad nori pasipuikuoti. Ji nenori rodyti man savo veido, nori pademonstruoti save visą. Nori, kad žinočiau, jog ji princesė. Ji it žvaigždė danguje pasirodo ir išnyksta kada tik panori. Tai aikštingas vaikas.

Janas ramiai šypsosi. Jis įpratęs prie princo ir princesės užgaidų, todėl taip paprastai iš vėžių jo neišmuši; drąsiai nusilenkia jai antrą kartą ir sako:

– Mano ponia.

Ji laukia, kada jis atsities ir tada prabyla. Vualis nuo jos kvėpavimo juda.

13

– Aš esu donja Izabelė, o jūs Janas. Esate kantrus, o aš nemėgstu skubėti.

Jos balse girdėti šiek tiek ironijos. Nešvepluoja kaip don Eduardas ir rūmininkai, nes anglų kalbai tokie akcentai nebūdingi. Balsas žemas, kone vyriškas, jaudinantis kaip ir uždengtas vualiu veidas ir apskritai visa ta jos pasirodymo scena.

Tebestovėdama už fotelio atlošo, donja Izabelė sako:

– Don Eduardas jus išgyrė, anot jo, esate patyręs dailininkas. Per trumpą laiką jūs jį pakerėjote. Savo pagiriamajame žodyje jis kėlė jus į padanges. Sako, kad jūs protingas, gudrus, nepaprastai kuklus ir išdidus. Tai jo žodžiai.

Pro vualį Janas įžvelgia šypsenėlę, jos balsas liejasi lyg sidabrinis upelis.

– Don Eduardo nuomone per daug nepasikliaukite. Jis labai žavisi jūsų šeimininku, todėl, liaupsindamas jus, kartu giria ir jį. Mano broliui infantui taip reikia jūsų meno, kad jis galėtų juo žavėtis, net jei būtumėte labai prastas dailininkas.

Palenkęs galvą, jis irgi šypsosi.

– Mano ponia, stengiuosi kiek galėdamas.

Janas galėtų sakyti, kad tai jo šūkis, kurį išreiškia savo paveiksluose. Don Eduardas pasakytų, kad jis atsargus, kad jis yra savo perdėto kuklumo auka.

– Mano ponia, monsinjoras hercogas nekantriai laukia jūsų portreto, aš privalau jį nusiųsti. Atvykau čia, kad jį nutapyčiau. Visą savo laiką skiriu jums, o jis bėga.

Net nematydamas donjos Izabelės veido, Janas jaučia, kad ji nustėro. Ji uždeda rankas ant fotelio atlošo. Jis virpa. Infantės rankos plikos. Tai vieninteliai odos lopinėliai, į kuriuos jam leidžiama žiūrėti.

Izabelės rankos ilgos ir plonos kaip paukščio kojos. Oda labai blyški, permatoma, po ja matyti venos ir plonytės sausgyslės. Iš įsikibusių į medį pirštų, delno dailaus linkio ir įsitempusio riešo matyti, kad tos rankos iš tikrųjų yra stipresnės, negu atrodo. Jos dailios, tačiau gali griebti, draskyti. Nagai trumpi, labai šviesūs. Smiliaus ir nykščio šaknys plačios, balzganos, pusmėnulio formos.

– Taip, metre Janai, laikas bėga. Bet matau, kad mokate juo naudotis. Jūs puikiai įsikūrėte.

Vualis krinta klostėmis, ji pasisuka į lentynų, stalų, paveikslų ir medinių šviesiojo kambario pertvarų pusę. Jos balse girdėti ne tik ironija, bet ir nuostaba. Janas jai nieko neatsako.

Ji prieina prie to kambario langelio, pažvelgia į jo vidų ir, pamačiusi veidrodžius, žinoma, nustemba.

– Kas tai?

– *Camera lucida*, šviesusis kambarys, kuris...

– Metre Janai, lotynų kalbą moku.

Šiuos žodžius ji taria sausai, ištiesusi ietį primenančią ranką. Janas ir toliau tyli. Be sąžinės graužimo ji klausia:

– Ar don Eduardas sakė jums, kad esu bjauraus būdo?

Jis neabejoja, kad pro vualį infantė nelyg karys pro šalmo plyšį žiūri, kaip jis reaguoja į šiurkštų jos elgesį.

– Metre Janai, jūs labai stengiatės neparodyti, koks esate nustebęs dėl juokingos mano aprangos. Bet nemanykite, kad prisikėliau ir šitaip pasirengiau Šventojo Lozoriaus dienos proga.

Jis įsitikinęs, kad Izabelė plačiai šypsosi. Savo plonais it paukščio pirštais ji kedena vualio kutus.

– Priežastis labai paprasta – aš nenoriu, kad jūs pamatytumėte mano veidą.

Šiugždėdama suknele, ji prieina prie Jano ir sako:

– Mano broliui infantui labai reikia jūsų meno, man – ne. Monsinjoras Pilypas, Burgundijos hercogas, Flandrijos grafas, Olandijos, Zelandijos ir Brabanto regentas, Artua, Nivernė ir Franš Kontė senjoras nori pamatyti mano veidą manęs nepažinodamas. Būsiu įvertinta pagal jūsų kūrinį kaip kokia prekė. Kokia ta Portugalijos infantė? Baidyklė ar gražuolė? Kaip ji pakelia savo metus? Neprieštaraukite, metre Janai. Jūs tapote tai, kas jums paliepta, ir už darbą jums sumokama. Man sako, kad, sulaukusi jūsų šeimininko dėmesio, turėčiau džiaugtis. Bet aš nesidžiaugiu. Burgundijai reikia laivų, jūros kelių, būsimų Portugalijos karalystės turtų, o ne manęs. Metre Janai, gandas apie didįjį Vakarų hercogą pasiekė mus dar gerokai prieš jums atvykstant. Ko Pilypas tikisi iš būsimos žmonos, man nerūpi, todėl manau, kad nereikia ir jos portreto.

Granato spalvos aksominės suknelės fone jos rankų oda nepaprasto grožio. Mergaitės rankos.

Gal dėl to, kad jis neatitraukia akių nuo jos rankų ir atkakliai tyli, ji kiek malonesniu balsu klausia:

– Ar pradėsite savo kūrinį nuo suknelės?

– Portretas, mano ponia, tai veidas. Ir dar pečiai. Paprastai veidas į suknelę neįvelkamas.

Ji pirmą kartą nusijuokia. Juokas skaistus, lengvas kaip jos rankos.

– Man būtų galima padaryti išimtį. Sakote, kad dabar mano veidas nepasiruošęs.

Donja Izabelė vėl nusijuokia ir, atsukusi jam nugarą, eina dirbtuvės durų link. Slystančio klubais ir šlaunimis veliūro šnaresys tolygus sausam nebyliam įsakymui. Prieš išeidama ji dar atsisuka.

– Nežiūrėkite skersomis, metre Janai. Nepamanykite, kad aš kvailė ir nežinau savo pareigų. Tik leiskite jas atlikti taip, kaip aš noriu. Labai miela vieta, brolis gerai padarė įkurdinęs jus čia.

Infantės dailios rankos prilaiko suknelę. Sode nuo suolo pakyla du siluetai ir susilieja su donjos Izabelės šešėliu.

14

Tęsdamas pradėtą laišką monsinjorui, Janas rašo:

Šiandien infantė pirmą kartą atvyko į dirbtuvę, kurią įsirengiau Sintros pilyje. Šventasis Lozorius buvo švenčiamas penkias dienas.

Infantė atėjo su nepermatomu vualiu ant galvos, todėl jos veido nemačiau. Vilkėjo brangiais prašmatniais drabužiais, kuriuos gali pamatyti Hedene; kokios jos kūno linijos, įžiūrėti per tuos drabužius nebuvo įmanoma. Mačiau tik rankas, nes ji nemūvėjo pirštinių. Labai dailios, man regis, infantė labai jauna. Iš to, ką ji kalbėjo, jos charakterio aš dar neperpratau.

Tai netiesa.

Donjos Izabelės rankas Janas įsiminė todėl, kad jos patraukė jo dėmesį, nes buvo ilgos ir plonos. Tokias švelnios rankos gali būti tik lytiškai subrendusios moters.

Pernelyg jaunatviškos, juk jai jau trisdešimt.

Jis neabejoja, kad donja Izabelė mielai rodė rankas. Žinodama, kad, pamatęs jas, jis nustebs, kad dėl jų jam kils klausimų.

Margeritai jis galėtų parašyti teisybę: „Štai dar viena tokia kaip Tu, dar viena mėgėja beatodairiškai šaipytis iš kitų. Taip, jūs vienodos, abi mėgstate tuščiai ožiuotis, kvailioti. Tai ne komplimentas.“

Bet nei tą vakarą, nei kitą jis Margeritai nerašo. Jam tas palyginimas nemalonus. Įsmeigęs akis į didžiulę, jo alkovą apšviečiančią žvakidę, jis nori užsimiršti.

Bet infantė jam niekaip neišeina iš galvos.

Vaikščiodamas po kambarį, Janas bergždžiai stengiasi atkurti mintyse donjos Izabelės paveikslą, jaučia, kad vienu švininio rėžtuko brūkštelėjimu nepavyks įamžinti jos kūno linijų, klubų, pilvo apvalumų; jis neįsivaizduoja, kokios yra infantės pečių ir krūtų proporcijos. Jis net nematė jos pakaušio.

Suvynioja ilgą laišką monsinjorui, labai atsargiai įdeda jį į odinę dėžutę ir atsidūsta.

15

Naktis slenka be galo lėtai. Miegoti dar nesinori.

Dabar galima prisipažinti: nusivylimas, susierzinimas, prasta nuotaika, nepadės net vynas.

Verčiau užpūsti žvakes, patyliukais nusirengti ir vienais marškiniais su naktine kepuraite ant galvos stebėti mėnesienos apšviestame sode šešėlius.

Deja, tai nepadeda užmiršti Izabelės.

Ji ateis pozuoti apsivilkusi plačią suknelę, jos veidą dengs vualis. Janas bando įsivaizduoti, kaip tai įvyks. Pirmiausia atidžiai apžiūrės suknelę, jos audinį, formą, klostes, visas detales, o ji tuo metu po vualiu tauškės, įkyriai priekaištaus monsinjorui, kad man už jos portretą bus atseikėta krūva florinų. „Neatsikalbinėkite, metre Janai. Tapote tai, ką jums paliepia ir už tai gaunate pinigų!“

Gal šviesiajame kambaryje donja Izabelė bent trumpam užsičiaups. Bet kas žino, gal ji išvis nepasirodys. Tada prieš sugrįžtant į Flandriją teks užsiimti žemėlapiais ir portulanais.

Kelionėje vėl reikės klausytis pono Andrė ir pono Bodueno nesąmonių. Nebent, sugalvojus kokį nors pretekstą, pavyktų grįžti vienam.

Norėdamas nusiraminti ir užmigti, Janas iki smulkmenų apgalvoja, kur ir kokiu kampu išdėstys šviesiojo kambario veidrodžius.

Dėl atspindžių žaismo per tam tikrą atstumą suknelės atvaizdas bus neryškus, todėl reikėtų padaryti pakylą ir pastatyti ant jos aragonišką fotelį, kad audinį apšviestų iš lauko sklindanti šviesa.

Begalvojant apie donją Izabelę, primenančią *Šventojo Lozoriaus* vaiduoklį su stora suknele arba kažkokius iš pragaro atkeliavusius griaučius, jį apima miegas.

16

Pakyla buvo pastatyta jau kitą dieną, ant jos puikavo „sostas“ – aragoniškas fotelis. Pagaliau Janas galėjo sustatyti šviesiojo kambario veidrodžius. Infantė nesirodė visą savaitę.

Jis kreipėsi į kamerherus. Vieni sakė, kad donja Izabelė išvyko į Lisaboną, kiti – kad gyvena apartamentuose, į kuriuos jam įeiti uždrausta. Kalbos sunkumai šių prieštaravimų nepaaiškino, tik dar labiau paryškino atsakymų grubumą.

Janas daugiau nieko neklausinėjo ir infantės nebelaukė.

Užsimetęs ant peties savo krepšelį, jis vėl visas popietes praleisdavo vaikštinėdamas vandenyno pakrante. Tomis dienomis, kai pūsdavo stiprūs vėjai, papildydavo portulanų kopijas.

Tai įvyko tuomet, kai saulė buvo zenite, o jis buvo palinkęs prie portulano, kuriame buvo pažymėta pakrantė tarp Cezarėjos ir Latakijos, ir buvo bebaigiąs braižyti Tripolio uosto detales.

17

Vidurdienis, šilta. Iš sodo pusės girdėti triukšmas. Girgžda vartai.

Janas vilki marškiniais. Metęs teptuką ir nusišluostęs pirštus, bėga apsivilkti striukę. Nuo tada, kai nustojo laukti infantės, jis savo išvaizda nebesirūpina. Neradęs striukės, užsimeta ant pečių rudą storos gelumbės peleriną, nors tokią šiltą dieną ji visai netinkama. Eidamas per dirbtuvę, tarpduryje jis pamato suknelę.

Suknelę ir veidą.

Kas jį labiau pribloškia, nežino.

Venecijos veliūro suknelė plati, juodos ir ochrinės spalvos dryžiais, apsiūta apvadais, kuriuose auksu išsiuvinėti akanto lapai, o sidabru lelijos, papuošta perlinių trilapių festonu. Virš plačių geltono šilko rankovių skeltuko išskleisti kažkokių paukščių – gulbės, o gal gervės – sparnai; jie apglėbia krūtinę siekdami pusapvalę iškirptę, parištą apačioje dviem virvutėmis su opalinio stiklo bumbulais, kurie baigiasi auksinės vielutės snapeliais, pakištais po kiaunės apykakle. Viršuje dvidešimties metų moters veidas. Šiek tiek matinis, kiek per aukštai išsišovusiais skruostikauliais, kakta žema, švelni, garbanoti plaukai suspausti smulkiais perliukais nusagstyta plono permatomo audinio kepuraite; tarp juodų akių – didokas tarpas; žvilgsnis šaltas, smalsus, įžūlus, – kaip ir tonas, kuriuo ji prisistato:

– Mano vardas Jasinta Evandolora de Menezes Puedjo.

Ji kalba su tokiu akcentu, kad, norėdamas suprasti, ką ji sako, Janas turi įtempti ausis.

– Šiek tiek kalbu jūsų kalba, bet labai prastai. Mano ponia infantė mane vadina Jasinta. Į mane irgi galite kreiptis vardu.

Janas klausosi jos juoko sukandęs dantis. Ne todėl, jog būtų patikėjęs, kad ši prašmatnia suknele vilkinti moteris iš tikrųjų yra infantė. Gal ir patikėjo, bet tik trumpą akimirką. Šitos moters rankos visai ne tokios kaip anos, – trumpos, kampuotos, drebančios. Tada ji buvo vaiduoklis, dabar tėra kažkoks pakaitalas.

– Mano ponia infantė tokia pat kaip aš, – sako suknelę demonstruojanti mergina.

Kvėpuoja tankiai, virš kiaunės apykaklės sirpsta krūtys.

– Bet mano ponia, žinoma, gražesnė. Suknelė jos. Aš vilkiu jos suknele. Esu į ją panaši. Jūs...

Janas atsisveikindamas nusilenkia ir su pašaipa pabaigia:

– O aš tapau suknelę.

– Taip.

Jis nutyla, liaujasi šypsotis, eina aplink Jasintą. Negalėdamas susilaikyti jos nepagąsdinęs ir norėdamas parodyti, kad čia padėties šeimininkas yra jis, Janas sako:

– Tai truks labai ilgai.

Jasinta suraukia antakius, jos vokų kampučiai pakyla, matyti, kad ji nusiminė.

– Atleiskite man, pone. Nesuprantu.

Janas parodo į fotelį ant pakylos, į puodelius, į kriaukles, į puodynes su dažais, kitaip tariant, į visus seniai paruoštus darbui reikmenis.

– Štai čia. Jūs labai ilgai sėdėsite priešais mane. Ilgai, ilgai.

Džiaugsmu spinduliuojanti Jasinta Evandolora de Menezes Puedjo dar kartą parodo blizgančius dantukus. Suploti delnais jai neleidžia tik ištaiginga paradinė suknelė.

– O taip! Mano ponia mane jau įspėjo. Tiek to. Tuo geriau.

18

Jasintos pečiai, kaip ir donjos Izabelės, užstojo aragoniško fotelio atlošą. Jau šioks toks atramos taškas.

Padėdamas merginai įsitaisyti reikiama poza, Janas atkreipia dėmesį į dideles jos krūtis. Klubai platūs, sakytum gimdžiusios moters. Jo neapleidžia mintis, kad infantė tikriausiai turėtų būti panašaus sudėjimo, todėl pasirinko moterį, kuriai gerai guli jos suknelė. Bet pagalvojęs sako sau, kad viskas čia labai netikra. Po tuo erdviu nelyg austinė katedra apdaru su gausybe navų ir apsidolių laisvai galėtų tilpti dar vienas žmogus.

Nutapyti tokį siuvimo meno šedevrą būtų tolygu atlikti žygdarbį. Baigti šį darbą turėtų būti nepaprastai sunku. Nuo gausybės pagrindinių ir smulkesnių siuvinėtų detalių imtų suktis galva, reikėtų nuolat tvarkyti raukinius bandant išlaikyti klosčių ir karkaso, po kuriuo nėra nei kūno, nei veido, pusiausvyrą.

Jaunoji Jasinta pasirodė esanti pavyzdinga pozuotoja. Ji buvo be galo kantri netgi tada, kai, Janui paliepus, visą valandą tekdavo keisti pozas fotelyje, kai jis tai lygindavo klostes, tai vėl klostydavo jas iš naujo.

Ir štai pagaliau gerokai po vidurdienio pakylą užlieja saulės šviesa, viskas – fotelis, suknelė, klubai, šlaunys, pečiai – paruošta. Janas įeina į šviesųjį kambarį, klaidingai vadinamą tamsos buveine;

to kambario pertvaros nudažytos juoda spalva. Šviesa į vidų gali patekti tik pro siauras įėjimo duris arba pro dviejų sprindžių aukščio ir vieno sprindžio pločio langelį. Paslankia lentele galima reguliuoti ir nukreipti šviesos srautą į tapomą objektą, tarkime, į pakylą ir suknelę. Tai, kas apšviesta, atsispindi išgaubtame, gerai nupoliruotame, sidabru ir variu aprėmintame veidrodyje, pritvirtintame prie medinio pastovo; sraigtais ir pasukimo galvutėmis, keičiant veidrodžio padėtį, atspindį galima nukreipti ant gruntu padengto popieriaus lapo, prikalto prie vidinės pertvaros viršuje, į dešinę nuo langelio.

Kiekvieną kartą, kai apšvietimas būdavo pakankamas, šviesos ir optikos dėsniai savo darbą atlikdavo puikiai. Ant popieriaus buvo matyti gana blankus suknelės atspindys, jame buvo galima įžiūrėti viską: klostes, šešėlius, išsiuvinėjimus, gausybę ištisinių ir nutrūkusių linijų, jų raizginius.

Sėdėdama aragoniškame fotelyje, Jasinta ima juoktis. Bijodamas, kad ji nesujudintų suknelės, Janas piktai žvilgteli pro langelį.

– Alchemija, alchemija! – sušunka nejudėdama Jasinta.

Už juoką Janas atleidžia.

– Taip, alchemija!

– O kodėl gi ne?

Jis pakelia ranką, giliai įkvepia į plaučius oro, šiek tiek prisimerkia. Išgaubto veidrodžio pilka spalva suteikia kiaunės apykaklei pilką atspalvį. Janas pamiršta, kad portretas pradedamas tapyti ne nuo suknelės.

19

Žiūrėdama į piešinį, kuris buvo nupieštas panaudojant šviesųjį kambarį, Jasinta džiaugsmingai aikčioja ir kaip vaikas ploja rankomis.

Janas aiškina, kad dar prireiks kelių savaičių, kol pagal šį eskizą bus nutapytas paveikslas.

– Ir aš visą tą laiką turėsiu būti čia? Kasdien?

– Ne. Ne visą laiką, ne kasdien.

Ji nusivilia. Protestuoja.

– Bet aš galiu. Man patinka.

Savo šypsena ji pamalonina dirbtuvę, sodą, tada, tarsi linksmindamasi, Jano krūtinę ir širdį.

Paskui kiekvieną popietę Jasinta ateina į dirbtuvę, kur vyksta tos pačios pozos ir tų pačių klosčių atkartojimo ceremonija. Tai smagus žaidimas be žodžių.

Janas pasineria į darbą. Dar niekada jo teptukai nebuvo tokie lengvi, o lasiruotės tokios permatomos. Tai, ką nutapo vakare, per naktį apdžiūva. Kitą dieną jis ir vėl gali nepailsdamas tapyti, tarsi jėgos būtų neišsenkamos, nors dirbti kuo toliau, tuo sunkiau.

20

Tik viena moteris, net slėpdamasi po vualiu, nesirodo visai.

Janas klausia Jasintos, kur yra jos šeimininkė. Užuot atsakiusi, ji tik nusijuokia ir papurto galvą.

Jis klausia:

– Ar ji graži?

Jasinta liaujasi juoktis. Tylėdama spokso į jį juodomis akimis. Jis klausia dar kartą:

– Kokios spalvos jos akys? Ar ji panaši į jauną moterį? Ar jos oda tokia kaip tavo? Kodėl neatsakai? Juk aš vis tiek sužinosiu.

Jasinta pakeičia pozą ir persižegnojusi griežtai atsako:

– Prisiekiu Jėzumi. Nieko nesakysiu. Ir daugiau neklausinėkite.

– Nejau manai, kad aš tapyčiau šitą suknelę, jei nesitikėčiau kada nors nutapyti jos veidą?

Jasinta nutyla ir patempia lūpą, tarsi kalbėtų su išdykusiu vaiku. Šiek tiek palaukęs, Janas klausia:

– Juk tu žinai, kur ji, ar ne?

Jis pasako „tu“ labai natūraliai, šiek tiek piktokai ir kartu norėdamas įsiteikti. Ir nežinia, ar Jasinta pajunta subtilią jo agresiją. Ji atsako:

– Iš kur galiu žinoti? Aš nieko nežinau. Ji dabar toli. Ji mane atsiuntė čionai su ta suknele. Ir viskas.

Janas mato ant jos blakstienų ašaras, merginos balsas piktas ir kartu bejėgiškas. Daugiau jos nekamantinėja. Neklausia, nei kur ji gyvena, nei kur miega, nei ką veikia būdama viena. Daugybė klausimų, į kuriuos atsakymų jis neranda.

Kartais didžiojoje rūmų menėje Janas drauge su don Pedro rūmininkais vakarieniauja. Jasinta Evandolora de Menezes Puedjo niekada ten nesirodo.

Jam ištarus jos vardą, kyla juokas, visi kraipo galvas ir giria donjos Jasintos grožį! Ji tokia miela, tokia graži ir be galo atsidavusi mūsų infantei.

Janui atėjo į galvą mintis, kad Jasinta gyvena čia tik tam, kad, vilkėdama donjos Izabelės suknele, jam pozuotų. Po rūmų sodus ir daržus su kitomis mergaitėmis ji nelaksto. Nešoka, į vyrų komplimentus šypsena neatsako, jokiuose turnyruose, jokiose bendrose mišiose nedalyvauja. Taip, ji čia yra tik tam, kad pavaduotų infantės kūną pozuodama tapytojui.

Ta mintis Janą pralinksmina. Jis svarsto, ką iš viso to galėtų patikėti Margeritai. *Hic infumat oculos... ji pučia į akis miglą, nemiega, kad žvilgsnis nenukryptų į tolį...* Taip pasakyta poemoje.

21

Vėlyva popietė, baigęs darbą, Janas palydi Jasintą. Prie sodo vartų jos laukia trys vienuolės – dvi jaunos mergaitės ir viena sena moteris. Pasirodžius Jasintai, mergaitės suima rankomis jos suknelę, kad einant per kiemą neišsipurvintų.

Jis eina paskui jas. Jasinta sustoja, tyli. Energingai atstumia jį ranka.

Janas neatstoja, tada ji įsmeigia į jį akis. Jis leidžia jai eiti. Jaunosios vienuolės kilsteli gana aukštai suknelę, tiek, kad jis galėtų pamatyti plonas kulkšnis; Janas nulydi jas akimis.

Žmonių visai nedaug. Nuoširdžiai triūsia tarnai, moterys eina į koplyčią. Visi jį stebi, Jasinta ir vienuolės dingsta pilyje.

Ar jam nebus leista įeiti paskui jas? Ar galės pamatyti, kur Jasinta slapstosi, kaip nusivelka suknelę ir ką veikia paskui? Jam tai įdomu. Provokuojanti pramoga.

Kartu su damomis jis eina į koplyčią išklausyti vakarinių pamaldų, nepaprastai uoliai meldžiasi, kad Dievas, jei gali, padėtų jam dirbti.

Gerdamas pats vienas vakare tamsų kaip portugalių akys (prie jų jau priprato) vyną, jis vėl klausia savęs, dabar jau rimtai, ar nevertėtų parašyti apie šitą keistą situaciją monsinjorui. Galbūt viskas yra kitaip, negu atrodo, nes norėdamas jis rastų būdą nusigauti į Lisaboną; kieno valia jis taip gudriai čia įkalintas?

Bet jam nusiraminti padeda vynas, gražus žvaigždėtas dangus, degančios žvakės priešais dieną nutapytą kūrinį, švelninančios spalvas; tai kelia šypseną ir daro jį atlaidų, įkvepia kitokias, linksmesnes, mintis.

Be jokios abejonės, Jasinta apie pozavimo seansus šį tą yra papasakojusi. Tikriausiai apie šviesųjį kambarį jau sklando gandai.

Dabar jis žino, kad čia jo prisibijoma ir šalinamasi. Rūmų koplyčioje moterys arti jo nesėda.

Alchemija! Alchemija!

22

Atėjo karščiai. Naktimis knibžda vabzdžiai. Išpuoselėtas sodas priešais dirbtuvę veši. Palėpščiai lipte aplipę auksinėmis kekėmis. Žydi lelijos. Apelsinmedžiai ir citrinmedžiai skleidžia svaigius kvapus. Erškėtrožėmis apraizgyta pavėsinė skendi žieduose.

Popiečio saulė aitrina dirbtuvės kvapus. Aliejų, benzoinės dervos, pušų sakų, terpentino, klijų ir pigmentų mišinių kvapai graužia gerklę, nosį. Dirbtuvės durys plačiai atidarytos, tačiau viduje tvanku. Jasinta visą laiką vilki suknele, bet nė kartelio nepasiskundė.

Jasinta kantriai klauso Jano, nors ją apėmęs kažkoks keistas nerimas. Po dviejų dienų nuotaika pasikeičia, jis pasidaro irzlus ir nepakenčiamas, kaip ir jo chemikalų smarvė.

Jis baiminasi, kad dažų sluoksniai džiūva pernelyg greitai. Dažai sparčiai kietėja net kriauklėse. Janas maišo juos nedideliais kiekiais rizikuodamas pažeisti tonų darną, dešimtis kartų nutraukti darbą, paskui vėl pradėti viską iš naujo, taisyti, lėtinti darbo tempą.

Janas vis dažniau geria viską, kas tik pakliūva jam po ranka: vyną, sidrą, vandenį su citrina. Janas surūgęs, susirūpinęs. Nekreipia dėmesio į savo išvaizdą, į guodžiančią Jasintos šypseną, į nesibaigiančias darbo valandas. Apimtas nostalgijos kartelio, pirmąkart pagalvoja, kad galėtų dirbti savo dirbtuvėje Lilyje. Prie krosnies su ąsotėliu alaus, šalia besišypsančios Margeritos.

Tiesą sakant, šito nepasitenkinimo negali pateisinti joks įvykis. Jį persekioja klastingos baimės. Lasiruotės išlieka skaidrios. Mėlis, užteptas ant ankstesnio sluoksnio, liejasi tarsi žydras vanduo. Tulūzos stebuklas kartojasi. Švelnios spalvos pakelia karštį geriau negu jis. Paveikslas, kuriame nutapyta infantės suknelė, džiūsta puikiai. Kasdien vis labiau ryškėja smulkiausios detalės, smulkūs potėpiai vis labiau persišviečia, formos spindesys neprilygsta niekam, iki šiol tapytuose paveiksluose šito išgauti dar nepavyko.

Jis dažniau meldžiasi.

Dažniau prisimena žodžius, kuriuos buvo pasakęs pažui Makieliui kelionės metu: „Tik begalinis tikslumas išves mus į nematomą rojaus prisiminimų kelią, kad chaosas įgytų ribas."

Jis bijo, kad vieną dieną visko nesugadintų. Nors dabar to padaryti jau neįmanoma.

Jis tai žino.

23

Pagaliau išaušta Didysis Ketvirtadienis prieš Velykas, tvenkiasi audros debesys. Galima tikėtis vėsesnio oro. Gerokai po vidurdienio virš sodo pakimba debesys. Pasidaro taip tamsu, kad Janas nutaria nutraukti darbą. Staiga Jasinta pasijunta prastai.

Atsidususi ji susmunka ant aragoniško fotelio krašto. Kad nenukristų, įsitveria į porankius. Rankos pamėlusios, skruostai paraudę.

Janas bėga prie jos, bet prie suknelės neprisiliečia, nes jo pirštai ištepti dažais. Dairosi ieškodamas skuduro, o ji su infantės suknele jaučiasi saugi, it būtų su šarvais. Ji šypteli. Nusišluostęs rankas, Janas sugriebia Jasintą už pažastų, jos galva nusvyra jam ant peties. Plaukai vešlūs, krinta visu svoriu. Kakta, skruostai ir pakaušis kvepia tarytum sultingas vaisius. Visas jos kūnas skleidžia sunkų, muskuso kvapą primenantį aromatą, sumišusį su prakaito, įsisenėjusiais suknelės, trenkiančios ambra ir dulkėmis, kvapais. Ji taip sunkiai kvėpuoja, kad iš po kiaunės apykaklės matyti, kaip kilnojasi krūtinė. Janas godžiai žiūri, kaip čia susiaurėdamas, čia vėl praplatėdamas tankiai tvinkčioja tarpkrūtis.

Jis klausia:

– Gal išgertumėte puoduką vandens?

Sode prapliumpa ir šniokščia lietus. Netoliese sudunda griaustinis. Sulinguoja medžių lapija. Jasinta priglunda prie Jano, jos krūtys – švelnios, viliojančios – glaudžiasi jam prie krūtinės.

Ji atsako:

– Norėčiau trumpam prigulti. Šiandien suknelė pernelyg sunki. Kodėl, nežinau.

Jasinta šnabžda labai švelniai, tarsi kalbėtų su ligoniu.

– Gali prigulti ten, mano alkovoje, – sako Janas.

Lauke pila kaip iš kibiro. Iš lietaus merkiamo puikiojo sodo į dirbtuvę padvelkia drėgnos žemės vėsa.

Janas prilaikydamas veda Izabelę prie alkovos ir sako:

– Net nežinau, kiek praėjo laiko. Ir dar tas karštis. Vilkėti šią suknelę per audrą negalima. Atsiremk į mane. Turiu ąsotyje šalto vandens.

Jis kalba, kad nuvytų savo mintis. Kad jai būtų lengviau, viena ranka prilaiko suknelę, kvailai ir nuolankiai šypsosi, tarsi būtų buvę dėl ko.

Kodėl Janą taip jaudina Jasintos silpnumas, jos moteriškumas ir pasitikėjimas tvirtomis jo rankomis?

Priėjusi prie lovos, mergina atšlyja nuo jo.

– Prašyčiau...

Jasinta žengia žingsnį atbula, kažką be perstojo lemena, o Janas nesupranta, ko ji nori. Kad suprastų, ji primygtinai reikalauja:

– Prašyčiau, suknelės nugarą...

Jasinta prašo, kad jis atrištų raištelius, nes suknia veržia jai krūtinę. Štai ko ji nori! Stengdamasis, kad nedrebėtų pirštai, Janas atriša raištelius, o jo mintys sukasi apie Margeritą, nors stengiasi apie ją negalvoti. Prisimena poemą, kurią buvo jai nukopijavęs: *Ut vaga ratis... it laivas be inkaro jūros platybėse tarp abejonės ir vilties blaškosi neryžtinga Veneros kariauna.*

Kai Janas atriša kelis mazgus ir veria virvutę į kilputes, Jasinta pažvalėja. Pasilenkia prie guolio, priklaupia ant vieno kelio ir pasiremia abiem rankomis. Janas praskiria pirštais tarsi geldelę korsetą ir nusmaukia jį iki pat juosmens. Nuo prakaito ploni lininiai Jasintos marškiniai šlapi, bet Janas mato po jais tik stuburą ir apvalų užpakalį.

Jokio nuogo kūno. Dar blogiau.

Standus veliūras, siuvinėti pagražinimai nukrinta Jasintai po kojomis. Kad išsivaduotų iš suknelės visiškai, mergina įsikimba Janui į ranką. O tas jos žvilgsnis, tas virpantis pakaušis, tie po lininiais marškiniais drebantys speneliai!

Tas žvilgsnis, ta drovi šypsena, tas kūnas – tai gyvenimo dovana, apie kurią svajota dienų dienas, valandų valandas. Jasinta pakelia galvą, atkiša lūpas ir laukia Jano bučinio.

24

Pirmasis bučinys visai nesaldus.

Į galvą lenda įvairiausios mintys. Janas prisimena monsinjorą, mėgstantį bučiuotis per audrą, galvoja ne apie seserį, ne apie Margeritą, o apie tai, kad keisto atsitiktinumo dėka bučiuoja moterį, vilkinčią donjos Izabelės suknele. Galvoja apie pilvu prie jo kieto penio prisispaudusią Jasintą ir apie tai, ar lytinis aktas pavyks. Laimė, apie Idriją negalvoja.

Kad tokia akimirka ateis, kad ji artėja, buvo galima nujausti iš daugelio dalykų.

Jasinta iš padorumo dar pusiau užsičiaupusi, bet tai trunka neilgai. Bučiniui pasibaigus, ji atsimerkia ir paprasčiausiai atsiduoda pati. Jos akys ir jos juokas patvirtina, kad visa tai ne ceremonija, kurios metu tapoma kažkokia suknelė. Gyvenimas turi tik vieną spalvą – pareigos; karšta, netrukus pradės lyti, neįtikimas bučinių malonumas. Ji nusivelka marškinius. Tu, kuris gyveni iš savo akių, pažvelk į mane. Vieną dieną iš to pilvo gims vaikai, mano krūtys jau šiek tiek apsunkusios, blizgantys ir tamsūs kaip senas medis speneliai šiandien skirti tavo lūpoms, nuo tavo miklių pirštų švelni mano vulva leipsta, nes joje tavo penis.

Kūnas ir neklystantis geismas nestipriais valingais dubens judesiais lėtai pasitinka vyrą; kūnas žino, kad dar reikia išsklaidyti rūmų dailininko nustebimą.

Jasinta guli patale atmerktomis akimis užsimiršusi, pakėlusi rankas. Ji tyliai dejuoja, paskui ima visu kūnu virpėti; virpa smakras, krūtys, pečiai ir pilvas, virpa iš malonumo, kurį jaučia tik ji; Jasinta trūkčioja, o Janas priima tai kaip palaimą.

25

Paskui Jasinta, pagaliau nurimusi ir išgėrusi puodelį tyro vandens, iš laimės nerūpestingai šypsosi; ją gaubia malonus vienatvės nimbas, kuris visas moteris – karalienes ir tarnaites, seseris ir nepažįstamąsias – paverčia panašiomis viena į kitą; tai į savo laimę pasinėrusios mįslingos moterys; laimės paslaptys jas vienija, o meilužiams, kurie trumpam buvo užvaldę tas moteris ir jas nugalėję, jos atrodo tokios tolimos ir tokios apgaulingos, kad vieną kartą per audrą ir liūtį patenkinta aistra atgimsta svaigulio viltimi, troškimu glamonėti krūtis, šlaunis; geismas gali būti tik šešėlių šokis, kuris, kaip byloja Šventasis Raštas, paskui pasibaigs šauksmu: „Veskis mane, eikime, bėkime, karalienė įsileido mane į savo kambarius!"

Kaip gerai, kad kiekvienas būsimas pozavimo seansas vilkint infantės donjos Izabelės suknele baigtųsi bučiavimusi lovoje ir kad kiekviena tapymo dirbtuvėje akimirka pavirstų kitokia akimirka, įkvėpimu, kuris alkovoje padaro galą chaosui.

Alchemija! Alchemija!

26

Kartą, vos spėjus Janui paimti į rankas teptukus, Jasinta prieina pažiūrėti į paveikslą.

Jis neprieštarauja.

Ji paima jį už rankos. Ilgai tyli, paskui sako:

– Gražu, gražu, gražu.

Po kurio laiko priduria:

– Gražu, Portugalijoje to dar nėra buvę.

Ką ji turi galvoje? Suknelę ar jo paveikslą? Janas nežino, bet nieko neklausia.

Ji paleidžia jo ranką, eina už didelio pastovo, ten, kur yra šviesusis kambarys – *camera lucida*. Glosto pertvarą. Keistas jos elgesys kelia Janui nerimą.

Jasinta atsigręžia, jos veidas rimtas, tokios jos Janas dar niekada nebuvo matęs. Akys blizga taip, kaip tuomet, kai prašė atvarstyti suknelę.

– Tu pabaigei. Tapyti suknelės daugiau nebereikės. Aš tau nebereikalinga.

Dabar Jasinta jį tujina.

Ji teisi. Paveikslas baigtas.

Janas šypsosi, dažais kvepiančius pirštus pasikiša po darbiniais marškiniais ir ramiai kraipo galvą.

– O dabar privalau nutapyti kopiją.

Ji žiūri į apšviestą sodą.

– Trūksta tik mano ponios infantės veido.

Jis nespėjo jos sulaikyti. Kad neužsikabintų už rožių spyglių, Jasinta dešimtis kartų matytu judesiu sugriebia veliūro klostes, kilsteli suknelę ir išbėga į sodą. Janas girdi, kaip trinkteli durys.

Atrodo, kad jis pašaukė ją vardu, o ji ėmė ir dingo.

Jasinta!

Vėliau Janas tuo suabejojo. Tikriausiai net nebuvo pravėręs burnos. Žinojo tik tiek, kad tądien nei bučinių, nei glamonių alkovoje nebus.

Bet dėl to visai nesielvartavo.

Didžiausias malonumas buvo žiūrėti į baigtą kūrinį ir galvoti apie tai, kaip apstulbs tie, kurie jį išvys.

27

Išsitraukęs iš odinio dėklo ritinėlį popieriaus, Janas parašė monsinjorui hercogui, kaip ir kokiomis sąlygomis baigė tapyti infantės donjos Izabelės suknelę.

Gerai pagalvojęs, padarė išvadą, kad tas siuvimo meno šedevras su gausybe smulkių siuvinėtų detalių buvo priemonė sulėtinti, nutęsti jo darbą, o gal net ir visai jį sužlugdyti.

Bet, jei toks ketinimas buvo, tikroji priežastis Janui nebuvo žinoma.

Kad ir kaip būtų, darbas baigtas. Dabar jis tik stebėjosi, kad visą tą laiką, kol tapė, nei infantė, nei kas nors iš jos giminių nebuvo atvykę pasižiūrėti paveikslo. Laiške pridūrė, kad, klausinėdamas rūmininkus, supratęs, jog infantės donjos Izabelės pilyje nėra, ir jau seniai. Negyveno pilyje ir ta jauna infantės atsiųsta moteris, kuri pozavo jam kelias savaites.

Kad būtų lengviau gabenti, jis nutapys mažesnę paveikslo kopiją ir pareikalaus palydėti jį į Lisaboną. Ten pasitars su ponu Andrė ir ponu Boduenu, ką daryti toliau, nes monsinjoro pavedimas neįvykdytas.

Bet, jeigu reikės, vėliau, jau sugrįžus į Flandriją, jo manymu, būtų visai neblogai tuščioje iškirptėje nutapyti bet kieno galvą.

Taigi nei pastangos, nei laikas nenueitų veltui.

28

Parašęs laišką, po kelių valandų Janas, gurkšnodamas juodą vyną, žvakių šviesoje apžiūrėjo abu savo kūrinius: didžiulį originalą ir mažą jo kopiją. Jį apėmė keistas jausmas, tačiau palengvėjimo nepajuto.

Sutikęs tapyti suknelę, nors žinojo, kad nematys nei veido, nei žvilgsnio, nei daugybės tarpusavyje susijusių detalių, jis nutapė tuštumą.

Tapant tą nuostabią suknelę, visus tuos perlais ir auksu išsiuvinėtus pagražinimus, skeltukus, pamušalus, įmantrias rankoves, Janui pavyko išryškinti subtiliausius dalykus. Šiaip ar taip, buvo sukurtas tikras daiktas.

Jokio rojaus aido ten nebuvo.

Net tobulai nutapytos detalės bylojo tik apie nebuvimo tamsą!

Jis nutapė štai ką: donjos Izabelės nebuvimą. Didįjį donjos Izabelės atsisakymo spektaklį.

Tapė puikiai tai žinodamas. Už dyką. Tik tam, kad tapytų.

Dirbdamas jis prisilietė prie paties velnio veido, prie nebūties, kur žmonėms nėra vietos.

Niekas nepabaigta.

Jasinta teisi: trūksta tik infantės veido.

Poemoje parašyta: *Noctes continuas sidere nudas... Mūsų nykios naktys slenka be galo, be žvaigždžių, be mėnulio.*

29

Sugirgžda sodo varteliai.

Jos keturios, infantė ir trys ją lydinčios damos.

Donją Izabelę galima atpažinti iš vualio, jos rankos nepasikeitusios. Suknelė tokia pat kaip ir jos duenjų, kukli, paprasto kirpimo, tamsiai raudonos spalvos; nors karšta, krūtinę slegia sunkus buksmedžio ir aukso rožinis, jis trukdo įžiūrėti, kokio dydžio infantės krūtys.

Janas nusilenkia ir drąsiai, garsiai, ne taip kaip pirmą kartą, ištaria „mano ponia". Bešališkas mandagumas, jame neįžvelgsi nei nuostabos, nei palengvėjimo, nei nekantravimo. Apie tokį pasisveikinimą Janas ne sykį galvojo su taure rankoje kukliai šypsodamasis; savo alkovoje šią sceną netgi repetuodavo.

Ji nieko neatsako, tik subanguoja vualis; duenjos, regis, netgi nepaliepus pasišalina, dingsta sode, o gal net už vartų, tuo tarpu infantė žengia tiesiai prie paveikslo, kuriame nutapyta suknelė.

Donja Izabelė tiesi, su vualiu, stovi priešais Jano kūrinį, priešais didelio formato originalą ir nedidelę kopiją. Priešais jo nutapytą prabangią suknelę – priešais tuštumą.

Ji ilgai stovi tylėdama.

Pagaliau prabyla. Savo nuomonės, susižavėjimo ar nusivylimo nereiškia. Tik paklausia:

– Metre Janai, ar buvote įsitikinęs, kad jums pavyks nutapyti šią suknelę?

Jos balsas sausas, šiurkštus, abejingas.

– Buvau, mano ponia.

– Ir nė akimirkos neabejojote?

– Nė akimirkos, mano ponia.

Vualis pasisuka į jį. Ji tyli, vualis banguoja nuo kvėpavimo. Koks galėtų būti infantės žvilgsnis, Janas neturi nė menkiausio supratimo.

Ji žengia atbula vieną žingsnį, žengia du. Paskui nusisuka, įdėmiai apžiūrinėja dirbtuvę, uodžia jos kvapus, o Janui atrodo, kad stengiasi aptikti Jasintos bučinių pėdsakus. Paskui jaunoji infantė uždeda gražias rankas ant rožinio kryžiaus ir jau švelnesniu balsu sako:

– Metre Janai, už šitą kūrinį jūs būsite liaupsinamas. Niekas nieko panašaus dar nėra matęs, viskas taip subtilu, taip tikroviška.

– Mano ponia, čia tik suknelė.

– Pagirtinas kuklumas, tai labai patiktų mano broliui Eduardui. Bet, kadangi jo čia nėra, jis to negirdi. Šioje nutapytoje suknelėje yra kažkas dieviška, nors manoji tik iš audinio, perlų ir aukso.

– Atleiskite, ponia, mano paveikslas turi tik vieną trūkumą, – jis nebaigtas. Nuo jo dvelkia tikro daikto šalčiu, kitaip tariant, tai tik žmonių pastangų ir įgeidžių vaisius, dangiškosios jėgos čia niekuo dėtos. Nėra nieko tokio, kuo būtų galima žavėtis.

Donja Izabelė ilgai ir įdėmiai žiūri iš po vualio jam į veidą, lygiai taip pat, kaip ką tik žiūrėjo į jo paveikslą. Dabar ji kvėpuoja giliau, nes matyti, kaip jai ant krūtinės kilnojasi rankos.

Staiga infantė pasisuka ir nueina. Janas mano, kad eis į sodą, bet ne, ji užlipa laipteliais ant pakylos ir atsisėda į aragonišką fotelį.

– Metre Janai, – sako ji, – galėsite tą tuštumą užpildyti. Ponas infantas, kad ir kokia būtų jo politika, leidosi įtikinamas.

Pakėlusi vualį, donja Izabelė karališku judesiu nuima jį nuo plaukus dengiančios permatomos kepuraitės ir nuo veido.

– Metre Janai, moterys, ypač infantės, yra tikras pareigos įsikūnijimas.

30

Jos veidas.

Pagaliau jis čia, kaip ir pati donja Izabelė; rainelės žydros, prie pat vyzdžių tarsi paauksuotos; tos akys įdėmiai stebi, kokį poveikį daro atidengtas veidas; tad baisu pasukti į šalį žvilgsnį, kurį traukte traukia šviesi, labai švelni, vietomis kone atlasinė smilkinių ir nosies oda.

Nors diena ypač karšta, ant mažyčio apgamėlio dar likę kreidinės pudros likučių, tikriausiai infantė pudruojasi tam, kad nebūtų matyti nė mažiausios raukšlelės virš antakių, paakiuose, kad nebūtų matyti ir tų gilesnių, jungiančių nosies sparnelius ir kampučius lūpų, kurių simetriškas linkis panašus į sėdmenų linkį; amžių išduoda dvi ryškios kaklo raukšlės, nors apie kūną to nepasakysi, priešingai, jis stangrus, tvirtas; nepaprastai graži, itin daili tobulų proporcijų nosis, tiesi, į šonus šiek tiek apvalėjanti; šnervės gležnos, bet ne pernelyg; antakiai gražiai išlenkti, primenantys arkas, galbūt iš prigimties, o gal pakoreguoti sąmoningai; tarp antakių ir akių didelis tarpas, dėl to vokai ir trumpos persišviečiančios blakstienos paryškintos anglimi; kakta aukšta, išgaubta, pailgas veidas spinduliuoja inteligencija, gana plačius smilkinius ir blizgančias plaukų garbanas dengia mezginių juosta, prilaikanti kepuraitę, ausys plikos, ilgi jų speneliai vos per pirštą nuo kampuotų tarsi vyro skruostikaulių, kurie baigiasi smailiu vaikišku

smakru; apatinė lūpa storesnė ir apvalesnė už viršutinę, per vidurį rausvesnė, lūpų kampučiai tarsi skirti šypsenai ir, žinoma, kitokioms emocijoms, bet ne kartėliui ar nusiminimui reikšti; burna jusli, tinkamesnė bučiuotis, o ne kalbėti, ir, nors smakras vaikiškas, jis jau nebe vaiko, o gebančios sveikai protauti, valingos moters, mokančios savo amžiaus trūkumus kompensuoti žvilgsniu, glamonėmis; nors šios moters rankos atrodo kaip dvidešimtmetės, jai jau ne dvidešimt, ji pasiekė tokią brandą, kad dainingesniu balsu negu tuomet, kai veidą dengė šydas, savo žaviomis lūpomis gali tarti šiuos žodžius:

– Metre Janai, štai mano veidas.

31

Paskui ji sako:

– Ar tai tiks Burgundijai ir hercogo rūmų dailininkui?

Jis tyli, nuo begalinio jaudulio širdis plaka smarkiau, smilkinius išpila prakaitas, mintis, kad netrukus darbas bus baigtas, užplūsta jį tarsi pratrūkusios užtvankos vandenys laukus.

Ji kalba toliau:

– Mano nuomonė apie jūsų šeimininką nė kiek nepasikeitė. Bet don Eduardas ir ponai pasiuntiniai sutarė išleisti mane už vyro. Štai taip. Mūsų bažnyčiose už mane jau meldžiamasi, rengiamasi pasiūti man naują suknelę.

Vualis nukrinta ant pakylos grindų prie aragoniško fotelio.

– Dabar šito daikto jau nebereikia, – sako ji. – Nuo rytdienos galėsite tapyti mano veidą virš suknelės apykaklės.

Vien sausi žodžiai, jokios šypsenos, veidas tarsi sustingęs.

Baigti, pagaliau baigti, nutapyti jos akis, jos lūpas, jos pyktį, jos ironiją, jos liūdesį, jos tvirtybę ir geliantį jos šaltumą, kurį pajutau, kai ji tarė šiuos žodžius.

– Metre Janai, ar esate pasirengęs atlikti tai, dėl ko čia atvykote?

– Mano ponia, esu laimingas, kad galiu baigti savo darbą. Jums neteks ilgai gaišti, aš stengsiuos kiek galėdamas.

Pasakyti tiesą kitų žodžių jis nerado. Jau stovėdama, donja Izabelė kurį laiką ramiai žiūri į jį, paskui, lipdama nuo pakylos, pasisuka šonu; jis mato jos veido profilį, gražią nosį, smakro galiuką, sušvelnintą dailaus kaklo, aukštą kaktą. Tada ji sako:

– Metre Janai, jūs darysite taip, kaip aš paliepsiu. Laiko turime pakankamai.

Pamatęs infantės veidą, Janas suprato, kad ji visai kitoks žmogus, negu jis manė, net jeigu atsuka jam nugarą.

Stovėdama prie dirbtuvės durų ant saulės įkaitinto grindų lopinėlio, donja Izabelė šypsosi. Taip, kaip jis ir manė, pakilus lūpų kampučiams, nosies sparneliai šiek tiek subliūkšta, o skruostai pasidaro apvalesni. Šypsena be švelnumo, šypsena kaip sumanaus karvedžio, įpratusio prie karų, kurie po vieno mūšio nesibaigia.

– Metre Janai, ar žinote, kad Jasinta grįžo į savo šeimą? Jos tėvas Žoao de Menezes Puedjo Šventosios Dianos dieną ketina išleisti dukterį už vyro.

– Apie tai ji man nieko nesakė.

Šypsena netrukdo donjai Izabelei tirti rūmų dailininko žvilgsnį, ieškoti jame sumišimo šešėlio. Ji nori atskleisti tiesą, o jis galvoja, kad ji apie Jasintos bučinius ir glamones alkovoje, ko gera, žino viską.

Tada lygiai taip kaip Jasinta ji truputį pasilenkia ir dešine tarytum dvidešimtmetės moters ranka suėmusi klostes kilsteli suknelę – nori apsaugoti ją nuo rožių spyglių.

– Pareiga, metre Janai! Moterų pareiga yra tylėti.

32

Tą vakarą ir vėl visi galėjo išvysti donjos Izabelės veidą. Taip pat ir Janas, nes tąkart vaišių didžiojoje menėje neatsisakė.

Veidas panašus ir kartu visai kitoks negu tas, kurį buvo jau atidengusi. Ne tik todėl, kad buvo apšviestas žvakių šviesos ar pasuktas į šoną, tarsi proginės kalbos būtų varginusios jai ne ausis, o pečius. Žvilgsnis guvus, šaltas, kantrus, galima pamanyti, kad, užuot demonstravusi savo mintis, infantė demonstravo skaisčius skruostus, vien lūpų krustelėjimu pritardama rūmininkų liaupsėms. Monsinjorui būtų galėjęs parašyti, kad tas veidas princesės, per ilgą laiką pripratusios prie ritualų ir garbingų savo pareigų. Moteris, turinti tokį veidą, gebėtų atlikti savo priedermes ir prisitaikyti prie kieto jo būdo. Nekelia abejonių ir tai, kad metai donjos Izabelės kūnui nepakenkė, nors bet kuri kita jos vienmetė tokia jauna neatrodytų. Keista, bet panašiai būna ir gėlėms: rudeniop jų spalvos nublanksta, žiedlapiai sustandėja, pastorėja, jos atrodo išdidesnės, tad nedaug kas išdrįsta jas nuskinti ir iš egoizmo priartinti rudenį, kuriam gėlės taip šauniai priešinasi. Matyt, panašiai buvo ir infantei: ji išsaugojo nekaltybę, nes jos niekas nedrįso atimti.

Margeritai Janas parašytų papraščiau, jis papasakotų, kad donja Izabelė ne tik graži, bet ir labai išdidi, kad ji moka gundyti, tik neturi to, kurį norėtų gundyti. Bet yra dar vienas dalykas; žodžiais to *dalyko* nenusakysi, nes jis suteikia paveikslams tikroviškumo.

33

Tą vakarą, sujaudintas jos akių, minties, kad netrukus darbas bus baigtas, įkaitęs nuo vyno, nakties tvankumos ir nematomų vabzdžių plastėjimo, Janas iš odinio dėklo laiško monsinjorui neištraukia. Rašyti laiško Margeritai taip pat neketina. Uždega dirbtuvėje visas žvakes ir žvakigalius, išdėlioja nugruntuotus, impregnuotus popierius, specialias plunksnas, rašalus, nusimauna nepakenčiamas tokiame karštyje kelnes. Vienmarškinis, pliku užpakaliu kaip monsinjoras jis tiksliais štrichais, nesinaudodamas šviesiuoju kambariu, o tik atgamindamas tai, kas buvo įstrigę smegenyse, nupiešia apie dvidešimt donjos Izabelės portretų.

Šventajame Rašte pasakyta: „Už tavo akių šydo štai tavo plaukai, juodos ožkos leidžiasi nuo kalno žemyn, tau skruostą dengia šydas."

Porą valandų pamiegojęs, Janas vėl imasi darbo, sidabrine plunksna nupiešia dar keturis piešinius; jų profiliai skirtingi, kitaip palenkta galva, bet suknelės apykaklė ta pati. Paskui, net nepailsėjęs, jau dienos šviesoje, ankstų rytą, jis kaip apkerėtas skubiai paruošia dažus; jais ant pėdos aukščio ir devynių colių pločio lentos iki vidurdienio nutapo portretą; nori, kad paveikslas iki popietės truputį apdžiūtų, ketina nustebinti savo ponią infantę.

Popietė, trinkteli sodo vartų velkė, sugirgžda vyriai, ponia ateina pasižiūrėti savo pozavimo rezultato.

Alchemija! Alchemija!

34

Pamačiusi jau pabaigtą kūrinį, donja Izabelė visai atvirai sako:

– Metre Janai, aš labai abejoju, kad jūs gebėsite atlikti tokį žygdarbį. Dabar suprantate, kam buvo reikalingas vualis.

Jiedu stovi prie stalo, ant jo padėtas Jano per naktį ir rytą baigtas darbas.

Ji tyli. Paskui paima piešinius, įdėmiai juos apžiūrinėja, bet nei iš akių, nei iš veido neįmanoma nuspėti jos minčių. Dabar infantė be vualio, tik antakiai ir blakstienos ryškesnės, lūpos, kaip ir dera tokiu atveju, parausvintos kremu.

Nuo nemigos jam plyšta galva. Kad iš burnos nesklistų blogas kvapas, išgerti vyno nedrįso, todėl dabar kankinasi. Tokią karštą dieną Janas vilki striuke, visas šlapias, o donja Izabelė vilki šiaudų geltonumo linine suknele; skylėtos rankovės, mezginių apykaklė, papuošalas iš lazurito; jos vėrinys – iš auksu aptaisytų topazų ir perlų. Tokius puikius papuošalus galima matyti tik karalienių portretuose arba Švenčiausiosios Mergelės atvaizduose.

Padėjusi piešinius ant stalo, ji prieina prie aragoniško fotelio, atsisėda ir nesivaržydama suspaudžia vėrinį tarp krūtų, kurios jam tebėra paslaptis.

Žiūrėdama į kambario viduryje esantį paslaptingą šviesųjį kambarį užvertomis durelėmis, vadinamą šviesos kamera, infantė sako:

– Matau, kad šviesiojo kambario gudrybėmis naudojatės ne visada.

Apie tai jai buvo pasakojusi Jasinta. Janas atsipalaiduoja, pasitrina delnu šiurkštų skruostą ir visai nesipuikuodamas atsako:

– Ne visada, mano ponia. Kartais pasikliauju tik savo akimis ir atmintimi.

Švelniai jo ironijai donja Izabelė pritaria galvos linktelėjimu.

Dirbtuvėje yra ir didžiulis paveikslas, jame nutapyta tik jos suknelė. Kad donja Izabelė galėtų įvertinti visumą, toje vietoje, kur nutapyta apykaklė, Janas prideda ką tik pabaigtą kūrinį. Paskui sako:

– Pozavimas prieš šviesųjį kambarį labai ilga ir nemaloni procedūra, aš norėčiau nuo to jus apsaugoti. Žinoma, jeigu jūsų portretas jums patinka.

Sėdėdama fotelyje, infantė pirmą kartą apžiūri visumą, suknelę ir veidą sykiu; puošni suknia teikia jos veidui keisto prakilnumo; galva truputį palinkusi prie dešinio peties, akys tarsi žvelgia į tolį, į amžinybę, kurią gali nuspėti tik jiedu. Galbūt net patys to nesuvokdami. Tamsiame, švelniame žalios spalvos fone tarsi marmurinis švyti veidas, apraizgytas tamsiomis gijelėmis.

Šį kartą donjos Izabelės lūpos kietai sučiauptos, visiškai aišku, kad, žiūrėdama į portretą, kuriame mato save kitokią, negu įsivaizduoja esanti, ji jaudinasi. Po ilgos tylos Janas ima abejoti, ar ji išgirdo jo pasiūlymą.

Galų gale pakėlusi galvą ir akis, donja Izabelė atsako:

– Metre Janai, jums daugiau nebereikės manęs gailėtis. Tiesa, maniau, kad nutapyti suknelės, kurią vilkėjo mano atsiųsta ponia Jasinta, neįstengsite. Bergždžiai tikėjausi, kad tas kūrinys jums nepavyks, be reikalo vyliausi, kad, kai nutapysite mano veidą, Pilypas Burgundietis nusivils ir ims galvoti apie kitas vedybas. Bet mano brolis don Eduardas buvo teisus. Jis jūsų deramai neįvertino.

Jos balsas net nevirptelėjo, todėl buvo sunku suprasti, kas tai – priekaištas, komplimentas ar paprasčiausias fakto konstatavimas.

Ką daryti, kaip numaldyti infantės jaudulį, nebent sunaikinti portreto personažo grožį ir lyg niekur nieko pateikti tik paprasčiausią veido atvaizdą?

Ji klausia:

– Kaip manote, ar šis veidas patiks Pilypui Burgundiečiui?

– Tikiuosi, mano ponia.

– Ar jis gaus atsakymą į jį kankinantį klausimą?

– Į kokį klausimą, mano ponia?

– Metre Janai, neapsimetinėkite. Jūs puikiai žinote į kokį. Pilypas Burgundietis nori sužinoti, ar infantė donja Izabelė nekalta.

35

Donja Izabelė ramiai mėgaujasi po jos žodžių įsivyravusia tyla. Plačiai šypsosi žiūrėdama į ietis, į alebardas, į žiaurų kovotoją.

– Metre Janai, jūs raustate nelyg savo kaltę pripažįstantis vaikas. Žiūrėti į jus kur kas juokingiau ir maloniau nei į smailianosių Burgundijos pasiuntinių tiriamus žvilgsnius ir bukaprotiškus jų veidus. Norėdami sužinoti, ar infantė nėra nusidėjėlė, jie kamantinėja mano kambarines, varsto visas rūmų duris; jei galėtų, išnarstytų po kaulelį!

– Mano ponia, visas dienas aš esu užsiėmęs tik vienu vieninteliu darbu.

– Visi žino, kokia jo paskirtis. Nagi, metre Janai. Daugiau drąsos! Ir jums, ir man. Ar prisimenate? Tikriausiai dar nepamiršote, kaip prieš septynerius metus mano brolis don Pedras buvo atvykęs pas jūsų šeimininką į Hedeno pilį, ir savo tėvo, karaliaus Jono, vardu, pasiūlė sąjungą, sutvirtintą vedybomis su Portugalijos infante. Taip, aš įsitikinusi, kad jūs tai žinote. Jis ne senjoras, ne Flandrijos tarnas, jo ketinimai buvo rimti. Apie tai tikriausiai šnekama turgų aikštėse, šnekama net mažiausiose bažnytėlėse. Aš taip manau. Tuomet Pilypas Burgundietis jau buvo našlys, regis, jo santuokos trukdavo ne ką ilgiau negu intrigos su laisvo elgesio moterimis. Nors monsinjoro žmonos mirė, bijau, kad jo noras vesti neišblėso.

Našlys, bet apetito neprarado! Po keturių mėnesių gedulo jis pareiškė ieškąs paguodos, savo švytinčia persona primindamas pasauliui turįs titulų, turtų ir didelių pretenzijų. Bet aš, metre Janai, turiu tėvą karalių ir brolius, būsimus karalius mažos šalies, kur tikima, kad netrukus iš Dievo malonės vandenynas pavirs gausybės ragu, iš kurio mano broliui Henrikui pasipils žvaigždžių ir laivų lietus. Nekantrūs pasipūtėliai. Naivuoliai. Don Pedro pasiuntiniai niekada nebuvo pasiekę Pilypo Burgundiečio. Jie liejo išmintį tik čia, savo namuose. Nieko nesakė net kamerherui. Kad patrauktų maloningo didžiojo Vakarų hercogo dėmesį, mano tėvas kartu su savo pasiūlymu nusiuntė keturis žirgus, gražiausius mūsų arklidžių ristūnus, išdresuotus turnyrams, paradams. Metre Janai, tai buvo grakštūs, eiklūs, išpuoselėti grynaveisliai žirgai, tų ristūnų snukiai buvo gražūs, akys gilios, dantys puikūs. Kiekviena šių savybių būtų galėjusi sužadinti hercogo svajones apie liauną energingą infantę. Žirgai buvo labai panašūs į mane, skyrėsi tik tuo, kad buvo eržilai, o ne kumelaitės! Princas ir senjoras Burgundietis, kurio gyslomis teka Karolio Didžiojo ir Liudviko Šventojo kraujas, tokios gražios tikrovės akivaizdoje nutraukė tylą. Visur ir visiems sakė, kad Avizų arklidės nepatikimos ir kad ten grynaveislių gyvulių negali būti. Tai jo žodžiai. Metre Janai, tuomet man buvo tik dvidešimt šešeri. Šiandien man trisdešimt dveji. Ir štai dabar poravimasis su Izabele Portugale veislės nesugadins. Žinoma, su sąlyga, kad, kaip sako ponai mūsų pasiuntiniai, „infantė turi būti nekalta!“

Ji nejuokauja ir nė truputėlio neironizuoja. Tik baisiai piktinasi, kad tiek metų turėjo kęsti pažeminimą. Donjos Izabelės kakta ir skruostai išblyškę, šnervės net nevirpa. Dantys baltutėliai, lūpos siauros kaip šventosios Agotos, kurią išgelbėjo Vilhelmo stebuklas; paveiksle ji pavaizduota įklimpusi sniege, šaukianti iš įsiūčio, bet ne todėl, kad būtų išsigandusi artėjančių vilkų.

Ji pakyla nuo aragoniško fotelio, atsitiesia; vėl atrodo rami ir netgi maloniai šypsosi.

– Metre Janai, tai ne jūsų kaltė, be to, aš nesu tiek įsižeidusi, jog manyčiau, kad vieną neteisybę galima užglaistyti kita. Bet jūs esate jo rūmų dailininkas.

Neįstengdamas sulaikyti šypsenos ir negalėdamas su tuo nesutikti, Janas ramiai atsako:

– Jis duoda užsakymų ir už tai man moka.

– Taigi, metre Janai.

Pastarieji žodžiai buvo ištarti tyliau, šaltai, mandagiai; tokiu pačiu tonu buvo užduotas ir klausimas:

– Kokie tie nekaltybės ženklai portrete?

– Palaidi ant pečių krintantys plaukai.

– Taip, jie užkritę ant veido, ant galvos – ankštas kykas, po mezginių kaspinu nutįsusios garbanos.

– Mano ponia, tai sąlygoja kitokį vaizdavimo būdą; jums, infantei, jis tinka dar labiau.

– Labiau už nekaltybę?

– Šitai nesunkiai pataisoma.

Dviprasmiški Jano žodžiai ir vėl pralinksmino donją Izabelę. Žiūrėdami vienas kitam į akis, jiedu šypsosi tarsi dar vakar vienas kito nepažinoję keliautojai, kurie bendromis pastangomis įveikė grėsmingą šlaitą ir pagaliau užkopė į viršų.

Ranka, lyg būtų dvidešimtmetės moters, rodo į naktinį kūrinį.

– Ar iš šio portreto Pilypas Burgundietis atspės, kokia yra mano būklė?

– Mano ponia, portreto sąlygiškumas to įrodyti negali.

– Tik ne tas, kuris nutapytas jūsų ranka.

– Jūs pernelyg sureikšminate mano kūrinį. Apskritai tapyboje yra daugiau jausmo, o ne tiesos.

– Bet tai ne mažiau veiksminga už pačią tiesą.

– Tik tada, mano ponia, kai tiesą sunku įžvelgti.

Ji nė nemirkteli, nenusuka akių į šalį. Tik staiga nutyla. Dienos šviesoje blyksi akių rainelės. Būtų buvę galima nutapyti ir kitokių

jos portretų. Ji tai žino. Išskaitė iš rūmų dailininko veido. Infantė ir toliau šypsosi, nors kažką šnabždančios lūpos virpčioja tankiau.

– Metre Janai, teisybės man nepasakysite. Bet iš jūsų paveikslo monsinjoras suvoks, ką apie mane manote. Ar aš neteisi?

Paskui, atsukusi nugarą, žengdama plačiu žingsniu sodo link, norėdama apsaugoti mus nuo melo, donja Izabelė šiek tiek garsiau priduria:

– Metre Janai, kadangi jums tai labai svarbu, pabaikite, ką esate pradėjęs. Iki Šventojo Antano, mūsų koplyčios patrono, šventės dar turite keturias dienas. Jei parodysite paveikslą didžiojoje rūmų menėje, juo galės pasigrožėti labai daug žiūrovų.

36

Po penkių dienų, vėsų ankstyvą rytą, iš odinio dėklo buvo ištrauktas Pilypui Burgundiečiui skirtas laiškas, kuriame ilgai buvo rašyta apie tai, kad infantės portretas visiškai baigtas, nes ji pagaliau sutikusi parodyti savo veidą. Ar portretas tikrai baigtas, iš anksčiau parašytų eilučių, kuriose buvo pasakyta, kad „nuo donjos Izabelės suknelės apačios iki antakių – dvi pėdos, o plotis – viena pėda ir septyni coliai“, nebuvo aišku.

Vakar, tūkstantis keturi šimtai dvidešimt devintais metais, per Šventąjį Antaną, kai iki maldos buvo likusios dvi valandos, visi tie, kuriuos Portugalijos karaliaus Jono pilis laikė kilmingais ir aukštais senjorais bei damomis, ryškioje pilies didžiosios menės šviesoje galėjo pasigrožėti nutapytu infantės portretu; nebuvo ten tik karaliaus Jono, nes dėl senyvo amžiaus jo didenybė jau nebeįstengė paeiti. Paradine uniforma vilkintis don Eduardas, apsuptas savo baronų, lydimas šventiškai pasipuošusių karininkų, atvyko net iš Lisabonos.

Rašydamas nuoširdžiai, turiu pasakyti, kad mano kūrinys buvo įvertintas palankiai. Išvydę paveikslą, sakytum kokį iki šiol neregėtą Portugalijoje daiktą, visi suplodavo delnais, regis, dėl donjos Izabelės atvaizdo, prašmatnių jos papuošalų ir didingos pozos; panašumas

pribloškė visus. Kad būtų galima tuo įsitikinti, mano ponia infantė, don Eduardo prašoma, sutiko pastovėti šalia portreto. Tik šįkart ji vilkėjo kiek kuklesne suknele.

Monsinjoras infantas buvo linksmas, malonus, jis negailėjo komplimentų; atsakiau, kad tai, ką jis mato, tėra tik tiek, kiek Flandrijos hercogas reikalavo iš rūmų dailininko.

Mane nustebino tai, kad toje gražioje minioje neišvydau nei pono Andrė, nei pono Bodueno. Tik išvykęs iš Sintros rūmų, sužinojau, kad ponas Andrė medžioklėje susilaužė koją ir kad dėl skausmų sunkiai vaikšto. Laimė, tai įvyko jau po to, kai infantas don Eduardas ir ponas Andrė dėl monsinjoro noro buvo sutarę. O ponas Boduenas, sužinojęs, kad apgultas Orleanas, išvyko į Lilį.

Taigi pasistengsiu kuo greičiau padaryti paveikslo mažesnio formato kopiją, kad pažui Makieliui būtų mažiau vargo ir kad su Dievo padėjimu tiek mano kūrinys, tiek laiškas būtų įteikti monsinjorui į rankas dar prieš Šventąją Oną.

Tada įvertinti infantės veidą ir jos sudėjimą Pilypas Burgundietis galės pats. Garbingoje infantės draugijoje buvau keletą kartų, tad galiu teigti, jog ji paprasta, dora, visai ne tokia, kaip apie ją šnekama. Ji puikiai moka demonstruoti, kad jai Dievo skirtoje vietoje jos padėtis tvirta, iš jos ryžtingumo matyti, kad ji subrendusi, nors pirmą kartą ją išvydęs nepasakytum, kad ji švelnaus ir linksmo būdo. Net nepatyręs žmogus, kuris negalėtų būti patikimu tokių reikalų patarėju, net žmogus, kuris toli gražu nepasižymi drąsa, mielai pasakytų: „Jei koks princas ieškotų žmonos, būsimos karalienės, tinkamesnės šiam vaidmeniui už ją nerastų.“

Žinoma, donja Izabelė ne jaunutė mergaitė, nors sukalbama, trykštanti jaunyste; kaip jokia kita moteris ji keri savo gebėjimu nepasiduoti laiko tėkmei, gebėjimu uždegti maloniausius savo tėvo rūmų senjorus ir baronus, kuriuos jos orumas ir išmintingumas šiek tiek baugina. Sunku pasakyti, ar todėl, kad tvardosi, ar todėl, kad tokia jos prigimtis, palaikyti meilės santykių ir demonstruoti jausmų

ji nelinkusi. Negana to, griežtos Avizų namų taisyklės reikalauja, kad dieną naktį šalia jos būtų vienuolės, tad nebūtų staigmena išvysti panelę su vienuolės kyku, todėl vyrų, galinčių pasigirti, kad ji jiems palanki, čia nėra.

Parašyta labai iškalbingai, nors iš tikrųjų žinių pateikiama labai nedaug.

37

Vasaros kaitra lauke alsina dieną, viduje aitrina kvapus. Čirškia kregždės, svirpia cikados, kiemo grindiniu darda vežimų ratai. Girdėti atsisveikinimo šūksniai, ypač moterų, šunų lojimas, vyresniųjų medžioklės prievaizdų raginimai; vyrai ir moterys, su kuriais sveikintis neprivalu, tvirtai laiko trypčiojančius arklius. Monsinjoro, didžiojo Vakarų hercogo, rūmų dailininkas čia nebuvo niekieno tarnas.

Paskui vėl pasigirsta cikadų svirpimas ir kregždučių čirškėjimas – garsai, kurie čia prilygsta tylai.

Po kurio laiko, kai buvo pasiruošta darbui, kai drėgnu rankšluosčiu buvo nusišluostytas veidas, kai buvo išdėliotos kriauklės su trupučiu dažų, kai buvo vienas šalia kito išrikiuoti teptukai ir kai glotniai nugruntuotame kopijos paviršiuje išryškėjo infantės Izabelės veidas, sugirgždėjo sodo vartų vyriai.

Pasigirdo žingsniai. Janas dar nieko nematė, bet jau žinojo, kieno jie, ir šiek tiek nustebo.

Šįkart duenjos iki dirbtuvės durų neprieina.

Ji sako:

– Metre Janai, tikiuosi, kad komplimentai, kuriais buvote apipiltas vakar, jus pradžiugino.

Šypsena atsakydamas į donjos Izabelės šypseną, Janas nusilenkia.

Paskui atsitiesia, nori pažvelgti jai į akis ir parodyti, kad jo taip lengvai neapmulkinsi, bet donja Izabelė linksmai pareiškia:

– Šitą portretą baigėte, dabar tapysite kitą, tą, kurį išvys Pilypas Burgundietis.

38

– Metre Janai, aš pagalvojau štai ką: iš tikrųjų tai mano veidas, bet perteikta tik išorė, o ne vidus. Prieš galutinai apsisprendžiant Burgundiečiui, norėčiau, kad jis jį pamatytų būtent tokį.

– Kilnioji ponia, jūs mane stebinate. Vakar monsinjoras don Eduardas, garbūs ponai ir ponios entuziastingai žavėjosi nepaprastu jūsų portreto autentiškumu.

– Taip, metre Janai, jūs sakote tiesą. Jie žavėjosi kruopščiai atliktu jūsų darbu, o ne mano veido tikroviškumu, ne tuo, ką jam davė Dievas. Davė ir apleido.

– . . .

– Metre Janai, galiu jums tai paaiškinti. Nenoriu, kad paverstumėte mane nutapytu daiktu. Nepageidauju nei grožio, nei spindesio. Noriu būti tokia, kokia esu. Metre Janai, noriu, kad panaudotumėte savo šviesųjį kambarį. Kad taip pat kruopščiai, kaip nutapėte mano suknelę, nutapytumėte ir mano veidą. Ir dar noriu, kad nutapytumėte jį iš priekio, o ne profiliu kaip dabar; nutapykite taip, tarsi aš žiūrėčiau į Pilypą Burgundietį ir kad jis matytų mane ne jūsų akimis, o savosiomis. Ar tai įmanoma? Ar mano noras gali tapti ir jūsų noru?

– Ketinau nutapyti portreto, kurį vakar gerai įvertino monsinjoras don Eduardas, kopiją.

– Nejaugi čia svarbi don Eduardo nuomonė? Ar atvykęs į Lisaboną nepasakėte jam, kad privalote įvykdyti tik Burgundiečio pageidavimą?

– Taip, mano ponia. Tai mano uždavinys ir pareiga – ir šiandien, ir vakar.

– Uždavinys ir pareiga, kuriuos mokate puikiai suderinti tuomet, kai jaučiate galįs sublizgėti savo tapyba.

– Mano ponia...

– Metre Janai, jaučiu, kad mudu vienas kito nesuprantame. Nejau aš prašyčiau to, kas netenkintų asmens, kuris jums moka? Jokiu būdu! Jokio gudravimo, jokio melo! Priešingai, noriu, kad būtumėte nuoširdus. Juk jūs suvokiate ir įžvelgiate tikrovę puikiai, suvokiate ją kaip niekas kitas. Paveikslas, kuriam vakar visi plojo, yra nuostabus, tobulas. Bet jame kur kas tikroviškesnės suknelės klostės, skeltukų šešėliai, o ne infantės donjos Izabelės veidas. Matau jame tik panašius į manuosius bruožus, matau ausį, skruostą, nosį. Viskas gražu, už tai esu jums dėkinga, bet tai neiškalbinga. Ten toli, Briugėje, Pilypas Burgundietis nieko mano veide neįžvelgs, juk niekada nėra manęs matęs. Bet jis tvirtina norįs, kad būčiau šalia, kol numirsiu. Jis nori matyti mane senstančią jo akyse ir, sutikite, labiausiai trokšta žinoti, ar galės ir toliau smagintis su dvidešimtmetėmis nekaltomis mergaitėmis, sveikomis alkovų pamaivomis; jam visų svarbiausia, kad tik jos patenkintų jo geidulius. Kad dar ir dar kartą galėtų pasakyti pasauliui, jog pirmiausia yra Dievas, paskui yra jis. Metre Janai, aš nenorėčiau jo nuvilti. Noriu, kad iš mano portreto hercogas atspėtų, ką apie jį manau ir ką jam pasakysiu. Noriu, kad, žiūrėdamas į jūsų kūrinį, monsinjoras Burgundietis nebūtų paskendęs vien savo mintyse, kad galėtų perskaityti ir manąsias. Ar suprantate? Žiūrėdama į jus, metre Janai, aš galvoju apie jūsų vidų. Galiu apibūdinti jūsų veidą kitaip, neakcentuodama jo bruožų. Jūsų oda šalta, viršutinė lūpa tokia siaura, jog iškart matyti, kad jausmingumu

nepasižymite. Bet tai nekenkia jūsų burnai, ji graži, paprasta, nuoširdi. Mįslingiausia jūsų veido dalis – nosis. Ji pernelyg ilga, dar ilgesnė už manąją, plačiomis šnervėmis. Sakoma, kad tokia nosis byloja apie pasipūtimą ir gebėjimą būti nuolankiam. Įdomu, kuri iš šių dviejų savybių bus svarbesnė jūsų mirties valandą? Jūsų akys kaip žėruojantys angliukai. Jos nemalonios, kelia nerimą, bet kartu traukia dėmesį. Kai nusisukate, dar ilgai negali jų pamiršti. Švelnumo jose nedaug. Bet kuriuo momentu jos gali prasismelkti po kieno nors šydu ir sujaukti asmeninį gyvenimą. Metre Janai, manęs tai nešokiruoja. Priešingai, tegul jos padeda jums nutapyti mano veidą. Aš esu įsitikinusi, kad, tai atlikęs, tapsite dar garsesniu dailininku. Ir dar, vos nepamiršau! Nutapykite mane tokią, kokią nutapyti reikalaujama sutartyje.

Vienu rankos mostu donja Izabelė nutraukia nuo galvos krakmolytus nėrinius, perlais nusagstytą lininį šydą ir ištraukia iš po fetrinės skrybėlaitės dramblio kaulo šukas. Pieno baltumo kaklu nuslysta tankūs, šiek tiek banguoti auksinio atspalvio plaukai, jie beveik siekia apvalius moteriškus klubus.

– Nuo tada, kai man sukako šešiolika, jų niekas nekirpo, tokius juos jūs matote pirmas.

39

Tylėdamas dailininkas atidarė šviesiojo kambario dureles, tas dureles ir veidrodį kiek pasukiojo. Donja Izabelė atidžiai stebėjo, kaip sparčiai dirba Janas. Žiūrėjo truputį šypsodamasi, neparodydama pergalės džiaugsmo, su dėkingumu.

Jai buvo pasakyta, kad poza bus ne viena, kad reikės padaryti kelis skirtingus eskizus, kad reikės išsirinkti, kuris iš tų eskizų geriausiai derės prie suknelės apykaklės. Ji nė nekrustelėjo, pritarė vien mirktelėjimu. Donja Izabelė – sukalbamo būdo ir kantri.

Bet Janas atkaklus. Sako, kad tai gali trukti ne vieną valandą, gal net iki pavakario. Ji atsako, kad dienos ar valandos jai nėra svarbu, svarbiausia, kad suspėtų į vakarines pamaldas koplyčioje, mat norinti su savo freilinomis pasimelsti; žinoma, ji mananti, kad ten bus ir jis, metras Janas.

Netrukus Janui rūpėjo tik šviesa ir infantės veidas.

– Kilnioji ponia, pasisukite truputį į kairę, pakelkite smarką, ne, ne taip, prašyčiau kiek palenkti kairį smilkinį, taip. Plaukai, ponia, ant dešinio peties.

Apie šviesiojo kambario paskirtį ji neklausinėjo, o kai Janas iš jo išėjo nešinas pirmu eskizu, nedžiūgavo kaip Jasinta. Eskizas buvo keturių pėdų aukščio ir trijų pėdų pločio, tačiau buvo toks tikslus, kad jame buvo galima suskaičiuoti blakstienas ir lūpų raukšleles.

Ji išklausė pastabas. Pasak Jano, per aukštai pakeltas smakras ir kakta byloja apie perdėtą aroganciją, ir plaukai nekaip atrodo.

– Metre Janai, jeigu norite, viską pradėkime iš naujo.

Šiek tiek sutrikęs, Janas paklausė, ar negalėtų savomis rankomis truputį pataisyti jai plaukus. Kai palietė plaukus, donja Izabelė šyptelėjo ir tarė:

– Metre Janai, jūs ne tik pirmas vyras, matęs mane vienplaukę, bet ir pirmas juos palietęs.

Jis parausta, ji ne.

Savo sutrikimą Janas slepia, nes reikia iš naujo pareguliuoti šviesiojo kambario veidrodį.

Jo delnai ir pirštai tebejaučia jos vešlių plaukų švelnumą. Galbūt tuomet pirmą kartą jis suabejoja donjos Izabelės nekaltumu, nors ji ir dedasi esanti skaistuolė. Įsitaisiusi aragoniškame fotelyje infantė žvelgia skvarbiu žvilgsniu, ir, nors atvaizdas veidrodyje mažesnis, iš jos akių joks rūmų dailininkas nebūtų išskaitęs, kad į jį žvelgia nekalta mergaitė.

40

Paskui, kai tvankia pirtimi virtusiame šviesiajame kambaryje Janas tvirtina prie pertvaros ketvirtą popieriaus lapą, donja Izabelė sako, kad kadaise jos motina į šią dirbtuvę ateidavusi kasdien. Kad įveiktų kūniškas pagundas, atsiskyrėlis Povilas šešiasdešimt metų išgyveno dykumoje, urve, o šioje patalpoje melsdavosi vienuolės. Įžengusios čionai, jau niekada nebeišeidavo, iki pat mirties melsdavosi už šio šventojo nuostabios sielos išganymą. Metre Janai, sako ji, išilgai šių sienų buvo mažytės celės, atskirtos viena nuo kitos medinėmis pertvaromis, ko gera, ne ką didesnėmis už jūsų šviesiojo kambario pertvaras. Dėl to šis kambarys toks didelis. Čia tylios maldos aidėjo nuo aušros iki sutemų. Mano motina donja Filipina ateidavo čion pasimelsti rytais. Ji buvo negraži ir pamaldi. Labai negraži, labai pamaldi. Atrodo, kad karalius, mano tėvas, nebuvo jai ištikimas. Donja Filipina, kaip ir dera pagal Solsberio apeigyną, kartu su vienuolėmis ieškodavo čia paguodos. Tai buvo labai seniai, kai aš dar buvau vaikas. Tuomet dar nežinojau, kodėl šventasis Povilas pasirinko atsiskyrėlio gyvenimą, nežinojau, ką šiam gražiam atsidavusiam Dievo meilei jaunuoliui teko iškentėti, kai surištomis rankomis ir kojomis guolyje jį begėdiškai glamonėjo žavi mergina. Visa tai aš sužinojau vėliau, perskaičiusi metro Voražino knygą. Donja Izabelė klausia Jano, ar jis žinąs, jog tas

gražus jaunuolis nusikando liežuvį, kad toji begėdė nepajaustų, kaip jis kankinasi dėl savo bejėgiškumo. Tai pasakiusi, donja Izabelė paslaptingai nusišypso, tik nežinia kodėl.

Kai metras Janas visas suprakaitavęs su eskizu rankoje išlenda iš šviesiojo kambario, donja Izabelė labai rimtai taria:

– Metre Janai, karšta, baisiai tvanku, nusivilkite marškinius, nebijokite.

Jis to nepadaro.

– Šis piešinys pavykęs.

– Trumpai žvilgtelėjusi, jam pritaria ir ji.

– Metre Janai, leidžiu spręsti jums. Taip bus geriausia. Savo pastabomis jums neįkyrėsiu, ateisiu tik tada, kai darbą pabaigsite. Nepykite. Žinau, portretas bus puikus, tačiau man jis jokio džiaugsmo nesuteiks. Beje, pagal susitarimą, be jūsų ir Pilypo Burgundiečio, niekas kitas jo neturi matyti, ir aš neketinu tam prieštarauti.

Nustebęs Janas šluostosi kaktą lininiu, terpentinu ir aliejumi dvokiančiu skuduru, šluostosi prakaito lašeliais nusėtą veidą; donja Izabelė stovi ir paslaptingai šypsosi; veidas švyti, ant jo žiba prakaito lašeliai.

– Negaliu iš čia išeiti palaidais plaukais, – sako ji. – Jei norite, galite padėti man sukišti juos po kepuraite. Paskui mano freilinos susuks juos į kuodą.

41

Kitą dieną auštant Janas baigė tapyti infantės Izabelės portretą; infantės akys žvelgė iš portreto tiesiai jam į akis. Dirbo lengvai, nieko netaisydamas, ramia sąžine. Kyšantis iš suknelės apykaklės pašaipios karalienės veidas buvo priešais jį visą bemiegę naktį, ir tai buvo prasminga, – pagaliau portretas sėkmingai baigtas.

Ar vienintelė priežastis – tik susitarimas?

Ar dėl to, jog, paisant normų ir papročių, reikalauta, kad iš paveikslo į žiūrovą žvelgtų tik Dievo atvaizdas? Bet tokia norma, toks paprotys buvo privalomas tik religinio turinio paveikslams, o ne žmonių portretams, ir nesvarbu, kieno tai būtų veidas, – infantės, liokajaus ar kekšės.

Aš žinau, kad iš infantės veido galima išskaityti tiesą. Taip, donjos Izabelės veide tai matyti. Donja Izabelė taip plačiai atveria savojo „aš“ duris, kad pro jas pučia vėjas iš prarajos, kurioje atsirado žmonės po to, kai Ieva ir Adomas patyrė pažinimo džiaugsmą.

Ir aš, tapytojas, jaučiu tą dvelksmą darbuodamasis grafitu, sidabriniu rėžtuku, teptuku, plunksna. Į mane žiūrintis žvilgsnis gyvas, netrukus jį išvys ir tas, kuris žvelgs į jį, kaip dabar žvelgiu aš; jis įdėmiai žiūrės į portretą ir susidurs akis į akį su donja Izabele.

Ir taip be galo. Be galo, nors žiūrės į ją vis kitos akys, vis kiti veidai, tarsi atsispindintys ir mirgantys šviesiojo kambario veidrodžių begalybėje. Ir taip bus tol, kol egzistuos žmonės.

Taigi akimirkas galima sustabdyti visiems laikams. Laiką galima kaitalioti. Sulig kiekvienu žvilgtelėjimu suvokiant, jaučiant, kad nuo to laiko, kai atsirado žmogus, niekas ir niekada galutinai nepasibaigia, kad viskas yra dabartis. Tai, kas prasidėjo kadaise, nepasibaigs nei šiandien, nei rytoj.

Kad ir kaip būtų, tikras grožis nesunyksta ir po mirties, juolab moters grožis. Nuostabūs donjos Izabelės plaukai bangavo, švelniai glostė jai pakaušį, o apie jos mažų, stangrių krūtų buvimą buvo galima ne tiek įsivaizduoti, kiek nuspėti.

Šios krūtinės tikriausiai dar nėra glamonėjęs nė vienas vyras, tik šito niekas nežino.

42

Didžiulė pintinė prikrauta apelsinų, citrusų, braškių, juodo ir balto vyno ąsotėlių, pora ėriuko odos aulinukų įvynioti į šilkinį žaliai raudoną šaliką.

Jau kitą dieną maždaug penkiasdešimties metų kavalierius, lydimas dviejų jaunučių tarnaičių, atnešė dovanas dar tuomet, kai virš saulės išdegintų kalvų kilo rausvas apyaušris.

Kavalierius ta anglų kalba, prie kurios Janas buvo įpratęs, pasakė, kad visa tai dovanojanti infantė.

Janas paprašė perduoti donjai Izabelei, kad yra sujaudintas ir be galo dėkingas.

Rodydamas išretėjusius dantis, kavalierius ironiškai šyptelėjo ir pareiškė, kad donja Izabelė jo dėkingumu neabejojusi. Bet infantė to negirdi, nes dabar ji yra labai toli. Išvakarėse donja Izabelė paliko Sintrą ir išvyko į Kastiljo de la Gvardiją, į vasaros rezidenciją, kurioje gyvendavo per vasaros karščius.

Prieš išlydėdamos kavalierių į sodą, tarnaitės rytą trypčiojo rydamos akimis rūmų dailininką atlapotais marškiniais, basnirčia įsispyrusį į šlepetes, į gausiai apkrautą stalą, į didelį infantės portretą ir į paslaptingai užvertas šviesiojo kambario dureles. Paskui lauke sugirgždėjo varteliai, ir jos krykštaudamos išbėgo.

Alchemija! Alchemija!

43

Mėnulio pilnatis skleidžia naktyje sidabrinę šviesą. Janas užgesina žvakes ir žvakigalius. Vien tiktai jų liepsnelių vaizdas kaitina orą – jo nevėsina net nuo vandenyno pučiantis vėjas.

Jis ketina kitą dieną atsigaivinti bangose. Apie tai galvojo jau seniai, bet, kol infantės portretas dar nebuvo baigtas, šito malonumo sau leisti negalėjo. Dabar darbas baigtas.

Be kojinių, plikomis blauzdomis jis avi ėriuko odos aulinukus. Pusnuogis, tik apsijuosęs liemenį drobės gabalu, panašiai kaip tas, kuris lydėjo Dievo Sūnų į Golgotą.

Aulinukų oda nepaprasto minkštumo. Jie labai gražūs ir patogūs, tokių dar niekada neturėjo. Kaip batsiuvys, nežinodamas jo pėdos dydžio, sukirpo ir susiuvo odą?

Janas išgeria balto vyno, tikriau, žalsvo, tokios spalvos ir skonio, kurį parinko infantė. Toks vynas neleidžia užmigti, užtat leidžia užmiršti kaitrą.

Kad ją pamirštų visai, Janas galvoja apie sausio šaltį Flandrijoje, apie malonumą susisupus į kailinius vaikščioti gurgždančiu sniegu. Apsiavus ne tokiais aulinukais, kokius avi šiąnakt, nes tokie šiaurės šaltyje per menki.

Prisimindamas šiaurę ir Flandriją, jis prisimena ir Margeritą. Labai seniai apie ją galvojo. Laišką jau parašė, bet versti lotynų kalba parašytų žodžių nebaigė.

Aestus fervet humus... Nuo pūvančios žemės kyla alsinanti kaitra, karštoje lovoje anglėja paukščiai...

Jis nejaučia jokios sąžinės graužaties, vien tik palengvėjimą. Margerita, pamačiusi portretus, kuriuos jis nuo šiol tapys, bus priblokšta, laiminga, ir ši mintis šiek tiek padauginusiam vyno vienišiui kelia juoką.

Tai, kad infantė išvyko į kalnus, jo iš tikrųjų nestebina.

Jano nenustebintų ir tai, kad dar ilgai gali tekti nematyti donjos Izabelės, kad gali išvysti ją tik tada, kai ji taps Pilypo Burgundiečio žmona.

Dabar jis įsitikinęs, kad Burgundiete ji taps. Tam padės portretas, kurį monsinjoras greitai pamatys.

Šiaurėje sniegą ir purvą ji pakels geriau negu ėriuko odos auliniai batai. Tai irgi galima perskaityti veide, kurį jis ką tik nutapė.

Bet, net žiūrint tiesiai į akis, negalima sužinoti to, kas iš tikrųjų yra po jos apatiniu sijonu.

Kaip seniau, dar vykstant į čia, buvo pasakęs ponas Andrė, aš tapau merginos arba jaunos moters portretą, bet ar ji skaisti, ar praradusi nekaltybę, nežinau. Gal ji ją ir praradusi, bet grožiui ir veido skaistumui tai nekenkia. Kartais būna atvirkščiai!

Monsinjorui būtų galima pasakyti taip: „Teisybė po apatiniu infantės sijonu paslėpta kaip van Eiko veidrodis jo šviesiajame kambaryje".

Toks palyginimas jį pralinksmino. Pergėręs vyno Pilypo Burgundiečio dailininkas garsiai ir ilgai kvatojo.

Alchemija! Alchemija!

KETVIRTAS PAVEIKSLAS

Niekas nesužinos

1

Tūkstantis keturi šimtai dvidešimt devintų metų po Kristaus prisikėlimo septinto mėnesio dvidešimt trečią dieną Janas su plačiakrašte šiaudine skrybėle ant galvos mėgaudamasis turškiasi vandenyne. Sėdi seklioje vietoje, jo užpakalį ir sėklides švelniai glosto ošiančios bangos; nuo ilgo buvimo vandenyje jo pirštų oda susiraukšlėjusi tarsi kūdikio. Kaip tik tuomet iš alyvų giraitės išnyra raitelis; jis pasuka Jano link.

Žmogus ant žirgo lėtai joja smėliu. Rytinė saulė ir jos atspindžiai taip spigina akis, kad sunku pasakyti, koks tai žirgas ir kas tas raitelis.

Prijojęs visai arti, raitelis sustabdo žirgą ir pamojuoja ranka:

– Sveiki! Metre Janai...

Jis iškart atpažįsta balsą.

– Čia aš, Makielis.

Janas, užmiršęs, kad yra nuogas, atsistoja ir pakrato rankas.

– O, ponas, pažas Makielis!

Prisiminęs, kad stovi nuogas, Janas nusijuokia ir prisidengia skrybėle.

Juokdamasis drauge su juo, Makielis mikliai nušoka nuo žirgo ir, suglaudęs kojas, atsistoja jo šešėlyje.

– Man pasakė, kad surasiu jus čia, vandenyje.

Pažas Makielis vilki balto lino drabužiais. Savo pareigų jis nepamiršo. Paplekšnojęs žirgui per strėnas ir pliaukštelėjęs delnu per balną, jis eina prie šakos, ant kurios kabo jo šeimininko, monsinjoro Burgundiečio rūmų dailininko, marškiniai ir kelnės.

– Ne, ne! – šaukia Janas. – Mano drabužių nekliudyk! Ateik čia. Tikriausiai keliaudamas nusiplūkei.

Makielis apstulbęs paglosto savo kumelei kaklą. Janas neatstoja, liepia Makieliui nesivaržyti, nusiauti batus ir nusirengti.

– Matai, – sako jis, – juk aš nuogas.

Makielis juokdamasis ryžtasi, nusiauna batus, nusimauna kelnes, bet marškinių nenusivelka. Brenda į jūrą. Jis labai pasikeitęs: rudai įdegusi oda, ant galvos – jau ne mėlynas gobtuvas su raišteliais, o keista, plokščia raudonos medvilnės kepurė, visa surraukta, apvyniota ir suveržta odinėmis virvutėmis, iš po kurių kyšo kaklą ir ausis dengiantys geltonai žali atvartai. Atrodo šiek tiek pasitaisęs, bet per bangas brenda lengvai. Kai įbrenda iki juosmens, kažkas, gal vyriškumas, sukausto plačią jo šypseną.

Janas išskečia rankas ir nuoširdžiai apkabina Makielį.

– O, kaip seniai nesimatėme.

2

Apkabintas nuogo ir šlapio šeimininko, Makielis sutrinka. Paleidęs jį iš glėbio, Janas niurkteli į vandenį ir klausia pažo, ką jis visą tą laiką veikė.

– Papasakok viską, papasakok išsamiai!

Prieš atsakydamas, Makielis irgi niurkteli į vandenį, sušlapina keistą savo kepurę ir užsimaukšlina ją ant kaktos. Skaidrus vanduo teka jo skruostais, ant rudų kelias dienas neskustos barzdos šerių palikdamas blizgančius lašelius.

Mirga lūžtančios bangos, reikia stipriai užsimerkti.

– Po to, kai jūs mane beveik išvijote ir ilgą laiką net nepranešėte, kur esate, aš Lisabonoje nuobodžiavau. Tada ponai Andrė ir Boduenas liepė man vykti už Pirėnų ir sužinoti, kaip klostosi monsinjoro reikalai, nes ten naujausios žinios mūsų nepasiekdavo. Ponas Boduenas, nežinodamas, kaip klostosi reikalai Orleane, tiesiog siuto. Iš Šventojo Antano šventės grįžau tik kitą dieną. Ten man buvo liepta laukti jūsų kvietimo. Žinoma, sakė ponas Andrė, jei kada nors apskritai jo sulauksiu. Jis buvo be galo prastos nuotaikos. Bijojo netekti kojos, kurią susilaužė krisdamas nuo arklio. Jūsų laišką gavau tik užvakar. Vadinasi, infantės portretas jau baigtas.

Į paskutinius žodžius, galėjusius būti ir klausimu, Janas neatsako. Ir vėl jie abu apsipila veidus vandeniu. Makielis sako, kad čia gražu ir priduria:

– Ko gera, ponas Andrė buvo teisus sakydamas, kad jus, metre Janai, čia labai lepina.

Abu nusijuokia. Janas nuoširdžiai baiminasi dėl pono Andrė sveikatos.

– Nors koją skauda kasdien vis mažiau, jis liko šlubas.

– Man jo labai gaila. Ta kelionė jam blogai baigėsi.

– Jis baisiausiai ant jūsų įsiutęs. Sako, kad viršijote monsinjoro įgaliojimus, kad išvykote norėdamas patenkinti savimeilę, tai yra troškote atsidurti šalia infantės ir jos brolių. Kad don Eduardas skiria daugiau dėmesio jums, o ne jam, negana to, su juo elgiamasi lengvabūdiškai, ne taip, kaip derėtų elgtis su tokio rango žmogumi. Štai tokie reikalai. Kad ir niurnėdamas, įkalbėjo monsinjorą infantą sudaryti vedybų sutartį.

– Vadinasi, gražus pergamentas jau pasirašytas, – pasakė jūros platybėmis besigrožintis Janas.

Makielis pareiškia, kad tai buvo padaryta maždaug prieš dvi savaites.

– Ar jūs šito nežinojote?

– Brangenybių dėžutė, kurios trokšta ponas Andrė, labai miela, bet ji nepasiekiama. Nieko nežinau, jaučiuosi taip, tarsi būčiau išbuvęs kelis mėnesius kalėjime, ir iš dalies tai tiesa.

– Viskas buvo padaryta taip, kaip pageidavo monsinjoras. Sutarta, kad abiejų sutuoktinių sąjunga bus palaiminta rugsėjo mėnesį per mišias Lisabonos katedroje; paskui, lydima savo rūmininkų, donja Izabelė išplauks jūra į Briugę, o ten ją pasitiks monsinjoras, vyks vestuvių iškilmės.

Makielis persižegnoja ir pareiškia, kad ceremonija Lisabonos katedroje būtina.

– Žinoma, jeigu nieko neatsitiks infantės laivui. Apsaugok, Viešpatie, nuo tokios nelaimės!

Janą nustebina tai, kodėl infantė turinti plaukti laivu ir kodėl ji negalinti vykti tuo keliu, kuriuo atvyko jie.

Makielio veidas rimtas, pernelyg rimtas, netgi komiškas, tokį jį Janas jau buvo matęs kelis kartus.

– Ir mums, monsinjoro hercogo žmonėms, Prancūzijos keliai nė kiek ne saugesni. Ir aš pats, turėdamas infantės portretą ir vedybų dokumentų kopijas, turiu palikti Lisaboną ir išplaukti laivu, nors vasaros vėjai nepalankūs. Man sakė, kad teks plaukti mažiausiai du mėnesius.

Prisimerkęs didžiulės skrybėlės šešėlyje, Janas Makieliui sako:

– Pasakok.

– Tą mergelę Žaną pasirinko Dievas. Ji sakanti, kad jai apsireiškusi Mergelė Marija su ja kalbėjusi ir paliepusi gelbėti karalių Karolį. Išgelbėti jį ir vainikuoti karaliumi Reimso bažnyčioje! Ko gera, šiuo metu tai jau atlikta.

Makielis nebūtų Makielis. Su užsidegimu ir skausmu jis ypač išsamiai atpasakoja visus apie Orleano mergelę skleidžiamus gandus. Kaip tarp bajorų atpažinusi Karolį, kaip apsivilkusi šarvus ir stojusi į kovą su Bedfordo landsknechtais Sufolku ir Talbotu, kaip įkvėpusi viltį tiems, kurie buvo ją praradę, kaip vedusi į kovą tokius narsuolius, kaip Lahiras, Potonas Ksentrajis, Diunua Bataras...

Apsivilkusi šarvais mergelė iš Donremi, – jau visi žinojo, kad ji iš ten, – vienoje rankoje laikydama vėliavą, kitoje kardą, laikėsi balne taip, sakytum būtų jodinėjusi nuo gimimo; ji įveikdavo gynybą šaudant patrankoms, zvimbiant nuo pylimų ietims, strėlėms, prie Meno, Žaržo ir Božansi ji sumušė anglus, išvadavo apsuptą Orleaną ir įtikino poną arkivyskupą Renjo pakviesti į Reimso katedrą Karolį VII.

– Ar aš nebuvau teisus? – paklausė Makielis. – Jau tuomet Dižone nujaučiau, kad ji skirta Dievo.

Janas laiko savo raukšlėtus delnus ir pirštus ant bangų. Jis nežino, ką į tokius samprotavimus atsakyti. Pažas pats vienas seka savo minčių eigą ir nenori, kad jos būtų nukreiptos į šalį. O kai tyla jam prailgsta, drąsiai nusišypso ir kalba toliau:

– Matau, metre Janai, elgiatės taip, tarsi monsinjoras nebūtų Bedfordo svainis. Bet mes esame čia dėl tos sąjungos su anglais. Ponas Boduenas, sužinojęs apie anglų pralaimėjimą Orleane ir būsimą Buržo karaliaus karūnavimą, taip įsiuto, kad vos nesužlugdė misijos. Vaikščiojo visur ir šaukė, kad tas Bedfordas bailys, kad visada žinojęs, jog monsinjoras turi saugotis skaistuolių – ir jaunų, ir senų. Kad moterys – kaip tie keliai, kad jis geriau žino, kur mažai važinėjamas kelias nuves. Tos kalbos pasiekė don Eduardo, gal net ir infantės ausis, nes pono Bodueno buvo paprašyta grįžti į Flandriją. Jis pasakė, kad lėks į ten su didžiausiu džiaugsmu, nes jau seniai klausia savęs, ko jis į tą pilį atvykęs, kad jame išsipustę senjorai puikuojasi vienas prieš kitą kaip povai. Tą patį vakarą jis išvyko.

Janas labai smagiai ir nuoširdžiai nusijuokia. Uždėjęs Makieliui ranką ant peties, atsistoja, vanduo nuo jo teka upeliais.

– Ant tavo gražios kumelės užteks vietos ir man. Tuoj tau parodysiu, ko čia atvykau.

3

Citrusų sodas, rožynai, erdvi dirbtuvė ir minkšta alkova žado Makieliui neatima. Visur dvelkia didinga prabanga. Viskas tvarkingai išdėliota, išvalyta, kriauklės švarios, tapymo lentos ir *camera lucida* jau skrynioje. Kadangi dirbtuvėje jau nebedirbama, joje dvokia kur kas mažiau negu anksčiau.

Privedęs Makielį prie molberto su paveikslu, kuriame nutapyta suknelė, Janas džiaugdamasis stebi, kaip jis reaguoja; išsižiojęs, sunėręs rankas, pažas lemena:

– Kokia suknelė, kokia suknelė.

Iš kibiro su šaltu vandeniu Janas ištraukia ąsotį žaliojo vyno, kurį buvo padovanojusi infantė. Kol vynas smagiai pilamas į taures, pažas šūkauja, kad tikrai niekas pasaulyje nieko panašaus nėra regėjęs. Ir kad nuo šiol naiviu ir įžūliu žvilgsniu į tapybą nežiūrėsiąs.

– Metre Janai, tai kelionės pamokos! Tą aksomą, sidabrinius ir auksinius siūlus, tą stebuklingą šviesą ir nuostabų jūsų talentą, tuos perlus, nėrinius, atlasą beveik jaučiu savo delnais, tarsi visa tai čiupinėčiau iš tikrųjų. Ar žinote, apie ką dabar Lisabonoje šnekama? Tik apie jus ir tik apie jūsų paveikslus. Garsiai kalbama, kad jūs žinote paslaptį, kurios paprasti dailininkai nežino. Monsinjoro don Eduardo aplinkos damos ir senjorai tvirtina, kad, nors infantė pozavo jums tik vieną kartą, galėjusi nepozuoti

išvis, nes iš to jokios naudos. Šnekama, kad jūs mokate pagauti veido atspindį, kurį paskui atkuriate nelyg antrą odą, kad infantę tai labai išgąsdino ir dėl to kiekvieną kartą, būdama šalia jūsų, ji slėpdavusi veidą po vualiu.

Makielio entuziazmas nuoširdus ir drauge juokingas. Maloniai šypsodamasis, Janas paduoda jam taurę. Makielis padėkoja ir kalba toliau:

– Monsinjoras bus sužavėtas kaip ir mes. Bet ne infantės portretu. Jame matyti, jog tai išskirtinė asmenybė. Tvirto būdo. Monsinjoras pajus palengvėjimą, o Hedeno ir Briugės damos apmaudą.

Makielis kikena, o Janas nueina ir atsisėda į aragonišką fotelį. Gurkštelėjęs vyno, jis sako:

– Monsinjorui Pilypui Burgundiečiai įteiksi ne šitą portretą, o tą, kuris guli ant stalo, kairėje, po damastu.

Pakėlęs audeklą, Makielis vėl surimtėja. Iš pradžių tylėdamas akylai stebeilija į kopiją. Paskui konstatuoja akivaizdų faktą:

– Ji žiūri į mane!

4

– Ji žiūri į mane ir į visus, kurie ateina į ją pasižiūrėti. Ji žiūri monsinjorui tiesiai į akis net anksčiau, nei nusilenks jam ir sutiks tekėti.

Šelmis Makielis. Tarsi priekaištaudamas kalba toliau:

– Tikriausiai ji graži, gražesnė negu portrete. Bet, kai kažkas žiūri tau tiesiai į akis iš paveikslo, darosi nejauku. Ar manote, kad monsinjoras ją mylės?

Janas tyliai atsako:

– Ar jam būtina ją mylėti?

Ir nelaukdamas, ką į jo klausimą atsakys pažas, kalba toliau:

– Monsinjorui pasakysi, kad šitas infantės portretas toks, kokio jis pageidavo, kad atvaizdas būtų kuo tikroviškesnis, stengiausi kiek įmanydamas. Perduosi jam mano laišką, iš kurio sužinos apie tai daugiau, žinoma, jei laiško nepamesi.

Įsmeigęs akis į mažą portretą, Makielis klausosi. O gal ir ne. Kruopščiai apžiūrinėja infantės veidą, kad geriau įžiūrėtų detalių subtilybes, prisikiša portretą prie pat akių. Makielis labai susikaupęs ir šįkart itin priekabus.

– Metre Janai, be to savo šviesiojo kambario šito nebūtumėte nutapęs.

Janas ištuština taurę ir, ištiesęs ranką, paliepia:

– Pone paže, aptarnaukite.

Padėjęs portretą, Makielis atlieka pareigą. Žiūrėdamas Janui tiesiai į akis, paklausia:

– Ar tebelaikote mane šnipu?

– Žinoma.

– Jūs klystate.

– Tuo geriau.

– Ar patikėsite manimi, jei pasakysiu jums teisybę?

– Keistas klausimas, bičiuli Makieli.

– Jei norite, galite juoktis. Aš esu jūsų draugas. Ir jūsų pažas. Daugiau nieko. Manęs prašė būti šnipu, taip, tai tiesa. Bet aš nesu šnipas.

– Kas prašė? Monsinjoras?

– O ne! Ne monsinjoras. Monsinjoras jus myli, nors jums ir sunku tuo patikėti. Prašė ponas Nikola Rolenas.

– Ponas kancleris! Šit kaip!

– Jis veikia išvien su monsinjoru Dižono vyskupu. Prieš mums išvykstant iš Lilio, mane atvesdino pas labai mokytus garsius dvasininkus. Jie man pasakė, kad jokio šviesiojo kambario įrenginio nėra. Pareiškė, kad tokio daikto išvis negali būti. Tikino, kad jūsiškis šviesusis kambarys – tai tik kaukė, kuria dangstote tamsos kamerą ir slaptą savo veiklą. Dar Romos popiežių laikais kažkoks kunigas, matematikas Vitelijus parašė veikalą, kuriame atskleidė atspindžių paslaptį. Pasak jo, tikrovės vaizdus galima nukreipti į tamsą išgaubtu cilindriniu veidrodžiu. Bet šito Vitelijaus teiginio niekam nepavyko įrodyti bandymais. Nepavyko įrodyti nei Italijoje, nei Flandrijoje, nei Anglijoje. Niekada, niekam. Pavyko tik jums, metre Janai. Jūs ir pavadinote šį įrenginį šviesiuoju kambariu.

Janas šypsosi. Makielis nugeria pusę vyno. Nežinia ką būtų atidavęs už tai, kad sužinotų, ką Janas šypsodamasis nori nuslėpti, – pašaipą, švelnumą ar panieką.

– Ir jie tuo tiki. Tiki, kad jūs atradote būdą, kaip transformuoti Vitelijaus „tamsos kamerą“. Norėtų įsitikinti, kad jūsų metodas

krikščioniškas. Nors, anot jų, jūs paverčiate šešėlį šviesa. O tai galėtų padaryti tik Dievas. Dar sako, kad turite ištikimų draugų, gerai išmanančių alchemiją.

Janas, paėmęs iš pažo rankų ąsotį, išpilsto vyną į taures ir klausia:

– Ką tu jiems pasakysi?

– Tikrą teisybę: aš jūsų šviesiojo kambario niekada nesu matęs. Nieko apie jį nežinau ir net nesu matęs, kaip jis atrodo. Man būnant, niekada juo nesinaudojote. Ką galėčiau apie tai pasakyti?

– Kancleris iš tavęs pasityčios.

– O ne. Tai, kad monsinjoras jumis pasitiki, jam nepatinka. Jis pavydus veidmainis, tačiau niekada neišsiduos monsinjorui, kad jis jūsų priešas. Jei monsinjorui reikia puikių jūsų paveikslų, kas jam belieka? Tik žavėtis jais.

Makielis ir vėl gudrauja.

– Kaip turėčiau atsidėkoti už tavo atvirumą ir draugystę?

– Niekaip. Taip, aš priklausau monsinjorui, bet mano širdis su jumis, nors tuo gal ir netikite. Net jei mano prisirišimas jus erzina ar kelia juoką.

– Vaje, pone pažė Makieli!

Ir vieno, ir kito jausmai liejosi per kraštus, ir, jeigu būtų buvę prie jūros, vėl būtų apsikabinę nuogi, kaip anądien.

Janas staiga pašoka nuo aragoniško fotelio ir sugriebia pažą už pakaušio. Juokdamasis drauge su juo iš žmonių kvailumo, stumteli jį stalo link, atidaro oda apmuštą dėžutę ir sako:

– Galiu suteikti tau malonumą.

Janas ištraukia iš dėklo Margeritos portretą, kurį buvo nutapęs Tulūzoje. Pažas aikteli:

– Vajėzau!

Janas paduoda jam įrėmintą Margeritos portretą, išraizgytą plonytėmis auksinėmis gijelėmis.

Užkimusiu nuo vyno balsu pažas Makielis pareiškia:

– Nuo to laiko, kai mano akivaizdoje šį veidą nutapėte, prieš užmigdamas prisimindavau jį kasdien.

Makielis švelniai prisiliečia pirštais prie Margeritos akių, šypsenos.

– Pone paže, paimsi šį portretą ir įteiksi damai, kuri čia pavaizduota. Tavo rankose mano sesers Margeritos portretas.

Tarsi nieko negirdėdamas, Makielis kažko delsia, paskui pakelia galvą ir dar sykį sušnabžda:

– Vajėzau!

Jis švyti it pabudęs iš gražaus sapno vaikas.

5

Jis atsisuka į aragonišką fotelį. Netrukus visai sutems. Šalia vyno butelio virpčioja žvakės liepsna. Gana. Nėra į ką žiūrėti. Didžiojoje skrynioje užrakinti visi paslaptingi daiktai, infantės portretas įspraustas į dėžę, kelioninis lagaminas su drabužiais aprištas odiniais diržais. Patalpa, kurioje kadaise melstasi ir kur visai neseniai buvo dirbtuvė, įsipykusi, nyki.

Jis geria infantės padovanotą juodą vyną, tą, kurį gerdavo vakarais.

Iš rūmų sodų sklinda muzika, girdėti instrumentų garsai, ten žmonės šoka. Jei apsivilktų visai naują vasarinį drabužį, kurį pasisiūdino, ir apsiautų ėriuko odos batus, galėtų pašokti ir jis.

Tranki muzika aidi ir čia. Galima atpažinti net instrumentus – fleitą, birbynę, violą.

Jei nueitų tenai pašokti, – žinoma, ten žmonės stebisi, kodėl jo nėra, – tikriausiai visų moterų akys įsmigtų į jį. Jų akys, jų žodžiai, jų kvapai. Jei bent kiek panorėtų, jam atsiduotų jų lūpos, balti jų kūnai.

Metrui Janui knieti pašokti, pasipuikuoti. Bet jis negali atsiplėšti nuo aragoniško fotelio. Negali palikti juodojo infantės vyno.

Netrukus švenčių bus daugiau, negu reikia, didingų, šviesių, prašmatnių. Lisabonoje, Briugėje, Lilyje, visur, kur skambės

vestuvių varpai. Nuo vyno apima tingulys ir niekuo nepagrįstas apmaudas. Bet staiga jis pašoka ir iš išgąsčio vos nesurinka, – girdi šiugždesį ir jos balsą:

– Metre Janai, nenorėjau išgąsdinti. Jūsų žvakė silpnai šviečia.

6

Įžengusi į gelsvai rusvą šviesos ratą, ji eina artyn. Ant galvos didelis baltas gobtuvas, plaukai sukišti po vualiu ir surišti virvute. Jano elgesys nestebina ir netrikdo Izabelės, nors skudurų pavirtę marškiniai prašyte prašosi vandens. Bet, kai Janas atsistoja, ji pamato, kad jo strėnos apjuostos kažkokiu audeklo gabalu. Jam dar nespėjus pasakyti „mano ponia“, donja Izabelė aukštai pakelia ranką ir nutildo jį.

– Metre Janai, aš ne vaiduoklis, nežinau, ką ten jums pasakė, bet į kalnus dar neišvykau. Esu čia, nes noriu jūsų šio to paklausti.

Ir tik infantei nutilus jis suvokia jos žodžius. Ji šnabžda. Tokio jos žvilgsnio, – galbūt todėl, kad tamsoka, – Janas dar nebuvo matęs. Vyzdžiai išsiplėtę, rainelių beveik nematyti, akys juodos kaip naktis lauke, bet spindi, blizga tarsi sulytos anglys. Ji ir vėl pašnabždomis sako:

– Noriu, kad tai, ką darėte su Jasinta, pakartotumėte su manimi.

Norėdama būti gerai suprasta, ji parodo akimis į alkovą.

Ji šnabžda:

– Jasinta man sakė, kad jūs tai darydavote kasdien, aš prašau tik vieno vienintelio karto.

– Mano ponia!

– Metre Janai, vieno karto. Tai bus mano pirmas kartas, prašau jūsų tik tiek. Rytoj išvyksite į Lisaboną, ten jums, dailininkų princui,

bus surengta šventė, o aš liksiu čia, šitoje pilyje. Mudu dar ilgai nesimatysime, susitiksime nebent po to, kai tapsiu Burgundiete. O kai ja tapsiu, jūs, metre Janai, būsite ir mano, ir monsinjoro dailininkas. Mes, aš ir jūs, būsime visai kitokie. Todėl prašau jūsų, kad tai įvyktų šįvakar, vieną kartą, dabar.

– Ak, ponia, kaip aš galiu?.. Ar tai, ko prašote, mudviem galima?

– Negi viskas taip sudėtinga? Žiūrėkite.

Jiedu stovi žvakės šviesoje vienas šalia kito ir šnabždasi; neatsitraukusi nė per žingsnį atgal, donja Izabelė atriša gobtuvą ir virvutę, prilaikančią jos marškinius; marškiniai šiugždėdami nukrinta ant grindų. Atrišusi dar vieną virvutę, paleidžia plaukus, juos atmeta, kad Janas galėtų pasigrožėti jos nuogu kaip Ievos kūnu. Donja Izabelė patyliukais sako:

– Metre Janai, jūs vos tik pažvelgęs į veidą galite jį nutapyti, bet ar jums nereikia Ievos? Ir čia, ir ten. Ar negalite patenkinti mano prašymo? Ar mano kūnas ne toks mielas akiai kaip Jasintos? Matote, už tai, kad jo nealinau, Dievas man atlygino. Mano kūnas ne mano amžiaus. Galėsite jį pavaizduoti būsimame didingame savo paveiksle, tik veidas bus kitos moters. Niekas nežinos, kaip yra iš tikrųjų. Ne, nutilkite, neprieštaraukite, privalote suprasti, kad kas, jei ne jūs, galėtų tai padaryti. Kad pirmas lytėtų mano odą, mano krūtis jis? Kad, norėdamas patikrinti stangrumą, didumą, tinkamumą, jis jas maigytų? Tai neįmanoma. O pilvas? Metre Janai, jei į jį jis įlįs pirmas, baisu! Net negaliu įsivaizduoti. Tai būtų tikras pavergimas, jis galėtų per miegamojo turnyrus jodinėti ant manęs kaip ant tos kumelaitės, kurią jam padovanojo mano tėvas ir broliai. Ar suprantate? Nenoriu, kad prisiliestų prie manęs dar nekaltos, tai neįmanoma. Metre Janai, o į ką kitą, jeigu ne į jus, galėčiau kreiptis? Tai jūs nutapėte mano suknelę, veidą, tai jūs perteikėte mano akių žvilgsnį. Prašyčiau paduoti ranką, paimti žvakę ir eiti su manim į jūsų alkovą. Niekas nesužinos.

7

Alkovoje ant infantės dar krinta šviesa, ir jis gerai mato kūną, kurį pati jam pasiūlė. Ji teisi, jis klydo, jos kūnas kur kas jaunesnis negu jos metų moterų, sakytum paauglės. Pečiai tiesūs, siauri, pažastys švelnios, žavingos kaip ir jos sprandas, mažytės su perlamutriniais speneliais krūtys, pūpsančios virš apvalaus pilvo; strėnose it kokie lizdai giliai įsirėžusios kirkšnys; plaukai švelnūs kaip pūkas, kaip migla, šlaunys ilgos, stangrios, keliai mažučiai.

Jis niekaip negali nusivilkti marškinių, negali nuplėšti juokingo skuduro nuo strėnų; nelengva būti nuogam, kai strėnose, smilkiniuose ir krūtinėje verda kraujas, kai moteris sako pirmą kartą matanti sustandėjusią vyro varpą, organą, kuris padarysiąs ją moterimi. Kas dėjosi infantės galvoje visus tuos metus, kai žmonės manė, kad donja Izabelė skaisti, ji nesako. Žiūri į jį nuogą. Mato, kaip Janas negali susidoroti pats su savimi. Ji įsitaiso guolyje taip, kaip, jos manymu, turėtų būti geriausia. Sunkiausia Janui priešais ją atsiklaupti. O kas, jeigu staiga susilpnėtų erekcija? Tačiau donja Izabelė nusišypso ta jo paveiksle įamžinta šypsena ir ima murkti:

– Aš apie tai, metre Janai, galvojau ne sykį. Kiekvieną kartą, kai Jasinta pasakodavo, kokį malonumą patyrė. Žinau, kad ir jūs, liesdamas man plaukus, apie tai galvodavote. Nieko nebijokite. Nebūkite kaip liežuvį nusikandęs jaunuolis, už kurį kadaise tarp

šitų sienų buvo meldžiamasi. Prašau jūsų, prieikite arčiau. Palieskite mane. Jūs kvepiate jūra. Neišsigąskite, jei man skaudės, aš to noriu. Nieko nebijokite. Niekas nesužinos.

Ji praskečia kojas, atkiša sėdmenis ir nuostabiąsias savo įeigas.

Tiesą, slypinčią po apatiniu sijonu.

Jis klūpodamas atsargiai, kiek išsigandęs to, ką abudu daro, artinasi prie jos, prie nepaprasto grožio moters kūno, kurį turi priešais save kaip puotą; drebanti iš baimės infantė staiga išsižioja, ir jų lytiniai organai susijungia. Ausyse skamba monsinjoro balsas: „Metre Janai, be jūsų, niekas nežinos. Pirmiausia yra Dievas, paskui esu aš. Savo paveiksluose, kurie puošia kūrinį *Mappa Mundi*, ir *Ievoje* jūs gebate perteikti tiesą, slypinčią po drabužiais; jūsų paveikslai padarė jus didžiuoju princu, o mano dėka ir po daugelio šimtmečių jus vadins dailininkų princu."

Ir monsinjoras teisus, nes, praėjus keliems amžiams, šiandien, kai rašomi šie žodžiai, apie tolesnę to meto įvykių raidą žinoma tik tiek, kad vieną rudens dieną laivai iš Lisabonos išplaukė ir per Kalėdas lydinčias audras pasiekė Briugės miestą, pasiruošusį švęsti šventę, kuri, deja, neįvyko. Pasak kronikininko Šastleno, tądien, kai donja Izabelė tapo Burgundiete, nei šventės, nei iškilmingų ceremonijų nebuvo, nors jungtuvėse ir dalyvavo princai, senjorai, baronai. Kronikininkas tai užrašė tik todėl, kad apie šį įvykį būtų bent užsimenama. Ir dar. Anot jo, per iškilmingą vakarienę iš pašteto išniro du mėlynai nudažyti padarai – Kokinė ir avinas. Monsinjoras puotoje nedalyvavo. Jis pietavo savo kambaryje su ponia Marija van Krombriuge, vis kaišiojo nosį į auksinius jos gaurus, kuriais dar nebuvo pasisotinęs.

O dabar įsivaizduokime: donja Izabelė kenčia skausmą, Janas sukanda dantis – jam skauda varpos galvutę; jo vokai išpilti prakaito, o graži, šviesi skaistybės užtvara vis dar neįveikta. Kad Janas iš siaubo nepabėgtų, donja Izabelė griebia jam už riešų. Įsivaizduokime, kaip juokiasi Margerita, kai ji puola savo broliui ant kaklo sakydama: „Tu

čia, pagaliau tu čia!" Galima įsivaizduoti švelnų juoką sesers, kuri sako: „Kartu su portretu atsiuntei man dar ir tą kvailį Makielį! Tai švelnus, malonus pamišėlis. Ar žinai, jis sapnuoja, jog aš žvilgsniu paverčianti jį citrinuku, kad paskui praryčiau?"

Šventajame Rašte parašyta: „Mano sesuo, mano nuotaka užvaldė man širdį vien akimis".

Užmerktomis akimis, įsikibęs infantei į šlaunis, Janas įnirtingai judina strėnas ir tuo metu galvoja, kaip nutapys Izabelę: jos keistos šlaunys bus ilgos ir storos, pilvas perdėm tikroviškas, kūnas bus tapomas ypač skrupulingai, spenelių galiukai žibės it perlamutras, gintarinių vainikų fone bus ypač daug smulkių, galbūt rojų primenančių detalių, ir tada jis ne akimis ir ne teptukais paveiksle pavaizduos ne tik infantės kūną, bet ir ištisą pasaulį su jo sodais, siaubingu dvoku ir glamonėmis.

Donja Izabelė tyliai aikteli ir Janas stabteli; jis kvėpuoja tankiai, burnoje jaučia kraujo skonį, tarsi būtų pabučiavęs tą vietą, kurią ką tik įplėšė.

Jiems reikia šiek tiek laiko atgauti kvapą. Paskui donja Izabelė pakelia rankas ir apkabina Janą per pečius, kaklą. Ji šnabžda:

– Dabar, metre Janai, jeigu geidžia širdis, skverbitės į mane, skverbkitės. Niekas nesužinos, paskui galėsite eiti pašokti.

2003 m. lapkritis
Uterardas, Tendacaju, Lobaras, Uterardas

Baltassat, Jean-Daniel

Ba278 Rūmų dailininkas : romanas / Jean-Daniel Baltassat ; iš prancūzų kalbos vertė Vitalija Malinauskienė. - Vilnius : Žara, 2006. - 232 p.

ISBN 978-9986-34-170-3

Tai savitai parašytas žaismingas pažintinis romanas.
1428 metų rudenį Janui van Eikui jo šeimininkas Pilypas Burgundietis patiki labai keistą misiją: nuvykti į Portugaliją ir nutapyti infantės Izabelės portretą, kuris galėtų padėti atskleisti intymiausią paslaptį – ar, būdama trisdešimties, ji dar skaisti ir graži. Janas van Eikas ne tik nepaprastai gabus dailininkas, bet ir nuolankus tarnas, todėl sutinka patenkinti hercogo užgaidą. Bet Izabelę – protingą, mokančią savo jausmus slėpti moterį – toks sumanymas užgauna ir ji nukreipia dailininko talentą norima linkme. Ima rutuliotis iškilios moters ir menininko santykių drama. Nutapytame portrete žmonės išvys tik tą tiesą, kurią infantė sutiko atskleisti. Izabelės portretas išgarsins Janą van Eiką.

UDK 840-3

Jean-Daniel Baltassat
(Žanas Danielis Baltasa)
RŪMŲ DAILININKAS
Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė *Vitalija Malinauskienė*
Viršelio dailininkė *Lena Ausiejūtė*
Viršelyje panaudotas Jano van Eycko baigto tapyti
Gento altoriaus piešinio fragmentas

Formatas 60×90/16, 14,5 apsk. leid. l.
Išleido leidykla „Žara“, a. d. 2699, LT-03007 Vilnius
Tel./faks.: (8-5) 272 91 17. El. paštas: info@zara.lt
Puslapis internete: www.zara.lt
Spausdino AB Spaustuvė „Spindulys“,
Gedimino g. 10, LT-44318 Kaunas
Puslapis internete: www.spindulys.lt

Tai savitai parašytas žaismingas pažintinis romanas. 1428 metų rudenį dailininkui Janui van Eikui jo šeimininkas Pilypas Burgundietis patiki labai keistą misiją: nuvykti į Portugaliją ir nutapyti infantės Izabelės portretą, kuris galėtų padėti atskleisti intymiausią paslaptį – ar, būdama trisdešimties, ji dar skaisti ir graži. Janas van Eikas ne tik nepaprastai gabus dailininkas, bet ir nuolankus tarnas, todėl sutinka patenkinti hercogo užgaidą. Bet Izabelę – protingą, mokančią slėpti savo jausmus moterį – toks sumanymas užgauna ir ji nukreipia dailininko talentą norima linkme. Ima rutulio-tis iškilios moters ir menininko santykių drama. Nutapytame portrete žmonės išvys tik tą tiesą, kurią infantė sutiko atskleisti. Izabelės portretas išgarsins Janą van Eiką.

9 789986 341703
www.zara.lt